

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**MUHAFAZAKAR YEREL SİYASETİN YOKSULLUĞA
BAKİŞİNİN SOSYOLOJİK BİR İNCELEMESİ**

DOKTORA TEZİ

Hakan ATEŞ

Danışman:

Prof. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

BURSA – 2024

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

SOSYOLOJİ Anabilim /Ana sanat Dalı, Bilim Dalı'nda 711744005 numaralı Hakan ATEŞ'in hazırladığı “MUHAFAZAKAR YEREL SİYASETİN YOKSULLUĞA BAKIŞININ SOSYOLOJİK BİR İNCELEMESİ ” başlıklı Doktora (yüksek lisans / doktora / sanatta yeterlilik) tezi ile ilgili savunma sınavı, 07/03/2024 Perşembe günü 14:00 – 16:30 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarılı (başarılı / başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
PROF. DR. BENGÜL GÜNGÖRMEZ AKOSMAN
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

Üye
PROF. DR. ALİM YILMAZ
İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

Üye
PROF. DR. HAYRETTİN ÖZLER
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ

Üye
DOÇ. DR. YÜKSEL OKŞAK
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

Üye
DOÇ. DR. ENES BATTAL KESKİN
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

07/03/2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 08/02/2024

Tez Başlığı / Konusu: Muhafazakar Yerel Siyasetin Yoksulluğa Bakışının Sosyolojik Bir İncelemesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam136..... sayfalık kısmına ilişkin, ...08.../...02.../...2024..... tarihinde şahsım tarafındanTURNİTİN..... adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...15.. 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

08.02.2024

Adı Soyadı:	HAKAN ATEŞ
Öğrenci No:	711744005
Anabilim Dalı:	SOSYOLOJİ
Programı:	SOSYOLOJİ
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “MUHAFAZAKAR YEREL SİYASETİN YOKSULLUĞA BAKIŞININ SOSYOLOJİK BİR İNCELEMESİ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

07.03.2024

Adı Soyadı: **HAKAN ATEŞ**

Öğrenci No: **711744005**

Anabilim Dalı: **SOSYOLOJİ**

Programı: **SOSYOLOJİ**

Tezin Türü: ☐ Yüksek Lisans / ☒ Doktora / ☐ Sanatta

Yeterlilik

Türkçe Özet

Yazar adı soyadı	Hakan ATEŞ
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Sosyoloji
Bilim dalı	
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	07/03/2024
Tez danışmanı	Prof. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

Muhafazakar Yerel Siyasetin Yoksulluğa Bakışının Sosyolojik Bir İncelemesi

Bu tezde ilk olarak muhafazakar ve yoksulluk kavramları incelenecektir. Ardından “Türkiye’de muhafazakar nedir?” sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır. Avrupa muhafazakarlığının ve Türkiye Muhafazakarlığının yoksullara bakış açıları kendisini muhafazakar olarak tanımlayan AK Partinin Bursa il ve ilçe belediye başkanlarına sorulacak sorular üzerinden değerlendirilecektir. Bu tezin amacı, kendisini muhafazakar bir parti olarak tanımlayan AK Partili bir yönetim kadrosuna sahip il ve ilçe belediyelerinin yoksulluk sorununa nasıl yaklaştıklarına, getirdiği çözüm önerilerine ve bu konu hakkındaki icraatlarına sosyolojik perspektiften bakarak bir değerlendirme yapmaktır.

Bu tezin önemi ise, yoksullara karşı ülkemizde kendisini siyasal manada “Batı’dan farklı tanımlayan muhafazakar siyasetin söylemleriyle icraatlarının ne kadar uyumlu olup olmadığını; uyumlu ise hangi konu ve kapsamlarda uyumlu olduğunu, uyumlu değilse bunun nedenini ve buna karşı yapılabilecek yorumları sosyoloji literatürüne katmaktır. Bu yorumlar da bir örneklem seçerek yarı yapılandırılmış mülakat yoluyla belgelendirmiş olacaktır.

Anahtar kelimeler: yoksulluk, muhafazakarlık, Türk muhafazakarlığı, muhafazakarlık yoksulluk ilişkisi

İngilizce Özet

Name & surname	Hakan ATEŞ
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Sociology
Subfield	Sociology
Degree awarded	PhD.
Date of degree awarded	07/03/2024
Supervisor	Prof. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

A Sociological Analysis of the Perspective of Local Conservative Politics on Poverty

In this thesis, the concepts of conservative and poverty will be examined first. Then, the question "What is conservative in Turkey?" will be tried to be answered. The perspectives of European conservatism and Turkish Conservatism on the poor will be investigated through the questions to be asked to the Bursa provincial and district mayors of the AK Party, which defines itself as conservative. The aim of this thesis is to make an evaluation by looking at how the provincial and district municipalities, which have an AKP administrative staff who define themselves as a conservative party, approach the problem of poverty, the solution proposals they bring and their actions on this issue from a sociological perspective.

The importance of this thesis is to add to the sociological literature the extent to which the discourses of conservative politics, which defines itself differently from the "West" in political terms, are compatible with the poor in our country; if it is compatible, in which subjects and scopes it is compatible, if not, the reason for this and the comments that can be made against it. These interpretations will also be documented through a semi-structured interview by selecting a sample.

Keywords: poverty, conservatism, Turkish conservatism, the relationship between conservatism and poverty

ÖNSÖZ

Yoksulluk konusu son yıllarda küresel hem sosyal bilimlerde hem de kamusal alanda ön plana çıkan konular arasında yer almaktadır. Konunun 1990'lı yıllardan başlayarak yeniden önem kazanmasında önemli bir rol oynayan Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar doğrudan veya dolaylı olarak bu meseleye büyük ilgi göstermektedir. Birleşmiş Milletler kapsamında belirlenen ve yoksulluğun kısa surede önemli ölçüde azaltılmasını öngören Bin Yıl Hedefleri de yoksulluk konusunu uluslararası siyasal gündemin bir parçası haline getirmiştir. Yoksulluk konusu ulusal düzlemde de önemli bir gündem maddesi oluşturmakta ve iktisadi ve siyasal tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

2019 Nobel Ekonomi Ödülü'nü küresel yoksulluğu azaltılmasına yönelik katkılarından dolayı Abhijit Banerjee, Esther Duflo ve Michael Kremer kazanmıştır. Duflo İngiltere'de yayımlanan Guardian Gazetesi'nin sorularını yanıtlarken Abhijit Banerjee ve Michael Kremer ile yoksulluğun kökenini bulmaya odaklandıklarını belirterek “Siyasetçiler, sık sık nedenlerini anlamadan yoksulluk konusunda genelleme yapıyor. Sorunları kendi başlarına ele alıp bilimsel olarak incelemek istedik” diyerek aslında siyasetçi versus yoksul, fikriyat versus gerçeklik arasındaki ayrımları gözler önüne sermekten bahsetmektedir. Yani siyasilerdeki yoksulluk tezahürü ve gerçek hayattaki yoksulluk arasında bir fark vardır. Bu farkın nedeni de yoksulluğun farklı biçimlerde ortaya çıkmasıdır. Örneğin Batı muhafazakarlarına göre yoksulluğun nedenlerinden biri insanların “tembel” olmalarıdır. Ancak Türk muhafazakarlarına göre yoksulluk bir “sınav”dır. Bizim çalışmamız da bu iki düşünce arasındaki farkları göstermeyi hedeflemektedir.

Elinizdeki çalışmanın oluşmasında yaşadığım zorlu süreçte desteğinden mahrum bırakmadığı için eşim Öznur ATEŞ'e teşekkür ederim. Tezin oluşma sürecinde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN'a, Doç. Dr. Enes Battal KESKİN'e ve Doç. Dr. Yüksel OKŞAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Para icat edildiğinden beri bir toplumsal bağ oluşturmuştur. Bu bağı tesis eden ise mübadeledir. Mübadele için paranın kullanılmasıyla insanlar ihtiyaçlarını daha çabuk görebilmiştir. Fakat paranın toplumsal bağın egemen biçimi olarak tesis edilmesi John Holloway’ın “Öfke Günleri – Paranın Hükümlerine Karşı Öfke” adlı kitabında bahsettiği gibi insanların hayatına paranın nüfuz etmesiyle kanlı bir fetih anlayışına ve mevcut toplumsal ilişki kurma biçimlerinin kanlı şekilde yok edilmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak toplumsal ilişkilerin parasallaşması sürecinin dayatılmasına, derinleştirilmesine ve sürdürülmesine karşı bir mücadele varlığını sürdürmektedir. Bu mücadelenin akıllardaki karşılığı Marksist anlamda “kapitalizme karşı bir savaş” ya da “yoksullukla mücadele” olarak tanımlanabilir. Yoksullukla ilgili ilk yaklaşımlar yoksulluğun bir kader olduğu ve bir grup insanın “iyi yaşamak için seçildiği” düşüncesi idi. Bu kaderci yaklaşımla, doğuştan getirilen özelliklerin ya da coğrafyanın bir yazgı olduğuna inanılıyordu. Feodal dönemde bir grup elit zenginlik içinde yaşayıp, diğer grupların özellikle köylülerin doyma sınırlarını belirleyerek, artı ürün elde etmelerini yasaklamıştı. Merkantilistler, elitlerin zenginliğinin yanı sıra yeni ortaya çıkan tüccar sınıfıyla birlikte zenginliğin kaynağını tarımın dışında ticaret ve sömürüyle genişletirlerken; fizyokratlar topraktan elde edilenin, başka bir deyişle tarımın yoksullukla mücadelede tek kaynak olduğuna inanmaktaydılar.

Türkiye’de yoksulluk, uzun yıllar boyunca gerek akademik gerekse iktisat politikası ve sosyal politika uygulamaları düzlemlerinde ihmal edilen bir konu olmuştur. Bu ihmalde yoksulluğun hızlı büyüme ve toplumsal dayanışma yoluyla kendiliğinden ortadan kalkacağı beklentisi önemli bir rol oynamıştır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında dahi konuya uzun yıllar boyunca sadece birkaç cümleyle değinilmiş olması bu ilgisizliğin önemli bir kanıtını oluşturmaktadır.

Yoksulluk konusunun, özellikle son on yılda, Türkiye’nin gündeminde de önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir. Bu dönemde konuya karşı ilgi Devlet İstatistik Enstitüsü (şimdi Türkiye İstatistik Kurumu) ve Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde yapılan çalışmalarla başlamış ve akademik iktisatçıların çalışmalarıyla hız kazanmıştır. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın yoksulluk raporları ve yine bu kuruluşların desteklediği araştırmalar Türkiye’de yoksulluğun boyutları, profili, nedenleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri açısından bilgilenme sürecini önemli

ölçüde hızlandırmıştır. Bunlara ek olarak, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler de çeşitli yayınlarıyla ve düzenledikleri toplantılarla bu sürece önemli katkılarda bulunmuştur. Yoksulluk konusunun siyasal gündemin de önemli bir unsuru olmaya başladığı ve yazılı ve görsel medyanın da artan ölçülerde ilgisini çektiği görülmektedir.

Modern kapitalist toplum ve piyasa ilişkilerinin belirleyiciliği çerçevesinde, 18. yüzyıldan 1960'lara kadar yoksulluğun kavramsallaştırması ağırlıkla ekonomik temelli olarak yapılmıştır. Ancak, 1960'lardan itibaren yoksulluğun bireysel bir oluşum mu yoksa kapitalist piyasa ilişkilerinin bir ürünü mü olduğu, ya da kültürel mi yoksa yapısal bir sorun mu olduğu tartışmaları hız kazanmıştır. Günümüzde yoksullukla ilgili literatüre bakıldığında yoksulluk olgusunun bireysel refah ve sorumluluk, sosyal ve kültürel bütünleşememe, sosyal dışlanma, sınıf - alt sınıf - sınıf altı, yoksulluk kültürü, ayrımcılık, sosyal patoloji toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, mekânsal ayrılmışlık, çalışma refahı gibi kavramlar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Bu da yoksulluğun tanımlanmasında, ekonomik etkenler kadar kültür olgusunun da önemli bir öge olduğunu ortaya koymaktadır.

On sekizinci yüzyılın ünlü filozofu klasik iktisadın kurucusu Adam Smith, “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde çoğunluğunun yoksul ve sefil olduğu toplumun gelişemeyeceğini, üretkenliğin ve zenginliğin temelinde iş bölümü ve uzmanlaşma olduğunu, bunun da “görünmez el” sayesinde gerçekleşeceğini vurgularken geliştirmekte olan piyasa ekonomisinin muştuluğunu yapmaktadır. Karl Polanyi “The Livelihood of Man” adlı eserinde, on sekizinci yüzyıl filozoflarının en önemli sorunsalının “yoksulların nereden geldiği” konusu olduğunu aktarır. Karl Marx, yoksulluğun kapitalist sömürü sisteminde kaçınılmaz olduğunu ve kapitalizmin ana hedefinin, işçinin emeğinin karşılığında daha uzun süre çalıştırılarak elde edilen “artı değer”in yeniden üretiminden öte bir şey olmadığını belirtmektedir. Uzun saatler çalışan işçinin hem ücreti hem de çalışma koşulları aşağı çekilirken, işsizler “saklı ordu” olarak ücret artışı isteyen çalışanlara ikame olarak tutulmaktaydı. Yine Marx’a göre proletaryanın özgürleşebilmesi için birleşerek yönetici sınıfı devirmesi ile “sefalet, zulüm, kölelik, aşağılanma, sömürü” son bulacaktır.

Geçmiş, şimdi ve gelecekle kadim bağları savunan muhafazakarlık en temelde Fransız Devrimi’ne karşı monarşiyi savunanlar tarafında ortaya atılmış bir görüştür. Bu görüşün ana teması var olanı olduğu gibi koruma çabası değil; Tanpınar’ın deyişiyle “

değişerek devam etmek, devam ederek değişmek”tir. Fransız Devrimi köklü, radikal bir değişim ile halkın iktidara gelmesini hedeflemiştir. Bu sebeple de aristokratlar ve beyler tarafından kabul görmez. Muhafazakar olmak demek radikal değişmelere karşıt bir şekilde düzeni korumak demektir. Düzeni bozanlar, radikal değişimi isteyenler ise muhafazakar bir toplumda istenmeyen kişilerdir. Sadece devrimciler değil; yoksul, dilenci, göçmen, vb. gibi kişiler de Avrupa muhafazakarı tarafından daima hoş karşılanmayan kişilerdir.

Ülkemizde muhafazakar olmak kelimenin Batılı manasından biraz uzakta yer almaktadır. Ülkemizde muhafazakarlık siyasi değil daha çok kültürel bir tavır olarak ya da “inanç” çerçevesi altında görülmektedir. İdris Küçükömer “Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması” adlı kitabında “Türkiye’de sol sağdır, sağ soldur.” demişti. Burada İdris Küçükömer’in söylemek istediği şey şudur: Aydınlanmacı, jakoben ve modernist yapı, Avrupa düşünce sisteminde sağ ideolojiye denk düşer. Buna karşılık bu yapının karşısında olan muhafazakar yapı, Avrupa düşünce sisteminde sol ideolojiye denk düşer. Tezimiz açısından ifade etmek istersek; ülkenin muhafazakarları değil solcuları yoksulluğa tepeden bakan insanlar olmalıdırlar. Peki, “Ülkemizin muhafazakarları neden yoksullara ve yoksulluğa Avrupa solu gibi bakmaktadır, bu bakışın ana sebebi nedir?” bizim temel problemimiz bu olacaktır.

Elinizdeki bu çalışmanın konusu en genelde muhafazakar kesimlerin yoksulluğu ele alışı, özelde ise muhafazakar yerel siyasetin yoksulluğa nasıl yaklaştığıdır. Bu çerçeveyi belirlememizdeki temel amaç konuyla ilgili literatürün ağırlıklı olarak sol liberal çevrelerin bakışıyla domine edilmesidir. Yoksulluk ve muhafazakarlık son yılların yükselen iki önemli yıldızıdır. Hem ulusal hem küresel düzeyde muhafazakar partilerin parlak başarıları hem de küresel düzeyde diğer ekolojik felaketlerle birlikte yoksulluğun daha fazla gündeme gelmesi elinizdeki tezin formunun ve içeriğinin belirlenmesinde önemli etkiye sahiptir. Ayrıca tezimizin ulusal düzlemde bir probleme, muhafazakarlık ve yoksulluk problemine tekabül ettiği, bu problemi ele alarak güncel olanı da kaçırmadığı görülebilir.

Yine muhafazakarlığı yoksullukla düşünmemizin sebeplerinden bir diğeri Batı’da, muhafazakarların yoksullara bakışlarının menfi yönde olmasıdır. Söz konusu bakışın tezimizde ortaya konmasıyla birlikte tezin kapsamı içinde gerçekleştirilecek uygulamada

elde edilen sonuçların da desteğiyle Batı muhafazakarlığı ve Türk muhafazakarlığı arasında bir mukayese de mümkün hale gelecektir.

Tezimizin ilk bölümünde muhafazakarlık konusu ele alınacaktır. Bu bölüm Batı muhafazakarlığı tanımlaması ile başlayacak, Türk muhafazakarlığı tasviri ile devam edecektir. Ardından ise Batı muhafazakarlığının yoksulluk hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. İkinci bölümde ise yoksulluk tanımlanacak, yoksulluğun ölçölme biçimlerine yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise saha çalışması yer almaktadır. Bu bölümde yerel muhafazakar siyasetçiler olan Bursa büyükşehir ve ilçe belediye başkanları ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yapılan görüşmeler yoksulluk ve muhafazakarlık çerçevesi içinde yorumlanacaktır. Sonuç bölümünde ise tezimizin ana problemi olan Türk muhafazakarlığı ile Batı muhafazakarlığının yoksulluk anlayışlarındaki fikirleri tartışılacaktır.

İÇİNDEKİLER

1. MUHAFAZAKARLIK NEDİR.....	1
1.1. Muhafazakarlığın Ortaya Çıkışı.....	11
1.2. Muhafazakarlığın Temel İlkeleri.....	16
1.3. Türk Muhafazakarlığı.....	31
1.4. Batı Muhafazakarlığı ve Türk Muhafazakarlığı Arasında Bir Karşılaştırma	34
1.5. Batı Muhafazakarlığının Yoksulluk Algısı	43
2. YOKSULLUĞUN TANIMI VE SOSYOLOJİK ÇERÇEVESİ	47
2.1. Yoksulluğun Ne Olduğuna Dair Bir Soruşturma.....	48
2.2. Yoksulluğun Tasnifi.....	52
2.2.1 Mutlak Yoksulluk:	59
2.2.2. Göreli/Göreceli Yoksulluk:	61
2.2.3. İnsani Yoksulluk:	62
2.2.4. Kapasite Yoksunluğu Olarak Yoksulluk:	62
2.3. Dünyada Yoksulluk Problemi.....	64
2.4. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	68
2.4.1. Gelir Yaklaşımı:	69
2.4.2. Yoksulluk Oranları:	70
2.4.3. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index).....	71
2.4.4. Sen Endeksi	71
2.4.5. Foster-Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT Index).....	72
2.4.6. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index):	72
2.4.7. Lorenz Eğrisi.....	73
2.4.8. Gini Katsayısı.....	73
3. YEREL MUHAFAZAKAR SİYASETİN YOKSULLUĞA BAKIŞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	74
3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	74
3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	74
3.1.2. Araştırmanın Önemi.....	75
3.1.3. Araştırmanın Problemleri	76
3.1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi	76
3.1.5. Araştırmanın Veri Toplama Araçları.....	77
3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	79
3.2.1. Muhafazakarlık Algısı.....	79
3.2.2. Muhafazakarlık ve Millilik algısı	84
3.2.3. Muhafazakarlık ve Din algısı	87
3.2.4. Yoksul Kavramına Dini Açıdan Bakış	92
3.2.5. Muhafazakarların Yoksulluk Olgusuna Bakışı	95

SONUÇ	116
KAYNAKÇA	119
ETİK KURUL RAPORU.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	130

1. MUHAFAZAKARLIK NEDİR

Kavramlar dünyası ucu bucağı olmayan ama içinde sonsuz sayıda canlı ve cansız varlığa ev sahipliği yapan bir okyanusa benzer. Bu okyanusun içinde tanımlanmış ya da tanımlanmamış, canlı ya da cansız, iyi ya da kötü olarak ifade edilebilecek nesne ve durumlar bulunmaktadır. Bir okyanusun derinliklerine inildikçe nasıl ki ışık azalır ve görüş mesafeniz kısalırsa kavramlar dünyasının da derinliklerine nüfuz edildikçe kavramlar giriftleşir, saydamlaşır ve görünmez hale gelir. Böyle bir durumda elinizde bir pusulanız ya da yanınızda rehberiniz yoksa kaybolmanız kuvvetle muhtemeldir. Özellikle bu durum tam olarak ne olduğu netleşmemiş kavramlar ile uğraşıyorsanız daha belirgin hale gelir ve muhafazakarlık, bu duruma örnek olabilecek bir kavramdır. Muhafazakarlığı bir “sendrom” ya da “habitus” (Öğün, 2004) olarak ve/veya “var olan şeylere tutulup kalmış kişilerin siyasi düşünceleri” (Kirk, 1AD) olarak da değerlendirenler vardır. Ayrıca muhafazakarlığı; “bir düşünüş şekli ya da kendisi hakkında bilinçli hale gelmiş, rasyonelleşmiş bir gelenekçilik” (Mannheim, 1999: 72), “bir düşünce geleneği” (Özipek, 2006), “bir zihin durumu, bir karakter tipi” ve “sivil toplumsal düzene bir bakış şekli” (Kirk, 2008) olarak ifade edenler de mevcuttur. Hatta yukarıda saydığımız düşüncelerden farklı olarak muhafazakar düşünceyi bir “üslup” (Bottomore, Nisbet, 2014), “mizaç” (Viereck, 2017), “herhangi bir statükonun normatif statüsünün açık bir kabulü” (Duman, et al., 2020) ve “mevcut kurumların değerinin tutkulu bir şekilde desteklenmesi” (Huntington, 1957), “siyasal bir erdem arayışı” (Nisbet, 2014: 22), “herhangi bir tarafın politikalarıyla özdeşleştirilmeden tanımlanabilecek bir duruş” (Scruton, 2001: 4) olarak tanımlayanlar da mevcuttur. Görüldüğü gibi muhafazakarlık ve muhafazakar düşüncenin net bir tanımı yoktur; kişiden kişiye, durumdan duruma ve nesne olarak kabul edilen şeye göre tanımı değişir. Muhafazakarlık sözlükte yer alan terim olarak incelendiğinde ise, “mevcut kurumları sürdürmeye yatkın” (Marshall, 1999: 512) kişinin tutumunu tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. Bu kelimenin etimolojik olarak incelemesi yapıldığında Latince “conservare” kelimesinden çıkmış olsa da dilimize Arapça “ha-fe-za” harfleri ile oluşturulan “korumak, olduğu gibi muhafaza etmek” anlamına gelen kökten geldiği söylenmektedir. Türkçede de kelime Arapçadaki gibi “korumak, olduğu gibi gelecek nesillere aktarmak olarak” karşımıza çıkmaktadır.

Dünya tarihi boyunca neyin muhafaza edilmesi gerektiği konusunda insanların birçok teorisi ve/veya terimi bulunmaktadır. Örneğin, her şeyin olduğu gibi korunmasını tanımlayan bir teorisi bulunmaktadır ki buna “tutuculuk” denmektedir. Batı düşüncesinde muhafazakarlığa yakın ve onunla aynı anlamlara gelmeyen “*reaction*” ve “*preservation*” gibi başka kavramlar da mevcuttur (Güngörmez Akosman, 2020: 21). Bu kavramlardan “*reaction*” yeniliklere karşı tepki alma; “*preservation*” ise koruma olarak dilimize çevrilse de tam manasını vermemektedir. Bu kavramların karşılığı bizde sözcük olarak yoktur ve dilimizde böyle kavramlar olmadığı için tanımlamaları birbirine karışabilmektedir. Bu kavram karmaşasına örnek vermek gerekirse; muhafazakarlık, tutuculuk ve gericilik Türkiye özelinde birbirine geçmiş kavramlardır. Ancak, muhafazakar olmak ile tutucu olmak arasında büyük bir fark vardır. Muhafazakarlıkta insanların daima bir değişim, reform ve güncelleme fikri zihinlerinde kendisine yer bulabilirken; tutuculukta ise bu konular tamamıyla tartışmaya kapalı ve konuşulmaları hoş karşılanmaz. Muhafazakarlık ve gericilik de birbirinden farklı kavramlardır. Gericilik muhafazakarlıktan “tarihi geriye çevirmeye kalkışmamasıyla” ve hatta içinde bulunduğumuz şimdiyi, geçmiş aracılığıyla oluşmuş kabul etmesiyle ayrılır (Bora, Onaran, 2017: 236). Görüldüğü gibi muhafazakarlık ne geçmişe takılı kalma ne de geçip gideni geri getirme olarak tanımlanamaz. Hatta muhafazakarlığı her şeyi olduğu gibi muhafaza etme arzusu olarak tanımlamak, yetersiz bir tanımdır; çünkü her erkek ve kadında güvenli ve tanıdık olanı koruma dürtüsü olsa da asıl incelenmesi gereken “aşinalık”ın doğasıdır. Peki, muhafazakarlığı en doğru nasıl tasvir edebiliriz? Kısaca söylemek gerekirse, muhafazakarlık doğrudan kişinin devam eden ve önceden var olan bir sosyal düzene ait olduğu ve bu durumun ileride ne yapılacağını belirlemede çok önemli olduğu duygusundan ortaya çıkan bir kavramdır (Scruton, 2001: 11). İnsanlar bir yöntem kullanacakları zaman bunu ya kendinden önceki insanların nasıl yaptığına ya da nasıl yapmadığına bakarak karar verirler, çünkü insanoğlu hiçbir zaman bir boşlukta yaşamaz, daima bir sosyal hayatın içinde yer almaktadır. Bu sosyal hayat sayesinde de kendi işlerini yaparken kullanacağı yöntemleri kendinden öncekilerin yaptıklarına bakarak seçer. Muhafazakarlığın tasvirinde geçmiş, bugün ve gelecek iç içe yaşamaktadır. Muhafazakarlık aşına olana sevdalanmak demektir. Oakeshott, muhafazakarlığı şöyle tanımlar:

“...aşına olunanı bilinmeyene, denenmişi denenmemişe, gerçeği gizeme, fiili olanı olası olana, sınırlıyı sınırlanmamışa, yakını uzağa, kafiye çok bol olana, elverişliyi mükemmele ve şu anki gülüşü hayali neşeye tercih etmektir. Aşına olunan ilişki ve sadakatler, daha karlı bağılıkların cazibesine tercih edilecektir; kazanmak ve genişlemek, tutmak, yetiştirmek ve zevk almaktan daha az önemli olacaktır; kaybın kederi, yeniliğin veya vaat edilenin heyecanından daha şiddetli olacaktır. Muhafazakar olmak kendi şansına dayanmak, kendi araçlarının seviyesinde yaşamak ve kendisine ve kendi şaflarına benzer daha büyük tekamül isteğiyle tatmin olmaktır.”
(Oakeshott, 2004)

Bu tanımdan anlaşılan “ontolojik muhafazakarlık”tır (Güngörmez, 2004b). Ontolojik muhafazakarlık insanın varoluşuyla alakalı bir hali ve gündelik alışkanlıklarını ifade eder. Ontolojik muhafazakarlıkta hayat ya da varoluş kendiliğinden muhafazakardır. Öte yandan, siyasi alandaki muhafazakarlık ise hayatın muhafazakar yönlerinin keşfidir.

Tarih boyunca insanlığın yararına ve muhafazakarların radikal bir değişim olmadıkça pek de karşı çıkmadığı birçok değişim ve farklılaşmalar görülmüştür. Bu değişim ve farklılaşmalara örnek vermek gerekirse; ilk olarak insanlar avcı toplayıcı olarak mağaralarda yaşamış, zamanla tarımı ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrenerek yerleşik hayata geçmişlerdir. Hatta zamanla madenleri de işlemeyi öğrenmişler ve bu madenler ile işlerini kolaylaştıracak aletler yapmışlar. Sonrasında denizleri ve okyanusları aşabilecek gemiler yapmışlardır. Günümüze yaklaşacak olursak gemilerin hızlı hareket edebilmesi için buharlı motorları icat etmişlerdir. Bu değişimlerin hiçbirine insanların büyük bir kısmı karşı çıkmamış, başta karşı çıkanlar da zamanla uyum sağlamıştır. Örneğin Aydınlanma fikri böyle bir fikirdir. Aydınlanma fikrine insanlar başta karşı çıksa da zamanla uyum sağlamış bu fikri kanıksamışlardır. Siyasi arenada ise günümüze yakın olanlardan bahsedecek olursak, XIX. yüzyıl boyunca farklı ülkelerde “liberalizm” gibi amorf bir kelimeye dair dudak uçuklatan çeşitlilikte önermeler ileri sürmüştür. Bu önermeler; Fransa’da Fransız Kilisenin savunulması, serbest ticaret argümanı, Almanya’daki anayasal monarşinin savunulması, modern ekonomik sistem

içinde Marksist yoksulluğun kınanmasına kadar uzanır. Bunların hepsi insanların farklı görüşe sahip olduğu konulara örnek olarak verilebilir.

İnsanları daima yukarıda örneklerini saydığımız değişim ve dönüşüm yapmaları için etkileyen farklı düşünceler ve ideolojiler bulunmaktadır. Herhangi bir aksaklık yaşandığında tüm sistemi değiştirmeyi planlayan devrimci ve bu devrimcilere karşı çıkan anti-devrimci ideolojiler bunlara örnek olarak verilebilir. Muhafazakarlığın aslında siyasal arenaya çıkışı bir devrim sonrasına denk gelmektedir ve 1789 Fransız Devrimi ve devrimden sonra yaşananlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Burke'e göre Fransız Devrimi ve Aydınlanma arasında bir bağ bulunmaktadır. Fransız Devrimi'nin ortaya çıkmasına sebep olan ise Aydınlanma'nın insanlara ve akla önem veren ilkeleridir (Duman, 2004: 34). Burke, Fransız Devrimi'nin insanı var etme çabalarına engel teşkil eden bütün kurumları yıkmak için yapıldığını öne sürer (Nisbet, 2014: 31). Muhafazakarlık böylelikle feodalizm, statü ve *ancien régime* (Eski rejim), topraklı sınıfın çıkarları, Orta Çağ ruhu ve asillerle ilişkilendirilen bir ideoloji olmuştur (Huntington, 1957). Tarihçiler genel olarak terimin doğuşunu karşı-devrim fikrine dayandırır, fakat bu fikrin aksine Morton Auerbach yukarıda bahsettiğimiz aşinalık durumundan dolayı muhafazakarlığı klasik düşünceye kadar uzatır ve muhafazakarların arasına Cicero'yu, Saint-Augustin'i, Thomas More'u dâhil eder (Auerbach, 1959). Fakat muhafazakarlık bizce siyasal anlamda modern zamanda doğmuş bir hareket ya da düşünce sistemidir. Bu sebeple de yukarıda söylemiş olduğumuz muhafazakarlığın Fransız ihtilaline bir tepki olarak çıktığı düşüncesini tekrar vurgulamakta fayda vardır, çünkü muhafazakarlık tam da bu noktada var olan düzeni koruma anlamı taşır.

Muhafazakarlar insanoğlunun aslında kendi doğasını taklit ettiklerini öne sürerler. Bunun nedeni insanoğlunun daima kendi alışmış olduğu konfor alanında -var olan düzeninde- yaşamak istemesi, sadece artık bu habitata sığmadığı zaman yeniliklere kendisini açmasıdır. Bu taklit edilen şey ise aslında insanların değişime karşı olan endişesidir. Değişim daima bir hareketlilik ve kaybetme korkusu içerir ve insanoğlu kendinde bu değişime ayak uyduracak gücü genellikle bulamaz. Muhafazakarlığın kaynağı, Kekes'e göre, değer verilen bir şeyden zevk alma ile onu kaybetme korkusunu birleştiren doğal bir tutumdur (Kekes, 1998: 5). İnsanların bir işi yaparken kullandıkları yöntem ya da alet eğer dönemin şartlarına ve insanların değerlerine göre uygunluk arz

ediyorsa o işi yapmaktan zevk alırlar ve kullandıkları yöntemi ve aleti değiştirmek istemezler. Fakat yöntem ya da alet döneme ayak uyduramayıp demodeleşirse artık değişim zamanının geldiği aşikârdır. İnsanlar yalnızca değişimden kaçamadığı anlarda kendisini değişime ayak uydurmak için zorlar. Bu sebeple Yunan filozoflarından Herakleitos'a atıf yaparak muhafazakarlar için şu kelimeler amentü olarak kabul edilebilir: "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir". Muhafazakarlara göre herhangi bir şeyi değiştirmek yorucudur, yenilik daima güç ve efor gerektirir ve insanoğlu ise daha çok tembelliğe yönelir. Tembellik aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz aşinalığın yanı sıra güvenliliği de beraberinde getirirken, yenilik ise bilinmeyene doğru bir yolculuk gibi görüldüğü için ondan sıklıkla endişe edilir. İnsanlığın en büyük ihtiyacı var olduğu günden beri güvenlidir. Geçmiş dönem insanların bilindik olana bağlı oldukları ve değişimlerden kaçındıkları ifade edilir ki; eski düşünceler yeniliğe karşı fikirler ile doludur ve gündelik yaşam kültürü ile ilgili deyim ve atasözlerimiz muhafazakar emirler içermektedir. Güvenli bir alan için değişimden ve belirsizlikten uzak durmak gerekir. Gerçekten nerede belirgin ve katı bir kimlik tanımlaması yapılabilmiş ise ve nerede kimliğin geleceği de düşünülerek ölçülü bir şekilde dengelendiği hissedilirse muhafazakar bir eğilimin orada ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Bahsi geçen aşinalık günlük yaşamda alet kullanmanın temel yapı taşıdır, çünkü alet kullanımı insana işlerinde kolaylık sağlar ve insan alet kullanabilen bir canlı olduğu için muhafazakar olma eğilimindedir (Oakeshott, 2004, 2019). Bunun sebebi ise aletlerin insanoğlunun hayatında işlerini daima kolaylaştıran ve ona tembellik edebileceği bir zaman dilimi yaratan eşyalar olmasıdır. Kullanılan aletler insanlığın işlerini daha kolay hale getirecek yeni aletler bulunana kadar hayatta kalmayı başaracaktır. Fakat işleri daha da kolaylaştıran aletler keşfedildiğinde ise insanlık bu yeni aletleri eskilerin yerine koyacak ve onlara adapte olacaktır. Ancak hiçbir muhafazakar, tarihsel gelişimin evrelerinde, hızlı değişim zamanlarının ve nispeten yavaş değişim zamanlarının olduğunu ve farklı çevresel yapıların değişim oranında farklılıkların olduğunu inkâr etmeyecektir.

Muhafazakar anlayışa göre, hızlı bir değişim dönemi istikrarlı dönemler arasında bir geçiş olarak görülmelidir, çünkü buradaki anlayış ve politika nesnesi yine toplumsal düzene ve tutarlılığa ulaşmaktır. Teknoloji aşırı hızlı ilerlese de muhafazakarlar temel kurumların veya birincil sosyal değerlerin aynı hızda değiştiğini kabul etmeyecektir. Bunun yanında, toplumdaki eşitsizliğin dinamik unsurlarını değerlendirirken

muhafazakarlar, birincil ve ikincil muhafazakarlıklar arasındaki farkı akılda tutmalıdır (Wilson, 1941). Kurumların ya da durumların öncelik sırasına göre birincil ya da ikincil durumu ortaya çıkar. Örneğin; ahlak kuralları birincil grupta yer alırken, aletler ikincil gruba girer. Siyasi alanda bu ayrıma baktığımızda ise istikrar daima en çok muhafaza edilmesi gereken durumdur.

Sosyal istikrar, siyasi ve ekonomik kurumların tarihsel bir sürekliliği olduğunu varsayar; bu da ahlakın sosyal bağlayıcı olarak teknolojiden daha istikrarlı olduğu anlamına gelir. Ancak siyaset ve ekonomi uygulamalarının aynı kategoriye yerleştirilmesine gerek yoktur; söz gelimi, mülkiyetin modern kapitalizmi oluşturan tekniklerden daha temel olduğu ve düzen bağlamındaki siyasi deneyin her zaman kınanmaması gerektiği anlamına gelir. Bu, “demokrasi” gibi bir kelimeye ideolojik duyguların sis perdesinin arkasından bakılmasından ziyade tarihsel bir bakış açısıyla bakılması gerektiği anlamına gelir.

Muhafazakarlığın tanımını yaptıktan sonra siyasal alandaki sürecine bakmakta fayda vardır. Muhafazakarlığın siyasi arenaya çıkış serüvenine baktığımızda Fransız Devrimi sonrası Avrupa toplumlarında yeniliklerin getirmesi umulan hayata yaklaşamaması sonucu eskiye, yani geçmişte var olmuş düzenli zamanlara duyulan özlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir durumda da, toplumun bir kesimine özgürlük getiren yenilikçi düşünceye karşı eski konfor alanını geri isteyen aristokrasi ve soylu sınıfı kendisini muhafazakarlıkta bulmuştur. Muhafazakarlığın karakteri beş farklı şekilde açıklanabilir: “Aristokratik ideoloji”, “pragmatik bir ideolojik konum”, “durumsal ya da pozisyonel bir görüş”, “bir alışkanlık ya da zihin eğilimi” ve son olarak da “ideolojik bir yorum” (Vincent, 2006: 87). Bu karakteristik tanımların hepsi aslında kendi geleneklerini savunma, muhafaza etme noktasında birleşirler. Muhafazakar anlayışa göre siyasi alandaki değişimin sonucunun iyi olup olmayacağı kestirilemez ve dolayısıyla muhafazakarlar yeni düzene karşı olan bir konumdan geliştirdikleri din ve gelenek temelli kötümser eleştiriye devam ederler (Akçaoğlu, 2018: 16).

Muhafazakarlık aslında bazı davranışları ve sosyal şartları diğer davranış ve şartlara tercih etmektir. Bu bağlar insan iradesinin üzerinde bir düzene atıfta bulunur. Asırlardır Tanrı’nın takdiriyle toplumsal hayatı düzene sokan ve istikrar temin eden

kurumlar daha önce hiç test edilmemiş siyasi fikirler için değiştirilemez. Kurumlar değişen koşullara birlikte değişmelidir, çünkü onlar değişen koşulların muktedir olduğu toplumun olaylara verdiği cevap niteliğindedir. Kurumların değişimi aynı zamanda toplumun da gelişimidir (Veblen, 2015: 171). Çeşitli değişkenler arasından seçim yapılarak değişimde bir doğallık yoluna girilmelidir ve bu da aynı zamanda seçici bir muhafazakarlık meydana getirir. Kirk'e göre muhafazakarlığın ilk şiarı haklarımızın dayandığı insan iradesini aşan bir düzenin olduğunu kabul etmektir (Kirk, 2019: 2). Bu düzen nedeniyle her muhafazakar akı başında ve bilgi sahibi olarak yoğun, derin ve karmaşık entelektüel sistemlere ve fiyakalı sözlere karşı bir memnuniyetsizlik sergiler. Bunun nedeni ise tüm bu saydıklarımızın insan iradesi ile oluşmuş dünyevi meseleler olmasıdır. Ancak muhafazakarların iç dünyasında daima bir "aşkınlık" yer almaktadır ve bu durumda dahi muhafazakarlık sabit ve değişmez bir yapı değildir. Muhafazakarlıkta düzenin değişimi nesillere yayılarak doğal süreci içinde gerçekleşir. Süreç içindeki bu değişim işlevsizleşmiş bazı kurumlar veya eylemler bazında gerçekleşir (Berger, Luckmann, 2008: 119). Muhafazakarlar yaşadıkları devre uyum sağlayabilecek şekilde bu aşkınlığı yeniden ifade ederler. Kurumlar sadece dominant ve hâkim manevi tutum ve kabiliyetleri değil, yaşamın ve insan ilişkilerinin oluşmasındaki belli başlı yöntemlerdir. Bundan dolayı sırası geldiğinde doğal seleksiyonun etkin faktörleri olurlar. (Veblen, 2015: 19) Bu seleksiyon durumunu Burke'de çok net görebiliriz. Burke muhafaza etme ile yenilik güçlerini toplum bilincinde ilk defa bir araya getiren kişidir. Bunun temel dayanağı ise toplumsal muhafazakarlıkta insanlığın kadim ahlaki geleneklerinin korunmasıdır (Kirk, 2019: 12). Burke kurumların içeriğiyle değil, onların korunmalarıyla ilgilieniyordu ki; İngiltere'de Whigyen kurumları, Amerika'da demokratik kurumları, Fransa'da otokratik kurumları, Hindistan'da ise Hindu kurumlarının muhafazasını destekledi. Muhafazakar düşünce kendisini, mevcut gelenek ve ulusal kültürler ile ne kadar uyumlu hale getirmeye çalışırsa o kadar çok çeşitlilik gösterir (Heywood, 2007a: 83). Çeşitliliğin ana kaynağı ise insanların kendi ihtiyaçları ya da düşünce tarzlarına sadık kalma istekleridir. Bunun nedeni de değişimin acılı bir süreç olması ve muhafazakar insanların bu acıdan kaçınmasıdır. Aydınlanma ile sosyal alanda bu acılardan kurtulmak için birkaç değişim süreci başlatılmıştır. Aydınlanma ve acıların ana sebebi olan Hristiyanlığın temel prensiplerinden olan "Düşüş" inancı terk edilmeye başlanmıştır. Ancak hala bir acı çekme söz konusudur ve bunu açıklamanın yeni bir yolunun bulunması

gerekmektedir. Bu konudaki en büyük başarı ise Rousseau'ya aittir. Rousseau'nun acı çekmenin nedeni için sunduğu açıklamada Âdem (birey)'in yerine toplumu insan sefaletinin kaynağı olarak göstermiştir. Rousseau geleneksel grupları genel bir irade elde etme uğruna ve bireyin kendi gücünü bulması adına kınar. Bu gruplar – lonca, manastır, her türlü tüzel kişiler- ya yok edilmeli ya da milletin hâkimiyeti altına verilmelidir. (Nisbet, 2014: 34) Kötülük ve ıstırap yalnızca bu hükümler yerine getirilirse dünyadan yok olacaktır. Bu yok oluşun gerçekleşmesi için ise toplum reformunun gerçekleşmesi gerektiğini savunur. Ancak yozlaşmış bir sosyal organizasyonun kötülüğün başlıca nedeni olduğu fikri Rousseau'nun sosyal çevresini değiştirmek için politik yöntemler kullanarak insanın doğasını mükemmelleştirebileceği sonucunu ortaya çıkarmaz. Bu sonuca ulaşmanın tek ve yegâne yolu insanüstü bir yasa koyucunun var olmasından ve yasalarının muhafazasından geçmektedir (Rousseau, 2006). Ancak bu yasalar da hiçbir zaman değişmez olarak kabul edilemez. Muhafazakar fikirlerin kendilerini ifade etme şekillerinin çokluğu, muhafazakarlığın aslında durağan, katı ve standartları olan bir ideoloji olmadığının kanıtıdır. Muhafazakarların belirli bir zaman dilimi içinde vurguladığı prensipler, söz konusu dönemin koşulları ve gereklerine göre değişiklik gösterecektir (Kirk, 2008: 42–43).

Muhafazakar düşünürlere göre modern insanlar, geçmiş ve gelecek arasında bir köprüye benzemektedir; kendilerinden önce yaşamış kişilerin bilgi birikiminden yararlanarak atalarından gelen ve gelecek nesillere aktarılan gelenekler sayesinde daha da ileriki dönemler hakkında fikir sahibi olabilirler. Geleceğe dönük bir yaşam yerine önceki yaşamışlıklara bakanlar her bakımdan muntazam bir görüşe sahip olurlar (Nisbet, 2014: 47). Muhafazakarlar, modern çağın insanların ahlak ya da siyaset yahut da beğeniler hususunda yeni ve cesur tekliflerine şüpheyle bakarlar. Her güncel meseleyi, şahsi yargı ve akılla tartmaya çalışmak oldukça riskli bir iştir. Burke'ün ifade ettiği gibi, tek başına birey (insan teki) aptaldır, fakat insan türü (insanlık) akıllıdır (Kirk, 2008). Geçmiş her şeyin nasıl olması gerektiğini insanlığa öğreten otoritedir (Belge, 2017: 95). Geçmiş, bugün ve gelecek hepsi insanlık üzerinde birbirine bağlanmıştır ve bu bağ sayesinde insanlar daha iyi bir yaşamın anahtarını bulmuştur. Burke'e göre muhafazakarlık söz konusu bu anahtardır. Yani muhafazakar anlayış, “hayatın satın alınamayan zarafeti”, “asil olanla sıradan olanı”, “ayaktakilerle ölüleri birbirine bağlayan doğru ve vazife arsındaki ebedi zincir”, siyasetin, “adaletin tabiatın da üzerinde bir olgu

olması misali idrak ve tatbik edilmesi” olarak söylenebilir (Kirk, 2019: 14). Hatta toplumun temel yapı taşlarını korumak amacıyla ikincil konularda değişime razı olmak gerekebilir (Huntington, 1957; Duman, et al., 2020: 9). Burada birincil konular yukarıda da değindiğimiz gibi örf, gelenek, adet, töre gibi toplumu toplum yapan konulardır. İkincil konular ise yaşam tarzı, kullanılan dil, para birimi, yönetim şekli gibi konulardır.

Muhafazakarlık üzerine yapılan çalışmaların en büyük dezavantajı günlük hayatta bir muhafazakar/muhafazakarlık kavramının başlangıç ve bitiş noktalarının neresi olacağını veya bu çalışmaya kimlerin dâhil edilip edilmeyeceğini gösterememesidir. Bunun sebebi ise muhafazakarlık için belirlenmiş bir idealin mevcut olmamasıdır. Hiçbir düşünür muhafazakar bir ütopya betimlememiştir. Ütopyalarda daima bir “olması gereken” durumu yer almaktadır. Fakat muhafazakar düşünürler ise hâlihazırda “olan” toplumla ilgilenirler. Her toplumda muhafaza edilmesi gereken adet, örf, gelenek, vs. gibi kavramlar olabilir, fakat bunların hiçbirine muhafazakar sıfatı eklenemez. Eğer eklemeye çalışırsak muhafazakarlığın nevi şahsına münhasır tanımını geçersiz kılmış oluruz. Muhafazakarlık geleneğin savunucusu olsa da kendisinin bir geleneği yoktur (Huntington, 1957). Örf, gelenek, adet gibi kavramlar yıldan yıla, nesilden nesile ve zaman içerisinde yavaş yavaş değişmek, kendilerini güncellemek zorundadır. Fakat bunların içindeki öz daima muhafaza edilmek ister. İşte bu öz örf, adet, gelenek gibi kurumların temelinde yer alır ve onu değiştirirseniz çok büyük bir reform yapmış olursunuz. Muhafazakarlığın gözünde devrimci/reformist yıkıcılık ideolojik eylemin doğasında vardır ve bu doğa durumu aşırılık ve hesapsızlık içerir (Öğün, 2011: 11). Reformist ideolojiler idealleri bakımından tam da bu sebeple ütöpik ve aşkınen, muhafazakar fikirler idealleri olmadığı için kurumsal ve içkindir (Huntington, 1957). Eğer ki muhafazakarlığa bir ideoloji olarak bakarsanız, bu içkinlik durumu ortadan kalkar. İdeolojiler tutumlardan farklı olarak insan, toplum ve dünya görüşü hakkında açık ve tutarlı bir teori öne sürebilmek için bilinçli birer girişimdir. Yani muhafazakarlığı bir ideoloji olarak düşündüğümüzde muhafazakarların (anti-reformistlerin) karşı çıktığı durum; 1789 Fransız Devrimi’nde reformistlerin savunduğu, insan aklının ve iradesinin, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin gereklerine göre inşa edilmiş tamamen yeni bir sosyal düzen yaratarak insan doğasını yeniden oluşturma fikridir (O’Sullivan, 1983). Reformistler Fransız Devrimi’ni yaparken herkesin eşit olabileceği, Tanrı’nın ve statükonun olmadığı bir dünya istemişlerdir. Devrimcilerin vurguladığı ne varsa

muhafazakarlar da bu vurgulara şerh düşmüştür. Yani devrimcilere muhalif olan düşünürler hiyerarşilerden, sosyal bağlardan, cemaatlerden ve diğer aracı kurumlardan bağımsız, eşit haklara sahip güçsüz ve köksüz bireylerden oluşan bu kitleye karşı çıkmıştır. Hiçbir rahatsızlık, üzüntü veya kırılgan estetik duyarlılık muhafazakarların devlet yapısındaki hiyerarşi ve mülkiyete olan inançlarını yumuşatamaz (Nisbet, 2014: 41). Muhafazakarlara göre güç, yönetenlerin elinde yoğunlaşırsa ve merkeziyetçi bir yönetimin boyunduruğu altına girerse halk daha mutlu, huzurlu ve yüksek bir refah seviyesinde yaşayabilecektir. Siyasette muhafazakar tutum, her şeyden önce hükümeti arar ve hiçbir vatandaşı yönetilme yükümlülüğünü aşan doğal bir hakka sahip olarak görmez, çünkü onu koruyan yasalara uyan ve yasaları uygulayan güç olmadan hak ne iş yarar? Muhafazakarların siyasi dünyayı deneyimlemeleri bir otorite ideali aracılığıyla gerçekleşir (Scruton, 2001: 9). Otorite ne ayırıştırır ne de yozlaştırır, aksine kuvvetlendirir ve sağlamlaştırır (Duman, vb., 2020: 208). Muhafazakar otoritede zapt olunmaz bir feodalizm unsuru vardır ki XIX. yüzyıldaki neredeyse bütün muhafazakarlar, Burke, Bonald, Colaridge, Hegel ve Disraeli başta olmak üzere muhafazakar düşünürler Orta Çağ hayranıdır (Nisbet, 2014: 66). Feodalizm dönemlerinde siyasi alanda bir bütünlük olduğuna inanılır, çünkü yöneten ve yönetilen feodal sistemde belirlidir ve görevleri sabittir. Öte yandan, demokratik düzende ise yönetici sıfatı belirli dönemlerde birilerine verilir ve geri alınabilir. Bir istikrar isteniliyorsa feodal sistemde bunu tahsis etmek daha kolaydır. İstikrar muhafazakarlar için daima “iyi olan” a teşnedir.

Muhafazakarlar ve çeşitli muhalifler arasında, hangi siyasi koşulların aslında iyi yaşamlara elverişli olduğu konusunda şaşırtacak derecede ortak bir görüş olduğu halde bu elverişli koşulların sağlanması zordur. Bu koşulların tam bir listesini sunmaya çalışmak gözü peklik olur, ancak diğer açılardan buna şiddetle karşı çıkan makul ve ahlaki olarak kararlı siyasi düşünürler arasında genel bir onaya hükmedecek bir temsili liste hazırlamak zor değildir: Bu listede şunlar yer alabilir;

- Uygarlık (vatandaşlar arasında karşılıklı iyi niyet),
- Eşitlik (olgun ve sorumlu yurttaşların yasal ve siyasi statüsünde),
- Özgürlük (müdahaleden ve iyi bir yaşam anlayışına göre yaşamak),
- Sağlıklı çevre (kirliliğin olmaması), adalet (suçlu ve dağıtım),
- Düzen (sürdürülen bir hukukun üstünlüğü yoluyla),

- Barış (iç ve uluslararası),
- Refah (vatandaşlara kendi iyi bir yaşam anlayışlarına göre yaşama araçlarını sağlamaya yetecek kadar yüksek yaşam standardı),
- Haklar (yazılı bir Haklar Bildirgesi, emsal veya yazılı olmayan gelenek tarafından garanti edilir),
- Güvenlik (fiziksel şiddet ve sosyal zorlamadan),
- Hoşgörü (popüler olmayan yaşam ve davranış biçimlerine müdahale etmeme) (Kekes, 1998: 24).

Tüm muhafazakar düşünceler “iyi olan”ı korumak için kendilerine ait bir gelenek üzerine inşa edilirler. XIX. yüzyılda muhafazakarlığın inşa edildiği gelenekler monarşi ve aristokrasidir. XX. yüzyılda ise muhafazakarlar, devlet müdahalesini savunan Tönnies’in tabiriyle cemaati (gemeinschaft) bir eğilim ve serbest piyasanın liberteryen bir savunusu olarak şekil almışlardır. Ancak Türk siyasi alana geçtiğimizde ise yukarıda bahsedilen betimlemelerin çoğu ortadan kalkar, çünkü Türkiye siyasal hayatı oluşum süreci tamamlanmış bir durum değildir. Türk siyasi hayatında akış halindeki bir statüyü korumak mümkün değildir. Özellikle de Türkiye siyasal hayatının kökten bir değişim süreci geçirmiş olduğunu göz önünde bulundurursak olduğu gibi korumanın imkânsızlığını daha net anlayabiliriz. Bu sebeplerden ötürü Türkiye siyasal hayatında muhafazakarlık olduğu gibi koruma anlamından ziyade değişikliklere temkinli yaklaşma ve köklere bağlı kalıp yenilikleri var olanların üzerine ekleme olarak görülmelidir. Elinizdeki çalışmada Türk muhafazakarlığı konusuna ilerleyen bölümlerde ayrıca değinilecektir.

1.1. Muhafazakarlığın Ortaya Çıkışı

Latince “conservare” kelimesinden türeyen muhafazakarlık kavramı basit bir etimolojik tahlile tutulduğunda “korumacı”, “ziyankâr zıddı” olarak tanımlanabilir (Nişanyan, 2009; Cevizci, 2002; Marshall, 1999). Ancak bu anlam siyasi arenaya taşındığında daha da detaylı hale gelmektedir. Muhafazakar terimi ilk olarak Fransızca’da ortaya çıkmıştır. Restorasyon’un yaşandığı 1818 yılında Chateaubriand tarafından ilk olarak ekstremist bir gazetede kullanılmıştır. İngiltere’de ise J.W. Croker’in Ocak 1830’da yayımlanan bir makalesinde görülür (Beneton, 1991: 7). İngiltere’de

muhafazakar ya da muhafazakarlık; içinde saygınlığın da bulunduğu önemli bir sözcüktür. Muhafazakar kavramı ilk kullanıldığı yıllarda kanundan yana olmak, mevcut düzeni savunmak anlamı gelmekteyken; daha sonraları bu kavramın anlamı değişmiş ve aşağılama içeren bir hal almıştır (Vural, 2003: 13). Özellikle Fransa’da muhafazakarlık III. Cumhuriyet’in kendisini muhafazakar olarak tanımamasıyla aşağılayıcı bir anlam kazanmıştır (Beneton, 1991: 8). Almanya’da ise durum daha farklı olmuştur. Bu ülkedeki ilk resmi kullanımı Karl von Rotteck’in “Devlet Sözlüğü”ne girdiği 1839 yılında gerçekleşmiştir (Sarıtış, 2017). Ancak muhafazakar kavramı ilk başta bu ülkede çok rağbet görmemiş ve kavram dünyasından o kadar uzaklaşmıştır ki artık sözlüklerde dahi yer almamıştır. Ancak daha sonraları yavaş yavaş gündeme gelmiş fakat; Sarıtış’ın Axel Schildt’ten aktarımına göre 1950’lere doğru kamuoyunda saraylı parti üyelerini ifade etmek üzere kullanılmaya başlamıştır (Sarıtış, 2017: 16).

Muhafazakar terimini ilk kez modern anlamda Chateaubriand (1768-1848) devrimden sonraya denk gelen *Le Conservateur* adıyla çıkardığı Fransa’da dini ve siyasi bir restorasyon davasını yayma gayesi güttüğü dergisinde kullanır (O’Sullivan, 1983). Bundan sonra bu tanım Devrimin ilerlemesine karşı çıkan diğer birçok grup tarafından da hızla kullanılmaya başlanmıştır. Joseph de Maistre “bizler karşı-devrim değil, devrimin zıddını istiyoruz” der (Nisbet, 2014: 47). Devrim kaos demek ise Maistre düzen istemektedir. Karşı devrim ise kasostan çıkıp farklı bir kaosa girmektir.

Siyasi alanda muhafazakar kavramı karşıtlık içeren bir sıfat olmuştur. ABD’de Ulusal Cumhuriyetçi grup kendilerini “muhafazakar” olarak tanımlamaktaydı ve bunun yanında 1832’de İngiltere’de siyasette ilk defa İngiliz Muhafazakar Partisi’yle beraber muhafazakarlık bir siyasi partinin adı olarak kabul edildi.** Yani bu teori tam manasıyla bir teorinin karşıtı olarak ortaya çıkmıştır (Heywood, 2007a: 85), bu sebeple de bu teoriden söz etmenin zorluğu açıktır. Çünkü bir şeyin karşıtından bahsedebilmek için öncelikle karşıt olduğu şeyleri tam manasıyla tanımak ve anlamak gerekmektedir. Muhafazakarlığın karşıt olduğu sosyal ve politik değişim fikri Fransız Devrimi’nin birer sonucu olmakla beraber, aslında üzerine kafa yorulmadan icraata geçirilmiş fikirlerdir.

** Robert Blake, kelimenin modern anlamıyla İngiltere’de ilk kez bir makalede (John Wilson Croker’a atfedilen *Quarterly Review*’de) Ocak 1830’da şu pasajın geçtiğini kaydeder: Her zaman olduğu gibi şimdi de Tory denen şeye kararlı ve vicdani bir şekilde bağlı ve daha uygun bir şekilde "Muhafazakar Parti" olarak adlandırılabilir bir şekildeyiz.

Bu sosyal ve politik değişimin bileşenlerini düşünmek, muhafazakar düşünürlerin o zamandan beri çürütmeye çalıştıkları insan ve doğa görüşünü aydınlatacaktır. Devrimden önceki yüzyılın temel özelliği Avrupa’da hakim olan Hristiyanlığın “İlk Günah” ve “Düşüş” mitlerinde yansıtılan insanlık durumuna ilişkin süre gelen karamsarlığın aslında doğru olmadığı ve terk edilmesi gerektiğine dair artan inançtı. Bu karamsarlığın yerini yavaş yavaş bir iyimserliğe bıraktığı görölmektedir. Rönesans’ın etkileriyle ve bilimsel bilginin büyümesiyle güçlenen bu iyimserlik dünyanın ilahi vahye ihtiyaç duymadan insan aklına göre anlaşılabilir ve insanın iradesi ile düzenleyebileceği bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu iyimserliğin büyümesi insanların kendi doğalarını da değistirmelerine yol açmıştır. Örneğin Locke ’un *The Reasonableness of Christianity* (1695) adlı makalesinde; insan doğasının “Düşüş” tarafından bozulmuş olduğu şeklindeki geleneksel inancın reddine dair emareleri görmek mümkündür. Bu makalede Locke yalnızca Adem’in ilk günahıdan sorumlu olduğunu; onun soyundan gelen insanların ise bu günaha ortak olamayacağını; bu sebeple de adil bir Tanrı’nın tüm insanlığın Adem’in kişisel kusurlarından etkilenmiş olabileceğine dair davranış sergilemesinin imkansızlığından bahseder (Locke, 2000: 1–8). Muhafazakarlığın önemli isimlerinden Maistre’ye göre ise eğer Tanrı gerçekten bir şey yapıyorsa, insan yalnızca Tanrıyla beraber ve O’nun hizmetkarı olarak hareket edebilir. Maistre Fransız Devrimi’ni “çifte suikast” olarak nitelendirir ve devrimde katledilen ise aristokrasi ve dindir (Berlin, 1991: 139). Sonuç olarak siyaset Maistre’ye göre dinin müttefiki olarak işe yararken (Beneton, 1991: 39); Locke’a göre ise tam aksine dinden bağımsız olmak zorundadır. Siyasi arenada ise Rönesans ve Reform hareketleri ile otorite kaynağını Roma Kilisesi’ne ve imparatorlara vermek istemeyen birtakım teoriler meydana atılmıştır. Bu teorilerin bazılarında geçmişten tam bir kopuş istenirken; bazılarında da geçmişin kaynaklarının yeni oluşan koşulları açıklayacak ya da yeniden yorumlayacak şekilde var olması istenmiştir.

Orta Çağ’da toplumda kralın otoritesini dengeleyen başka otorite formları bulunurken; Fransız Devriminin yarattığı kaotik modern dünya toplumlarında artık iktidarın gücünü dengeleyecek kiliseler, loncalar, cemaatler, aracı kurumlar gibi otorite formları -bu kurumlar Aydınlanma düşünürlerine göre dogmatik kurumlardır- bulunmadığından bireyler iktidarın total gücünün baskısına maruz kalmışlardır (Güngörmez, 2004b). Burke “bir toplumdaki doğal otoritenin yok edilmesinin veya erozyona uğratılmasının bedelinin hükümetin askeri egemenliğin artması ile

sonuçlanacağını” (Nisbet, 2014: 74) söyler. O halde bir ideoloji olarak düşünülen muhafazakarlık, değişime karşı “sert” bir muhalefet fikriyle veya mevcut kurumları korumaya yönelik herhangi bir taahhülle değil; toplam veya radikal değişim -yani doğal otoritenin sarsılması- fikrine muhalefetle karakterize edilebilir (Dural, 2006). Değişime karşı olmak bir şeydir, değişimin neyle ya da nasıl olacağına karşı olmak ise başka bir şeydir. Muhafazakarlık tabiatı gereği mevcut yönelimlere bir alternatif sunmaz ancak mevcut yönelimlerdeki değişikliklere direnerek arzu edilmeyen sonuçların çıkmasını yavaşlatmakta başarılı olabilir (Hayek, 2004: 6). Muhafazakarlığı kendi içinde düşündüğümüzde eğer değişim kendiliğinden değil de baskıya ve zor kullanmaya dayanıyorsa ve değişimin aracı kan ve zulüm ise bu tarzda bir değişmeye karşı çıkılması gerekir. Burke bunun örneğini Britanya hükümetinin “zorba gücüne” karşı Amerikalıları, Kızılderilileri ve İzlandalıları savunurken göstermiştir (Nisbet, 2014: 29). Ancak muhafazakar düşüncede, mevcut olana karşı uygun bir minnettarlığı ve sonuç olarak geçmişten gelen bir hediyein veya mirasın kabulünü gün ışığına çıkarabilir; ama geçmiş ve gitmiş olanı putlaştırmak diye bir şey yoktur (Kekes, 1998: 7). Muhafazakarlık siyasal arenada yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı üzere ilk olarak Fransa’da Restorasyon yıllarında ortaya çıkmıştır. Fransa’da yeni doğan III. Cumhuriyet’in kendisini “muhafazakar” olarak tanıtmak istediği dönemden sonra, bu sözcüğe genel olarak aşağılayıcı bir yan anlam yüklenmiştir, muhafazakarlık genel çizgileri ile gerici bir tavra ve/veya ayrıcalıkların savunulmasına bağlanmıştır ve siyasal tartışmalarda özellikle retorik silahı olarak görev almıştır (Beneton, 1991: 8).

İngiltere’de ise muhafazakarlık, saygınlık emareleri taşıyan bir sözcük olarak ele alınmaktadır. İngilizlere göre muhafazakarlar ya iktidar partisi ya da iktidar partisinin rakibi olmayı sürdürmüş olan parti ile ilişkili olarak bir buçuk yüzyıldan fazla siyasal yaşamın içinde kalmıştır. Bu kadar uzun süre siyasi arenada kalmalarına rağmen insanlar üzerinde bir değişimi zorlama yoluyla yapmayı düşünmemişlerdir. Toplumu bir mekanizma değil; canlı bir organizma olarak gören muhafazakarlık her türlü toplum mühendisliğine, dışarıdan baskılama yoluyla değişime, devrimler yoluyla farklılaşmaya toplumun doğallığını bozduğu için karşı çıkar (Şeyhanlıoğlu, 2009b: 33).

Avrupa toplumlarında sosyal mühendislik hesapları yapılmaya başlandığında artık değişim ve muhafaza kavramları birbirinin içine geçmiştir. Muhafazakar eğilimli bir

kiři değişimden bahsedebilirken, bir reformist de muhafaza etmeden söz edebilir. Bu durumun sebepleri başında ise burjuvazinin topluma ve toplumun fikirlerine sahip olması gelmektedir. Burjuva dūřünceleri bir mühendislik uygulaması gibi topluma şekil vermeye başlamıştır. Burjuvazi, düzen içinde ilerlemek ve dūnyayı derli toplu görmek istemiştir. Sosyal mühendislik altında kalan toplumlarda siyasal dūřünceler daha çok maddi kalkınma ve refah elde etmeye çalışırlar. Muhafazakarlık günümüz toplumlarında aşırılaştırılarak yorumlanan mühendislik dūnya görüşünün, şehirden başlayarak taşraya doğru genişlemesine endişe ile bakmaktadır. Yalnız bu endişeler büyür ve korkulara dönüşürse, muhafazakar sendromun yaratacağı sıkıntılar da büyüyecektir. Yabancı dūřmanlıęı gibi sosyopatolojiler de yaygınlaşacaktır (Öğün, 2011: 18). Günümüz Avrupa muhafazakarının yoksul, yabancı ve öteki görüşleri bu sözler ile özetlenebilir. Muhafazakar ideoloji, Fransız Devrimi ve Batıdaki modernleşme sürecine bir tepki olarak ortaya çıktığından, Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki siyasal muhafazakarlığı tespit etmek daha zordur. Afrika, Asya ve Latin Amerika'da değişime direnç gösterme ve geleneksel hayat tarzını koruma amacındaki bazı siyasal hareketlerin muhafazakarlık gibi ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak bu hareketlerin çok azı kendisini muhafazakar olarak tanımlar (Heywood, 2007a: 84).

Kısaca muhafazakarlığı özetleyecek olursak muhafazakarlığın kurucu babalarından Kirk, yazdığı makalede muhafazakarlık için on prensip olması gerektiğini söyler. Bu prensipler şöyledir:

1. Muhafazakarlar, geçmişten günümüze kesintisiz bir şekilde uzanan bir ahlaki düzenin varlığına inanmaktadır
2. Muhafazakarlar, geleneklere, örfilere, adetlere ve devamlılığa inanırlar
3. Muhafazakarlar, itiyat (alışkanlıkları devam ettirme) sahibi insanlardır
4. Muhafazakarlara, sahip oldukları ihtiyatlılık rehberlik eder
5. Muhafazakarlar, çeşitlilik unsurlarına saygı duyarlar
6. Muhafazakarlar, mükemmel olunamazlık konusunda katı kurallara sahiptirler
7. Muhafazakarlar, özgürlük ve mülkiyetin birbiriyle ilişkili olduğuna inanırlar
8. Muhafazakarlar, gönüllülüğe dayanmayan kolektivistizme karşı çıkarlar, gönüllülük temeline dayanan doğal bir toplumu desteklerler

9. Muhafazakarlar, iktidarın ve insanların ihtiraslarının ihtiyatlı bir şekilde sınırlandırılması gerektiğine inanırlar
10. Muhafazakarlar, güçlü bir toplumda süreklilik ve değişim üzerinde uzlaşma sağlanabileceğine ve her ikisinin de kabul görmesi gerektiğine inanırlar (Kirk, 2008).

1.2. Muhafazakarlığın Temel İlkeleri

Muhafazakarlık ile birlikte anılan kavramlar daima hayatımızda olan din, devlet, otorite, millet, gelenek ve tarih gibi kavramlardır. Çünkü bu kavramlar daima önceki nesillerden sonraki nesillere aktarılmak üzere sosyal hafızada yer alırlar. Başlangıçta bu kavramlar ile sosyal hayat başladığı için günümüzde ve gelecekte de yer almaya hakları vardır. Muhafazakar düşünürler bu kavramlar etrafında kendilerine siyasi bir tutum takınırlar ve takındıkları bu tutumu da hem sosyal hem de idari hayatlarda görmek isterler. Bu kavramların insanlara yararı ise birtakım sorunları aşmada kolaylıklar sağlamalarıdır.

Yukarıda saydığımız kavramlardan özelinde konuşacak olursak düzenin sağlanmasının temel prensibi otoritedir. Muhafazakarlık düzen için otoritenin zorlayıcı ve keyfi iktidarına itiraz etmez (Hayek, 2004: 9). Muhafazakarlık, sonuca göre tanımlı siyasal tutumlar ile uyumludur. Muhafazakarlık sonuç odaklıdır. Huzur ve istikrar var ise muhafazakarlar için büyük bir sorun yok demektir. Yani muhafazakar insan biraz da pragmatist insandır (Simpson, 2020). Bu sebeple de kendisi için uygun olanı daima muhafaza etme eğilimindedir. Siyasi hayatta muhafazakarın dini inançlara, beşeri tecrübe ile edinilen bir kendiliğinden düzene ve kötü sonuçlara yol açan olaylardan kaçınma fikrine sahip olduğu varsayılır. Tarihin özüne inildiğinde karşımıza çıkan tecrübelerin toplamından başka bir şey değildir (Nisbet, 2014: 51). Bunun yanında insanoğlunun kendisine görev olarak azlettiği doğal ve beşeri tarihte dini bir amaç uğruna yaratmaya çalıştığı gücünü aşkın bir meşruiyet kaynağından alan bir düzenin var olması düşüncesinden dolayı kendiliğinden muhafazakar olduğu varsayılmaktadır. Ek olarak siyasi dünyadaki muhafazakar eğilimlerin beşeri toplumun “organik” bir karaktere sahip olduğu varsayılır. Bu anlamda beşeri kişiliğin “mutlak” değerine bir inançla ve insanoğlunun baştan itibaren kötülöklere olan eğilimine dair bir inançla sıkıca bağlandığı söylenebilir. Siyasal faaliyette muhafazakar doğrultuda ilerleyen insanların diğer insanlar hakkında böyle önyargılara sahip olduğu varsayılmaktadır. Muhafazakarlığın eğilimi, bu

tür önyargıların doğru olduğuna inanmamız gerektiğini ya da onların doğru olduğunu varsaymamız gerektiğini icap ettirmez (Oakeshott, 2004, 2019). Muhafazakarlıkta dayatılan şey, yönetme faaliyeti ve yönetimin araçlarıyla ilgili, nasıl meşruiyet sahibi olunur, ne gibi kavramlara ihtiyaç duyulur gibi belirli fikirler ve inançlardır. Oakeshott’a göre siyasette muhafazakar bir eğilimi anlaşılır kılan şeylerin doğa kanunu, ilahi düzenleme, ahlak veya dinle ilişkisi yoktur; hükmetmenin spesifik ve sınırlı bir faaliyet olduğu yani iase faaliyetlerini empoze eden planlar olarak değil aksine en az engellenmeyle insanların bizzat kendi seçimleri olan faaliyetleri devam ettirmelerini sağlayan aletler olarak tanımlanır. Böylece hakkında muhafazakar olmanın uygun olduğu bir şey olarak anlaşılan genel davranış kurallarının sağlanması ve muhafazası inanç ile birlikte kişinin kendi yaşam tarzlarının gözlemidir (Oakeshott, 2019, 2004).

Temel bir kabul olarak, muhafazakarlığın esası, insanlığın kadim ahlaki geleneklerinin korunmasıdır. Bu geleneklerin başında da ahlak gelmektedir. Ahlak, düzenin temelini oluşturmaktadır. Ahlak geçmişte yaşamış insanların aklına ve hikmetine dayanarak ortaya çıkardığı bir takım yasalar olarak kabul edilir. Muhafazakarlar da, atalarının aklına ve hikmetine saygı duyar ve bu sebepten dolayı da onların çıkardığı/ürettiği ya da uyguladığı yasaların/ürünlerin topyekun değişime şüpheyile yaklaşırlar. Çünkü bu yasalar toplumu ayakta tutan direklerdir. Ataların yasaları artık onlar için neredeyse birer hakikate dönüşmüştür. Muhafazakarlar, toplumu da manevi bir hakikat olarak görürler. Muhafazakarlar için hassas bir bünyeye sahip olan toplumun, bir makine misali hurdaya çıkartılıp, sonra da yeniden biçimlendirilemeyeceğine inanırlar (Kirk, 2019: 37), pratik hakikat teamüllerde ve geleneklerdedir (Vincent, 2006: 112).

İnsanlar ve insanların sahip olduğu aşinalıklar, sorunlar ve ihtiyaçlar daima zamana, yöreye ve hatta kişiye göre farklılık gösterir ve “değişirken nasıl muhafazakar olunabilir?” sorusu çokça sorulan bir sorudur. Bu soruyu cevaplamak için ise yine insanın doğasına gitmek gerekmektedir. Geçmişten bugüne nerede olduğunu bilmeyen insanoğlu; şu an nerede olduğunu ve nereye doğru yol aldığını bilemez (Nisbet, 2014: 54). İnsanoğlu su misali daima en kolay yola kendisini vakfeder. Bu yol eğer onu istediği sonuca götürüyorsa değiştirme fikri aklına dahi gelmez. Ancak bu yol onu istediği varış noktasına götürmede zorluklar çıkartıyorsa veya daha kolay bir yol bulduysa artık değişim zamanının geldiğini hisseder; fakat değişirken de sadece o yolu değiştirir. Diğer şeyler

ise aynen kalmaya devam eder ve mihenk noktalarını değiştirmesine gerek yoktur. İşte muhafazakarlığın korumaya aldığı tam da bu mihenk noktalarıdır. Fakat bu noktaların da ileride değişmeyeceğinin bir garantisi yoktur. O sebeple muhafazakarlığı “kendi kalarak değişme” olarak tanımlamak mümkündür. Muhafazakarlığın koruma arzusu her türlü değişime uygundur, yeter ki değişimde süreklilik olsun (Scruton, 2001: 11). Değişimde yaşanacak süreklilik ise hiçbir zaman önceki değişimleri yok saymadan yapılacak bir değişimdir. Bu değişimler sonucunda toplum kendi benliğini kaybetmeden yeniliklere ayak uydurabilir. Bu değişim Kirk’in bahsettiği aşınalıklar ile değişimdir.

Yukarıda görüldüğü gibi Kirk toplumun aslında kırılmalar ile değil; öncekinin üzerine eklenilip birikerek günümüze kadar geldiğini vurgular. Bu birikme daima öncekinin üzerine eklenilerek ortaya ıkar ve aradan kuşaklar dahi geıse ilk kural daima son kullanıcı için aşınalık taşır. Farklı ideolojiler bu “birikim”e saldırarak kuşaklar arası bağı koparmak isteyeceklerdir. İdeolojiler yalnızca rüzgarları gösteren rüzgar gülü horozu gibidir, her zaman bir sorunu göstermeleri beklenemez. Bazen de neyin istenmediğini, neyin toplum için sakıncalı olacağını söylerler. Muhafazakarlık mevcuttan farklı bir şeyi arzulamak veya aramaktan çok, mevcut olandan haz alma, yararlanma ve kullanma; geımişte olandan veya gelecekte olması mümkün olandan ziyade şu an olandan zevk alma eğilimine odaklanır. Geımişte yaşanmış bir zamanı, olayı tekrar yaşayabilmek tamamen imkansızdır; fakat insanın da milletin de sağlam temelleri bu tekrar dirilmesine imkan olmayan geımiş zamanlarıdır. Devrim sevdalıları ilk olarak bu milli maziyi unutturmak isterler. Bir millete yapılabilecek sinsi ve en şeytani hücum onun vicdanından mazarini almak, hafızasında mazarini yok etmektir (Hisar, 2012: 175). Bu sebepten ötürü de anti devrimci olan muhafazakarlık geımişini, dinini, toplumun adetlerini ve örflerini korumaya kendisini adanmıştır. Burke’e göre ise muhafazakarların değişmeyen temel ilkeleri şu maddelerden oluşmaktadır:

1. Dinin önemli oluşu,
2. Reform adına kişilere haksızlık yapılması tehlikesi (nedeniyle ihtilal gibi toplumsal müdahalelere karşıtlık),
3. Rütbe ve görev ayrımlarının gerıekliği ve arzu edilirliliği (hiyerarşiye bağlılık),
4. Özel mülkiyetin dokunulmazlığı,
5. Toplumun bir mekanizmadan ziyade bir organizma olduğu,

6. Geçmişle kurulan bağlar (Cecil, 1912: 48; Huntington, 1957).

Bu maddeleri yorumlayan Huntington'a göre Burke'ün muhafazakarlığının amentüsü şöyledir:

1. İnsan temel olarak dindar bir hayvandır ve din sivil toplumun temelidir. Mevcut meşru toplumsal düzene ilahi bir hüküm aşılanmıştır.
2. Toplum yavaş bir tarihsel gelişimin doğal ve organik sonucudur. Mevcut kurumlar önceki kuşakların bilgeliğinin tecessümüdür.
3. İnsan aklın yanında içgüdü ve duyguya da sahiptir. Sağduyu, önyargı, deneyim ve alışkanlık akıl, mantık, soyutlama ve metafizikten daha iyi rehberlerdir. Hakikat evrensel önermelerde değil somut deneyimlerde mevcuttur.
4. Cemaat bireyden üstündür. İnsanın hakları ödevlerinden doğar. Kötülüğün kökeni herhangi bir tikel toplumsal kurumda değil insan doğasındadır.
5. İnsanlar, nihai ahlaki bir bağlam haricinde, eşit değildirler. Toplumsal örgütlenme karmaşıktır ve daima çeşitli sınıflar, rütbelere ve gruplar içerir. Farklılaşma, hiyerarşi ve liderlik her sivil toplumun kaçınılmaz birer niteliğidir.
6. “Her bir denememiş projeye karşı her yerleşik devlet şemasının lehine...” bir varsayım mevcuttur. İnsanın umutları büyük ancak görüşü kısıtlıdır. Mevcut kötülüklere çare bulma çabaları sıklıkla daha bile büyüklerine yol açar (Huntington, 1957; Duman, et al., 2020: 10–11)

Değişim dediğimiz aslında, insanoğlunun kendisini başkalarına benzer hale getirmek zorunda olduğu durumlardır; muhafazakar olma mizacı ise hem böyle yapmadaki zorluğumuzun simgesi hem de böyle yapmak için gerçekleştirdiğimiz denemelerdeki nihai yerimizdir (Oakeshott, 2019, 2004). Küçük ve yavaş değişimler büyük ve ani olanlardan daha evladır (Oakeshott, 2004) ve sürekliliğin her devam edişine ister adetlerde, göreneklerde isterse de mülkiyette olsun yüksek değer verilecektir. Muhafazakar anlayış en iyi haliyle iktidarla ilgili bu küçük temel tekrar ve değişim

kalıplarını arar. Bu nedenle, bu modellerin özünde kalıcılığa doğru bir eğilim olduğunu iddia edebiliriz, ancak ayrıntılar zaman zaman büyük ölçüde değişebilir. Muhafazakar olmak için, kalıcı örüntünün temel gerçek olduğu varsayımı olmalıdır. Thorstein Veblen, prestij arayışının sosyal davranış modelindeki temel itici güçlerden biri olduğunu savunurken, Marx ve Pareto ekonomik gücün toplumdaki temel dağılımında eşitsizlik görmüşlerdir. Ancak prestij değeri ve ekonomik organizasyon sistemleri ortadan kalkabilir; yani muhafazakar bakış açısıyla yüzeysel açılardan değişebilirler, ancak temelde bu durum pek olası değildir (Wilson, 1941: 32). Radikal değişim idealine karşı çıkabilmek için muhafazakar düşünürlerin insanlara en başta Tanrı sevgisini ve inancını bundan sonra da geçmişlerine ve birbirleriyle olan bağlarına duydukları ihtiyaçlarını aşlamaları gerekmektedir. Aşkın bir yaratıcıyı sevmek yaratıcıya inanmaktan daha zordur; ama modern çağın insanları için kötülüğe inanmak iblisi sevmekten daha zor görünmektedir. Herkes bir kötücülün hizmetine koşulur, ama inanmaya gelince, kimse kötülüğe ya da kötücüllere inanmaz (Baudelaire, 2005: 326). Muhafazakarların insanlara göstermek istedikleri durum tam da budur: Artık Tanrı'ya değil; O'nun yarattıklarına tapıyorlar fakat bundan bihabermiş gibi hareket ediyorlar. İnsan ürünü olan her şey yaratıcısı gibi zavallıdır (de Maistre, 2018: 23). 1790'dan bu yana radikalizmin, aşağıda ifade edilen gerekçelerle, toplumun yerleşik düzenine karşı taarruza geçmeye meyilli olduğunu söyleyebiliriz:

1. İnsanın mükemmel olabileceğine ve toplumun sınırsız gelişimine olan inanç; bir başka ifadeyle meliorizm.* Radikaller, eğitim, pozitif hukuk ve çevrenin değiştirilmesinin, tanrılara benzer insanlar yaratabileceğine inanmakta; insanın doğal olarak günah ve şiddete eğilimli olduğu düşüncesini ise inkar etmektedirler.
2. Geleneğin hor görülmesi. Akıl, dürtüler ve materyalist determinizm, her biri ayrı ayrı sosyal refaha rehberlik eden kavramlar olarak tercih edilmekte; atalarımızın hikmetinden daha güvenilir addedilmektedir. Resmi din anlayışı reddedilmekte; muhtelif ideolojiler, bunun yerine konulmaktadır.

* Meliorizm, insanın akıl yardımıyla gösterdiği çabalarla, dünyanın daha iyiye gideceğine ve bunu kendilerinin gerçekleştireceğine dair inanç olarak tanımlanır.

3. Siyasi eşitleme. Düzen ve imtiyaz kınanmakta; mümkün olabildiğinde doğrudan, topyekûn demokrasi, radikal bir ideal şeklinde takdim edilmektedir. Bu anlayış, çerçevesinde, eski parlamento düzeninden nefret edilmekte; merkezileşme ve iktidarı tek elde toplamaya heves edilmektedir.
4. Ekonomik eşitleme. Kadim mülkiyet hakları, özellikle de toprak mülkiyetine, tüm radikaller kuşkuyla bakmaktadır; reformcular, özel mülkiyet kurumunu kökünden koparmaktadır.
5. Devletin işlevi ortak bir radikal bakış açısıyla tanımlanabilir; ne var ki, temel yenilikçi okullar arasındaki fikir uçurumu, makbul addedilen bir nesil için fazlasıyla derindir. Radikallerin, Burke'ün devleti Tanrı'nın, toplumuysa -ruhlar topluluğu misali- ölümler, yasayanlar ve henüz doğmamış olanlar arasında ahlaki bağ ile süreklilik arz eden bir kavram olarak tanımlamasından ötürü tiksinti duyma hususunda birleştiğini söyleyebiliriz (Kirk, 2019: 39–40).

Bu saydıklarımız aslında bir nesli diğer nesille birleştiren bağlardır. Bu bağlar sayesinde muhafazakarlara göre toplum ayakta kalabilir ve bu bağların muhafaza edilmesi gerekmektedir. Modern bir çağda bu bağları muhafaza etmek zordur. Çünkü insanlar kimi zaman yenilikleri tecrübe eder; kimi zamansa yeniliklerden korkar ya da bıkar. Uzun zaman kullanılmayan şey unutulur. Unutulduğunda da yeniden keşfedilebilir hale gelir. Yeniden keşfedilenler insana taptaze geldiği için unutulmuş kadim ilkeler yeniymiş gibi algılanır. Aslında yapılan yenilik değil kadim ilkelere geri dönüştür. Bunun örneği Fransız karşı devrimcilerinden Maistre'nin ve Bonald'ın mutlak monarşinin restorasyonunu haklı bulmalarında dahi görülebilir. Maistre insanların özgür iradesiyle zorunlu olarak itaat etmesi gereken bir ilahi iradenin varlığını öne sürer (Berlin, 1991: 139). Tocqueville, monarşileri bilgi ve erdemin yönetimi olarak tanımlar (Köni, Nişancı, 2004: 71). Bu bilgi ve erdem ise ilahi olarak bahşedilmiştir. İlahi iradenin olmadığı toplumlarda Maistre daima bir kargaşa ve insanların birbirine tahakkümünün olacağını ifade eder. Bu tahakkümden kaçınmanın yolunu da gücünü ilahi iradede alan bir otoriteye bağlılıkta bulur. Bu otorite o dönemlerde geleneksel yollarla devam eden krallıktır. Burke'e göre krallar dahi kanunlar, din adamları, gelenek ve adap gibi kısıtlamalara tabiidir. Bu kısıtlamaların yok edilmesi düzenin yerine kaosu getirilmesi

anlamına gelmektedir. Muhafazakarlıkta anarşiye karşı en üstünde Tanrı'nın yer aldığı bir hiyerarşi söz konusudur (Çetin, 2004: 89). Yani geleneksel toplumsal düzenle onun modern kargaşa olarak tarif ettiği şeyin tam ortasında doğan muhafazakarlık, geleneksel toplumu yıkmaya yönelik iki devrime karşı durabilmek için ortaya çıkmıştır: bireyci-demokratik devrim, sanayi ve teknik devrim (Beneton, 1991: 91). Aydınlanma “Tanrısal akla” karşı “Rasyonel akıl” fikrini öne sürer. Burke ise insanın ahlaki görev ve sorumluluklarının rasyonel şeylere değil de Tanrı'ya karşı olduğunu ifade eder (Duman, 2004: 50). İçinde Tanrı'ya karşı bir inanç zorlaması olan gelenek her ne olursa olsun doğrudur (Vincent, 2006: 130). Bu sebeple muhafazakarlık, Aydınlanmanın ve modernitenin temel karakteri olan akla vurguya tepkiden doğmuştur ve “akıl”a karşı “dogma”ya ve “ön yargı”lara yani “gelenek”e vurgu yapar (Güngörmez, 2004b). Çünkü Aydınlanma akli yeniliğe yönelmiş bir ok gibidir, daima ilerlemek ister. Ancak yenilik belirsiz bir girişimdir. Şarta bağlı olmayan derleme diye bir şey yoktur. Çünkü yenilik yapmak, sadece istenen derlemeyi değil; fakat bunun bileşenlerinden sadece birisi olduğu yeni ve karmaşık bir durum yaratan bir faaliyettir. Bir toplumun da bir iradesi olduğunu ve rasyonel bir insanın onun ikna edilmesine açık olması gerektiğini kabul etmeliyiz. Bu, muhafazakarlar için tarihte, gelenekte, kültürde ve önyargıda saklıdır (Scruton, 2001: 14). Muhafazakarlığın kurucu babalarından Burke de Aydınlanma rasyonalizmine ve akıl anlayışına “önyargı”, “içgüdü”, “gelenek”, “tahayyül” gibi kavramlar vasıtasıyla karşı çıkar (Duman, 2004: 39).

Muhafazakarlık geçmişle gelecek arasında bir örüntünün olduğuna inanır ve bu örüntü sayesinde toplumun ayakta kalabileceğini varsayar. Bu örüntü sayesinde geçmişin yaşantıları, ahlak anlayışı ve fikirleri gelecek nesillere aktarılacaktır. Yani muhafazakarlar, geçmiş ve gelecek arasında bir devamlılık arz eden bir ahlaki düzenin varlığına inanmaktadır. Bu ahlaki düzen ve insan arasında doğrudan bir ilişki vardır, ikisi de birbiri için yaratılmıştır. İnsan tabiatı dışarıdan bir güç uygulansa da kolay kolay değişmez (Kirk, 2008); ahlaki doğrular da insan tabiatı gibi değişmesi zor olan yasalardır. Muhafazakarlar, yukarıda belirttiğimiz gibi geleneklere, teamüllere (adetlere) ve devamlılığa inanırlar. Doğa kanunları ile gelenekler ve adetler arasında bir bağ bulunmaktadır. İnsanların gelenekleri doğa kanunlarına uygun olarak inşa edilen yasalardır. İnsanların toplum içinde sorunsuz bir şekilde yaşamalarını sağlayan şey doğa kanunlarına uygun eski geleneklerdir. Kadim geleneği tahrip edenler, esasında doğru

olduğunu düşündüğü şeylerden ya da kendileri için değişmesinin yararlı olacağını sandıklarından daha fazlasını tahrip ederler. Muhafazakarlara göre, yapılması gerekli değişim, tedrici (aşamalı) ve iyiyi kötünün üzerinde tutmalı ve eski doğa kanunlarını bir çırpıda yerinden oynatmamalıdır. Muhafazakarlar itiyat (alışkanlıkları devam ettirme) prensibi olarak adlandırabileceğimiz bir prensibe inanırlar. Muhafazakar vurgu, neyin değiştiği, nasıl değiştiği ve neyin bir dönemden diğerine değişmesi gerektiği fikrine çeşitli şekillerde değinir. Neyin, nasıl ve niçin değişmesi gerektiğine dair bu kavramlar nihayetinde sosyal deneyimdeki eşitsizlik sorununa odaklanır. Eşitlik daima iyi bir yaşamın göstergesi midir? Makul insanlar arasında iyi yaşamların siyasi koşulları hakkında anlaşmaya varılabilir mi? Bu noktada mümkün olduğunca uzlaşmaya varmak, muhafazakarların düşüncelerinin can alıcı görevidir (Kekes, 1998: 18). Ancak güç soyut olarak hiçbir öneme sahip olmadığı için önemsiz; eşitsizlik, kadın ve erkeklerin hayatlarına dokunduğu için önemlidir. Paraya benzer biçimde güç, satın alacağı şey için değerlidir ve bu sebepten gücün serveti sonsuzdur. Dolayısıyla eşitsizlik, hareket ve değişimin bir aşaması olduğundan dinamik bir kavramdır ve eşitsizlik mozaigi bazı yönlerden sürekli olarak değişmektedir, ancak diğerlerinde her zaman aynı kalmaktadır. Eşitsizliğin kendisi tarihin temel bir sürekliliğidir, varoluş modelinin bir parçasıdır (Wilson, 1941).

Muhafazakarların içinde öncelikle ölçülü bir birey olma arzusu yer almaktadır. Stankiewicz'e göre muhafazakarlığın mihenk taşı ölçülülüktür (Stankiewicz, 2005: 50). Muhafazakarlar toplumun içinde heterojen bir yapı olmasına önem gösterirler. Heterojen yapıli bir toplumda sınıfların, maddi farklılıkların ve muhtelif eşitsizliklerin varlığını devam ettirmesi gerekir. Muhafazakarların gözünde iki noktada eşitlik olmalıdır; o da İlahi dünyada tüm insanların yargılanacağı Mahşer Günü'ndeki ve adil bir mahkeme huzurundaki eşitliktir. Bu kontekstteki diğer tüm çabalar, en iyi şekliyle, toplumsal durgunluğa yol açar. Muhafazakarlar kusurlu olma zorunluluğuna inanmaları sebebiyle çok sert eleştiriler almışlardır. Muhafazakar tefekküre göre insanoğlu mükemmel olmadığından, mükemmel bir toplumsal düzen de asla kurulamaz. Muhafazakar anlayışta insanoğlu mükemmel şeyler için yaratılmadı. İnsanoğlunun, makul bir şekilde olmasını isteyebileceği şey aslında içinde kötülüklerin ve acıların da var olabileceği, bunun yanında insanları bunaltmayacak kadar sıkıntıların da yer alacağı, ama bu problemlerin hepsinin adil ve özgür bir toplumun içinde bulunacağı bir düzenden ibarettir.

Muhafazakarlar özgürlük ve mülkiyetin birbiriyle yakinen ilişkili olduğuna inanmaktadırlar. Burke mülkiyeti hükümetin en önemli amacı olarak tanımlar (Canavan, 2011: 12). Mülkiyet, özel ellerden çıktığında, Leviathan denilen canavar devlet her şeye hakim olur. Büyük medeniyetler, özel mülkiyet kurumu üzerinde tesis edilir, özel mülkiyet yaygınlaştıkça, bir toplum daha istikrarlı ve üretken hale gelir. Mülkiyet kişiliğin dışı aktarımıdır (Heywood, 2007a: 101). Toplumun ekonomik olarak eşitlenmesi, yani herkesin aynı düzeyde eşitlenmesi, muhafazakarlara göre ekonomik gelişme anlamına gelmez. Esas olarak arzulanan, birey, aile ve toplum için sağlam iktisadi zeminlerin/mekanizmaların oluşmasıdır. Muhafazakarlar kolektivizme karşı olmaları sebebiyle, gönüllülük esaslı bir toplumu desteklemektedir. Gönüllülük geleneklerden gelmektedir ve bu nedenle muhafazakarlık bir nevi gelenekçiliktir (Beneton, 1991: 11). Gelenekler insanların iyi bir yaşam sürmesinin anahtarı olarak görülürler. Demokrasilerde ise gelenek dışı alanlardan alınan yetkiler ile başa gelen hükümetlerin ciddi bir egemenlik ve otorite sorunu bulunmaktadır (de Maistre, 1996: 142–44). Tocqueville’e göre demokrasi ve benzeri kurumların çoğunluğun tiranlığına dönüşme ihtimali vardır (Köni, Nişancı, 2004: 70). Bu sebepten ötürüdür ki muhafazakarlık demokrasi gibi bir ideolojiyi savunmaz. Muhafazakarlığın demokraside savunacağı tek şey çoğunlukçu olmasıdır (Stankiewicz, 2005: 28). Siyasi arenada ise liberalizm burjuvazinin, sosyalizm ve Marksizm proletaryanın ve muhafazakarlık da aristokrasinin ideologluğunu üstlenir. Burke için aristokrasi uygarlığın vazgeçilmez bir kalkanıdır (Canavan, 2011: 27). Muhafazakarlık böylelikle ayrılmaz biçimde feodalizm, statü ve *ancien regime*, topraklı sınıfın çıkarları, orta çağ ruhu ve asiller ile ilişkilendirilmektedir; orta sınıf, emek, ticari hayat, sanayicilik, demokrasi, liberalizm ve bireycilikle uzlaşmaz biçimde zıt hale gelmektedir (Huntington, 1957).

Modern demokraside yarar ve ihtiyat adına ne varsa, ortak irade sayesinde mümkün olmuştur. Aksi takdirde, soyut bir demokrasi adına toplumun işlevleri, topluma uzak bir siyasi iradeye devredilmiş olur; bir şekilde, somut devlet yönettiği kişilerin rızasıyla, özgürlük ve insan saygınlığına düşman olan, standartlaştırışı bir sürece yol açmış olur. Bize ihtiyatı, verimliliği ve yoksullara yardımı öğreten, toplumdaki ödevlerimizdir. Muhafazakarlar iktidarın ve insanın ihtiraslarının ihtiyatlı bir şekilde sınırlandırılması gerektiğine inanırlar. Muhafazakarlar, insan doğasının iyi ve kötünün bir karışımı olduğunu düşündüklerinden, insanın sadece iyi tarafına bakmazlar.

Muhafazakarlar, yeryüzünde mistik/kutsal bir ilerleme olduğundan kuşku duysalar da toplumsal gelişmeye karşı değillerdir. Bir toplumdaki ilerleme, bizi ihtiyatlı bir reforma ve gelişime sevk eden birikimlerin hem vücudu ve hem de ruhudur, yani ilerleme maddi ve manevi birikimlerin doğal bir sonucudur; zaten bir toplumda ilerleme olmazsa o toplum durgunluğa düşer. Fakat ilerleme adına her şeyi değiştirmek de yanlıştır, “ilerleme” fikri muhafazakarlar için geçiş dönemini tasvir eden bir hevesten başka bir şey değildir, yalnızca siyasi düzen için bir tehdit oluşturduğu zaman problematik olmaktadır (Scruton, 2001: 16). Muhafazakarlar makul ve mutedil bir ilerlemeye inanırlar; ancak ateşli taraftarlarının, yeni olan her şeyin otomatik olarak eskisinden daha üstün olduğuna inandığı bir ilerleme kültüne karşıdırlar (Kirk, 2008). İlerleme fikri, modern dönemde nerdeyse tüm dünyada evrensel bir dine dönüşmüştür. Nisbet’in görüşleri çerçevesinde, “ilerleme” fikrinin, Aydınlanma düşüncesinin bizatihi “gerici” olarak gördüğü geleneksel tarihsel kontekste köklendiği ve şekillendiği ileri sürülebilir. Bununla birlikte “gericilik” Aydınlanmanın ürettiği bir ideolojidir ve muhafazakar bir tutum değil tam aksine geçmişi olduğu haliyle şimdide yaşatmayı amaçlayan bir radikalizm formudur. Muhafazakarı “gerici” olarak algılayan tutum Aydınlanmacıdır. Aydınlanmacı tutumun asıl hedefi statükosunu meşrulaştırmak ve sağlamlaştırmak, bunu yaparken de kendisine yönelik muhalefeti, onun saygınlığını azaltarak bertaraf etmektir (Güngörmez, 2004b: 17). İnsanın özü Aydınlanmanın getirdiği uygarlık ile bozulmuştur. İnsanın özünü oluşturan spritüel bağlar Rasyonalizm ve Reform ile koparılmıştır. Muhafazakarlık işte bu kopan manevi bağları tekrar sağlamak içi ortaya çıkmıştır. Manevi bağlar ve duygular cemaat üyelerini birbirlerine bağlar ve ona göre bu bağlar “hava kadar hafif, demir yolları kadar sağlamdır” (Zeitlin, 1968: 39). Halklar korumaları gereken bir mirasa, savunmaları gereken bir mal varlığına sahiptirler. Nisbet’e göre muhafazakarlık çağdaş zihinler üzerinde verdiği bu reaksiyonlardan dolayı büyük etki yaratmıştır. Bu etkinin nedenlerini Nisbet şöyle anlatır:

“19. yüzyıl başlarında Avrupa’daki muhafazakarların yazılarında üç temel perspektif açığa çıkar: birincisi kitlelere/yığınlar bakış açısıdır: İnsan toplulukları 19. Yüzyıl liberal ve radikallerinin ilerici olarak selamladığı iktisadi ve politik güçlerce toplumsal ve ahlaki açıdan amansızca parçalanmıştır. İkinci perspektif bireysel yabancılaşmadır: genişleyen birey yığınları, rasyonalistlerin geleneğin ağından yaratıcı bir kurtuluşa yol

açtığını düşündüğü ahlaki ve entelektüel değişimlerin sonucu olarak, gittikçe daha çok güvensiz hale gelmiş ve hayal kırıklığına uğramıştır. Üçüncüsü ise iktidar/güç perspektifidir: monolitik iktidar, gerçekleşen altüst oluşlar ve ahlaki boşluktan kurtuluş yolu olarak gittikçe tırmanan bir çaresizlikle yönünü merkezi otoriteye dönen köksüz bireylerin oluşturduğu kitlelerin varlığından kaynaklanmış ve onun tarafından büyütülmüştür.” (Nisbet, 1952)

Geçmişin kalıntılarını karanlığa terk etmek, bir toplumun ne olduğundan, onu nelerin oluşturduğundan hiçbir şey anlamamak demektir. Tortulaşma, intikal ve miras tarihi bir topluluğun hayatında esas unsurlardır. Bunlar insanları atalarına ve torunlarına bağlar, toplumsal bağları sıkılaştırır ve hükümete aile ilişkileri benzerliğini kazandırır ve nihayet herkese hakları ve yükümlülükleri ile ilgili yüce bir fikir kazandırır (Beneton, 1991: 20). Burke’e göre bizim yaşamlarımızın temelinde yatan doğal haklarımız ya da anayasal haklarımızın temel politikası, atalarımızdan alıp gelecek nesillere aktaracağımız özgürlüklerin bir savunusudur (Burke, 2016: 33). Muhafazakar teori kısaca evrenselci akla kuşkucu yaklaşım, insanın kusurlu bir varlık oluşu, düzen ve otorite arayışları, cemaate vurgu, geleneğin önemi, devrimciliğin yani hızlı değişimin reddi gibi temellere dayanır (Özipek, 2000). Yani muhafazakarlık siyasal kontekstte bir anlam dünyası olarak tanımlanabilir. Bu anlam dünyasına paralel bir şekilde muhafazakarlık, mevcut yapı ve değerlerin korunması ya da muhafaza edilmesi arzusuna yönelik bir düşünce akımıdır. Yani muhafazakar olmak belirli bir düşünce ve davranış eğiliminde olmaktır. Muhafazakarlık her zaman belirli bir durumla ilgili olarak var olur. Hegel aracılığıyla, gerçeğin rasyonel olduğu ve rasyonelin gerçek olduğu söylenir. Gerçekten de herhangi bir şeyin mantıksızlığını tartışmak çok zor anlaşılan bir argümanı içerir. Radikalizmin özü, şu anda var olan şeyde herhangi bir nihai rasyonelliğin varlığının reddedilmesidir. Diyalektik gelişim sürecinin şu anı kullanabileceği kabul edilebilir, ancak son rasyonel toplum, var olanın üstesinden gelecektir. Radikal zihniyet ne kadar ütöpik ve tarihsel olursa, var olanlarda da herhangi bir rasyonaliteyi inkar etme eğilimi o kadar fazla olur. Öte yandan muhafazakarlık hem rasyonel hem de etik olanın (aralarında hiçbir ayırım gerekmede de) olanaklıdır, yani rasyonel veya etik değerlendirmeleri ifade edebilen somut nesneler veya durumlarda geçerli olması gerektiğine inanmaktadır. Muhafazakar

düşünce burada ütöpik düşünceden aşırı uzaklaşır ve tarihsel gelişimi mevcut kurumların yargılarının bir parçası olarak kabul eden bir radikalizmden ise daha az derecede ayrılır (Wilson, 1941: 37; Huntington, 1957). Yani muhafazakarlığın temeli; mevcut kurumları Tanrı, doğa ve insan aracılığıyla haklılaştırmaktır. Buraya kadar anlattıklarımız Mannheim'in deyişiyile "ontolojik muhafazakarlık"tır (Mannheim, 1999: 72–110). Mannheim bu ayrımı yaparken ana ayrım noktası olarak geleneğin çöküşünü esas alır. Gelenek kaybolduktan sonra bunun farkına varan insanlık artık "modern/politik/entelektüel muhafazakar"a dönüşmüştür (Güngörmez, 2004b). Burke'ün gözünde geleneğin yok oluşuyla ortaya çıkan "insan hakları" kavramının soyut evrenselliği toplumsal parçalanmanın temelini oluşturur. Toplumu soyut insandan hareket ederek düşünmek, canlı ve çeşitli bir gerçeğe, mekanik ve ilkel bir şemayı uygulamaktadır. Gerçekte, insanlar ne özdeş ne de birbirinden ayrıktır. Toplum içinde yaşayan insanlar bir mirası devralırlar, daha önceki kuşaklara ve geleneklere bağılıdırlar ve onlar doğal düzenin çeşitli unsurlarını meydana getirirler. De Maistre Jakobenlerin anayasalarını evrensel ve soyut 'insan' için yaptıklarını ancak bu tarife uyan bir insanın var olmadığını ve olamayacağını "*Fransızları, İtalyanları, Rusları, vs. gördüm. Montesquieu sayesinde İran'ı bile biliyorum; ancak bildirmek isterim ki, hayatımda hiçbir zaman böyle bir insan görmedim, tabii benim bilgim dışında olması hariç*" (Nisbet, 2014: 81) sözleriyle belirtir. İnsanoğlu farklı şekiller veya biçimlerde olsa da bir toplumsallık içinde yaşar. İnsanları kendi aralarında birleştiren ve farklılaştıran geleneksel otoriteyi oluşturan kilise, aile, birlikler, loncalar, topluluklar gibi toplumsallaşma türleri daima var olabilir. Kurallara bağı ve sağlam töreleri yaratmaya izin veren şükran, saygı, sadakat duygularına dayanan bir otoritedir. Kısaca ifade etmek gerekirse insanlar Aristoteles'in öne sürdüğü bir 'zoon politikon' anlayışına yani doğuştan bir toplumsal/siyasal olma ve devletleşme anlayışına sahiptirler (Aristoteles, 1975: 7). Rousseau'ya göre insanlar artık eski cemaatlerinden kurtulup yeni politik cemaatler oluşturmuştur. Bu politik cemaatler ile insanların zincirlerinden kurtulmuş, fakat adına "genel irade" denilen yeni bir zincire mahkum edilmiştir (Güngörmez, 2003: 149). Genel irade ise daima eşitlik ile aynı kefedeyi yer almıştır. Bu toplumsallaşmanın veya siyasallaşmanın tersi olan soyut eşitlik kavramı, sürekliliği, çeşitliliği ve doğal otoriterleri yok eder. Toplumdaki insanların arasına aşılmaz duvarlar örür. Aritmetik ve geometrik anlayış, insanların sevgi duyguları taşıdığını ve bu duyguların onları birbirine

bağladığını göz ardı eder. İnsanların nitelikleri arasındaki farklılıkları da bilmezlikten gelir ve sonuçta bireyi, basit, tek başına, diğerleriyle aynı olan bir şey haline getirir (Beneton, 1991: 23). Burke'ün savunduğu özgürlük ahlaki ve kurallara bağlı bir özgürlüktür. Fransız Devrimi'nin oluşturduğu sosyal çalkantının sunduğu metafizik alanındaki özgürlük insanları disipline etmez, sadece insanların uyduğu kuralları bozar. Yani başka bir deyişle insan hakları ve onun sağladığı soyut eşitlik iktidar karşısında toplumu savunmasız hale getirir. Bireysel ve kolektif tutkular sayesinde devrimci özgürlükten sıyrılabilir. Özgürlüklerin ve zorlamaların karşılıklı olarak anlaşılması çok güç olan bir şeydir, döneme ve koşullara göre değişir ve bunu saf teori olarak tartışmak saçmalıktır. Özgürlüğün siyasi kontekstteki diğer adı demokrasidir.

Muhafazakarlık soyut teorilere güven duymaması yüzünden daima bir otorite arayışı içindedir (Hayek, 2004: 8). Muhafazakarlık otoritenin belirsizliği sebebiyle demokrasiye karşıdır. Çünkü demokrasi tüm halkın her düzlemde birbirine eşit olması anlamına gelmektedir. Fakat bu durum daha çok bireyselleşmeye olanak sağlamaktadır. Fransız aristokrat Bonald, demokrasiyi otoriteye sağlamaya olmayan, despotizme yol açmaya elverişli bir rejim olarak görür. Demokrasi otorite ile bağdaşmaz, çünkü otorite hiçbir zaman aşağıdan gelmez. Demokrasi yönetme hakkını eşitlik vasıtasıyla dışlar (Beneton, 1991: 42). Maistre'ye göre demokrasilerde ciddi bir egemenlik sorunu bulunmaktadır. Herkesin yönetime katılmaya çalıştığı bir ülkede egemenlik daimi bir mücadele meselesi olacak ve bu kargaşada otorite sağlamak herkes için güç olacaktır (de Maistre, 1996: 142–44). Demokrasilerde siyasal eylemlerin geçerli olması için halkın haklı olmaya ihtiyacı yoktur, sadece çoğunluk olması yeterlidir. Demokrasi özgürlük ile bağdaşabilir mi? Ya da özgürlük eşitlik ile aynı şey midir? Bu soruların cevapları tüm insanlığa göre farklılık gösterebilir. Ancak bir muhafazakar için bu cevap ete kemiğe büründürürsek tektir! Bu da normlara bağlı olarak “evet”. Çünkü muhafazakar için kurulu düzen içinde kaosa yer yoktur. Heywood'a göre muhafazakarlık siyasette düzen ve disiplini, ekonomide girişimciliği, sosyal alanda aileyi güçlendirmeyi, sosyal düzeni korumayı hedeflemektedir (Heywood, 2007a: 86–90). Düzensizlik durumunda ise ne özgürlük mitine ne de eşitliğe dair bir emare bulunamaz. Demokrasini manası olan halk egemenliği toplumsal yaşamın hiyerarşik yasalarını ihlal eder. Toplum, toplumsal düzenin temel gerekçelerini daima içinde barındırır. Demokrasinin temel yapı taşlarından olan eşitlik ve insan aklı toplumun inançlarını ve geleneklerini eleştirel bir düşünceye tabi

tutarak aslında gerçeğin temellerine saldırmakta ve topluma karşı bir savaş ilan etmektedir. Dünyaya gelen insan türünün evrensel toplumunu üzerine oturduğu inançlardan hangilerini kabul edip hangilerini reddetmesi gerektiğini aklı ile incelemeye başladığında Tanrı'ya inancı, haklı ile haksız, iyi ile kötü ayrımın yitirir. Toplumu şu ya da bu şekilde yaratılmış olarak kabul eder. İnsanlar böylece toplumu karşılarına bir düşman olarak alır ve geneli yargılama ve düzeltme hakkının kendisinde olduğunu fark eder. İnsanlar aşkın bir aklı tahtından indirip; yerine bireysel aklı hakim kılmak için harekete geçer. Gerçek akıl tümüyle toplumsaldır. Ortaya atılan her özgün düşünce apriori zararlı ve tehlikeli görülmelidir. Bonald toplumsal yaşamı değiştirmeye çalışan büyük kentlerin oluşumu, ticaretin ve sanayinin gelişmesi gibi her şeyden kuşkulandırılması gerektiğini söyler (Beneton, 1991: 45). Çünkü Bonald'a göre gerçek otorite ancak insandan üstün bir şeyden ya da bir kişiden, son tahlilde Tanrı'dan çıkabilir. Her otorite eninde sonunda inanç kökenlidir ve otoritesiz bir toplumun imkansızlığı göz önünde bulundurulduğunda da inanç/din meselesi bir zorunluluk kazanır. Din/inanç zorunlu olarak her toplumun temel anayasası halini alır. Din ve siyaset arasında da bu kontekstte bir örüntü yer almaktadır. İnançta/dinde otorite; doğası gereği tektir ve bölünmez. Otorite Bonald'ın fikirlerinde tümüyle monarka ait olmalıdır. Bu şekilde oluşan bir toplum zorunlu olarak muhafazakar bir toplumdur. Bonald muhafazakar toplumun varoluşa ısrar ile, her türlü varlığın temelini ve amacını oluşturduğunu ileri sürer. Muhafazakar düşüncenin karakteristik unsurlarının hepsi tarihteki "tanrısal taktik", buyruk ve gelenek, soyutlama ve metafizikten hoşnutsuzluk; toplumun organik kavramsallaştırması (Öğün, 1997: 137), insandaki kötülüğe vurgu; toplumsal farklılaşmanın onaylanması ve her şeyin önünde gelen müesses nizamın meşrulaştırılması amacına hizmet eder. Muhafazakarlığın esası mevcut kurumların Tanrı, doğa ve insan kontekstinde haklı görülmeye çalışılmasıdır (Huntington, 1957; Duman, et al., 2020: 12). Büyük yasa koyucularının yaptığı ise geleneklerde, göreneklerde ve halkın karakterinde önceden var olan unsurları toplamak ve tasnif etmektir. Her ülke zamanın ve ulusal özelliklerinin eseri olan bir doğal anayasaya sahiptir. Buradan çıkan anayasa ve yasamanın siyasal sosyolojinin bir unsuru olduğudur. Nüfus, töreler, din, coğrafi durum, siyasi ilişkiler, zenginlikler gibi bir ulusun iyi ve kötü özellikleri veri olarak alındığında o topluma uygun yasalar oluşturulabilir. Bir düzen yaratılacaksa bunlara uygun ya da bunlardan çıkan bir düzen oluşturulması gerekmektedir. Siyaseten de bu durum geçerlidir. Çünkü insan kitleleri yönetilmek için

yaratılmıştır ve aklın kendisi de akıldan çekinmek gerektiğini önerir. İnancın kör olması gereken bir nokta vardır, aynı şekilde siyasette de boyun eğmenin gerekli olduğu bir nokta söz konusudur. Çünkü iktidarın ve egemenliğin kökenini örtmek tarihin erdemleri arasındadır. Çünkü bu köklerin çoğu gayrimeşrudur, fakat tarih bunları maskeleyerek kutsamak için elinden geleni yapar. Tarih kendisinin bile haklı gösteremeyeceği şeyleri ortadan kaldırır. İktidarın işleyişi de etrafını dini bir toz bulutu ile çevirmeyi hedefler. Beneton'un "*Savoi'li Bir Kralcının Yurttaşlara Mektubu*" adlı eserden aktardığı gibi:

"Bir çocuğa, iç mekanizması aracılığıyla açıklayamayacağı hareketler yapan oyuncaklardan biri verildiğinde, bir süre oynayıp eğlendikten sonra, içini görmek için oyuncu kırar. Fransızlar hükümete bu şekilde davrandılar. İçini görmek istediler. Siyasal ilkeleri keşfetmeye koyuldular, incelenmeleri hiçbir zaman önerilmeyecek nesneler hakkında halkın gözünü açtılar, gösterilirken tahrip edilen şeyler olduğunu düşünmediler." (Beneton, 1991: 37)

Tocqueville'e göre güçlü ve birlik içinde olması gereken hükümettir. İdare; özgürlük ve düzen adına adem-i merkeziyetçi, yerelleşmiş ve genelde fark edilemez olmalıdır. Burke Britanyalıların sömürgelerini yerel örf ve inançlara hak ettikleri saygıyı göstererek yönetmeleri gerektiğini savunmuştur (Duman, et al., 2020: 219). De Maistre halk üzerindeki hükmetme gücünün ise kamu cellatlığından geldiğini ifade etmiştir (Nisbet, 2014: 73). Ancak Fransız devrimcilerin bu düşünürlerin öne sürdüğü otorite ve güç hakkındaki fikirleri unuttuğu açıktır. Tarih boyunca insan topluluklarını daima Tanrı yönetmiştir. Bu konuda Muller, muhafazakarların sık sık insani kusurların bilişsel unsurunu vurgulamış, özellikle toplumsal ve siyasal dünyaya ait bilgilerin sınırlılıkları üzerinde ısrarla durmuştur. Toplumun teorik sadeleştirme için oldukça karmaşık olduğu ve bu gerçeğin kurumsal yenilik için yapılan tüm planları ölçülü kılması gerektiği konusuna önemli vurgular yapmıştır. Bu epistemolojik tevazu Hume örneğinde olduğu gibi felsefi şüpheciliğe, Burke ve de Maistre durumundaki gibi insan bilgisinin sınırlarına yönelik oluşturulmuş din temelli bir inanca ya da Hayek'te görüldüğü gibi insan bilgisinin yanılma payına yönelik bir genel algıya dayalı olabilir (Muller, 1997: 11). Fakat muhafazakarlara göre akıl vahiy ile bağlantılıdır. Akıl vahiyden ayrılırsa bozulur. Colaridge bu durumu "*Filozoflar akli gereğinden fazla yüceltmekle hata yapmadılar,*

yaptıkları hata epistemolojik akli sezgi, vahiy ve ideallardan koparmaktı” (Kirk, 2019) şeklinde ifade eder. Romantikler de Aydınlanma aklına olan tepkilerinin kaynağını aklın her şeyin üzerine çıkarılması ve sezgiden koparılması olarak açıklarlar (Şeyhanlioğlu, 2009b: 13).

1.3. Türk Muhafazakarlığı

Batı dünyasında muhafazakarlık Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi’ne geleneği savunan bir tepki olarak çıkmıştır. Batı toplumlarından farklı olarak dünyanın geri kalanında muhafazakarlık, modernleşme ve Batı uygarlığının meydan okuması karşısında ‘otantik’ olan uygarlıkların kendilerine geri dönüşü ve yeniden canlanması için geleneksel bir çağrı niteliğini taşır. Otantik geleneği ihya etmeye dönüş olan bu arayış sebebiyle dini ve milliyetçi akımların içine bir takım muhafazakar düşünce tohumları bırakmıştır (Bora, 2003: 70). Türk toplumunda bu tohumlar Tanzimat Dönemi ile başlayan ve Cumhuriyet ile devam eden bir süreç meydana getirmiştir. XVIII. yüzyılda savaşımlardan alınan yenilgiler, ekonomik bunalımlar Osmanlı İmparatorluğu’nun artık bir değişime muhtaç olduğunun göstergesidir. Dönemin fikir adamları da değişimin başlaması gerektiğinde hemfikirlerdi fakat onlar için önemli olan değişimin yönüydü. Değişimin yönü “geçmiş”e mi olacaktı yoksa “gelecek”e mi? İnsan; tarihi ile yaşayan bir varlık iken artık bir tarihten kopma söz konusu olmuştur. İdeal olan artık bozulmuştu ve tekrar bu ideale hangisi ile dönüleceği bilinmemekteydi (Belge, 2017: 93). II. Mahmut Tanzimat Fermanı ile Batı toplumları gibi olma yolunda ilk adımı atmıştır. Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyetten sonra siyasetçiler ve bazı düşünürler toplumun milli ve dini duruşlarının aksine hareket etmiş ve kendileri olmaktan vazgeçip bir Batılı gibi yaşamaya, düşünmeye ve hatta giyinmeye başlamışlardır. Tabii bu fikirlere itiraz gelmiştir. Tanzimat sonrası dönemde Said Halim Paşa İslam dışı referanslara karşı, din esaslı milli kurumların kurulmasını “*sabit ve müşterek hislere dayanmayan, mazisi veya ananesi olmayan sadece akıl temelli bir toplumun kurulamayacağını*” (Said Halim Paşa, 2009) ifade etmiştir. Ancak Türk siyasi alana geçtiğimizde ise yukarıda bahsedilen betimlemelerin çoğu ortadan kalkar. Çünkü Türkiye siyasal hayatı oluşum süreci tamamlanmış bir durum değildir. Türk siyasi hayatında akış halindeki bir statüyü korumak mümkün değildir. Özellikle de Türkiye siyasal hayatının kökten bir değişim süreci geçirmiş olduğunu göz önünde bulundurursak olduğu gibi korumanın imkansızlığını daha net anlayabiliriz. Bu sebeplerden ötürü Türkiye siyasal hayatında

muhafazakarlık olduğu gibi koruma anlamından ziyade değişikliklere temkinli yaklaşma ve köklere bağlı kalıp yenilikleri var olanların üzerine ekleme olarak görölmelidir.

Türkiye’de muhafazakarlık Fransız Devrimi, Endüstri Devrimi ve Aydınlanma düşüncesine karşı radikal bir tepki olarak çıkmadı. Bunun yerine “dağılan bir imparatorluğu nasıl eski haline döndürebiliriz?” sorusuna cevap aramak için çıkmıştır (Güngörmez Akosman, 2020: 20). “*İmparatorluğun mirasını reddeden bir ulus devlet anlayışı mı hakim olmalı yoksa imparatorluk fikrini günümüz şartlarına uyarlamalı mıyız?*” (Arslan, 2016) sorusu dönem fikir insanlarının aklındaki en büyük problem olarak görölmektedir. Çöken bir imparatorluğu kurtarmak için çalışan Said Halim Paşa, özgürlüğü için savaşıyan bir halka İstiklal Marşı’nı hediye eden Mehmet Akif Ersoy, kendisini “*ananeci/gelenekçi*” (Baltacıoğlu, 1943: 20) olarak tanımlayan İsmayil Hakkı Baltacıoğlu; milliyetçi damarın önderlerinden ve Türk Ocakları’nın başkanlığını yapmış Hamdullah Suphi Tanrıöver, roman ve hikayelerinde modernizme ve inkılapçılığa direniş gösteren Peyami Safa örnek olarak verilebilir.* Bu kişiler ve daha nice si daima tek bir gaye için savaşmışlardır: Geleneğin dirilişi. Gelenek insanların ayakta kalabilmek için sırtlarını dayamak zorunda kaldıkları dağ gibidir. Eğer bir geleneğiniz yoksa hayatta kalmanız olası değildir. Osmanlı döneminde gerçekleştirilen reformlara “ıslahat” denirken; Cumhuriyet döneminde “inkılap”a geçilmesi ile toplumun gelenekçi hayat tarzı, fikirleri ve kurumları tamamiyle değişime uğratılmak istenmiştir. Yani Türk inkılapçıları gelenekleri ve halkın ne düşündüğünü es geçip yeni bir toplum yaratma fikrine sahiptirler (Çiğdem, 1997: 45). Bu yeni yaratım ile eski ve pejmürde görünen Osmanlı İmparatorluğu’nun izleri tamamen toplumdan kazınacak ve yeni bir toplum inşa edilecektir. Devlet eliyle toplumun değiştirilmesinde başta “dın” olmak üzere “geri kalmamıza sebep olan” her kurum hedef alınmış, onların bireysel, siyasi ve sosyal alandaki etkileri yok edilmek istenmiştir (Özipek, 2017: 80). Türk muhafazakarlığının çıkış noktası halkın İslam geleneği ve kendi kültürünü yaşamak için ‘kültürel muhafazakarlık’ olarak tanımlanabilecek bir karşı tepkiye geçmesidir. Bu sebeple Türk muhafazakarı hem milliyetçi hem de İslamcıdır (Güngörmez, 2014c: 167). Fakat gerici, tutucu veya ilerici değildir. Türkiye’de muhafazakarlık “ilerici-gerici” dikotomisinin dar

* Burada zikredilen ve adı geçmeyen düşünürlerin fikirlerinin açıklanması ve incelenmesi hem zaman açısından hem de tezin bütünlüğü açısından eseri aşmaktadır. Bu düşünürlerin fikirleri ileriki çalışmalara bırakılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: (Bora, 1997; Bora, Güllekingil, 2006)

kalıplarına sığmayacak bir düşüncedir (Güngörmez, 2014c: 172). Türk modernleşmesinde muhafazakarların yer al(a)mama sebebi ise kendilerinin “aydınlar” tarafından gerici olarak ithaf edilmeleridir. Türk modernleşmesinde daima eskiden veya önceki aşamadan daha iyi olma arzusu yatmaktadır. İlk olarak bu kontekstte devlet değiştirilmiş ardından da toplum değiştirilmek istenmiştir. Bu süreçte devlet toplum üzerinde bir denetim mekanizması olarak kullanılmıştır. Devlet daima kendi güvenliğini koruma amacıyla projeler üretmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise bu projelere direnen kesimin kimlikleri ve benliklerini kaybetmek zorunda kaldıklarıdır. Direnen kişiler ve elitler arasında bir “seküler-dini” , “alafranga -alaturka” ayrımı oluşmuştur. Böylece Türk modernleşmesi devletin, halkına radikal bir kimlik dayatma süreci olarak algılanabilir. Radikal kimliğin halk tarafından kabul edilmemesi durumunda fiziki güç kullanımına gitmiştir (Çetin, 2003: 27).

Türk modernleşmesi, Şerif Mardin'in tabiriyle “büyük gelenek” olarak anılan Jakoben elitlerin, halkın yaşantısına yön veren ancak siyasi arenada pek görülmeyen “küçük gelenek”leri yok saymayı içerir. Bu kontekstte, Türkiye'nin içerisine düştüğü modernleşme krizlerinin özünde de küçük geleneği oluşturan din, giyim-kuşam, eğitim, dil gibi küçük geleneklerin büyük geleneğe eklemlenme çabası olarak görülmelidir (Mardin, 1991: 186). İlerleme fikrine sahip seküler ve alafranga insanlar muhafazakarları geçmişe ve geleneksel hayata bağlılıkları yüzünden şiddetler eleştirirler. Türkiye’de cumhuriyetin kurucu elitleri halka bu ilerlemeci anlayış ile baktıklarından ötürü onların bu durumunu beğenmemiş ve Jakoben Fransız tecrübesinin de etkileriyle radikal ve soyut bir toplum için büyük adımlar atmak istemiştir. Bu doğrultuda pozitivist bir temele dayalı bir ideoloji oluşturmuşlardır. Bu ideoloji ile de tüm topluma birtakım zorlamalar dayatmaya başladılar. Zorlamalar sonucunda hayat politik bir hal almıştır. Politikleşen yaşam dünyasında otantik geleneğin yeri yoktur. Artık bu habitusta görülebilecek tek şey gelenekçiliktir (Güngörmez Akosman, 2020: 27). Türk modernleşmesinde geçmiş ile gelecek bağı daima koparılmak istenmiştir. Bu bağ koptuğunda ortaya çıkan ise Nilüfer Göle’ye göre bir “geleneksizleştirme” çabası olarak tanımlanabilir (Göle, 2011: 172). Türk muhafazakarlığı bu açılardan bakıldığında korunacak şeylerin ne olduğuna karar verme yetisine sahip değildir; yeni rejiminin yaratmalarına karşı kendi reaksiyonlarının inşasının peşindedir.

XIX. yüzyılın ilerlemeci siyasetinde yükselen pozitivizm anlayışı toplum ve birey olarak yükselmek için cehaleti yok etmeyi, akıl ve bilime uymayan geleneklerden ve önyargılardan kurtulmayı ve özgür insan metaforunu şart koşar. Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneklerinin muhafaza etme çabası ile XVIII. yüzyılda yaşadığı sorunlar yeniliğe açık olmanın önemini göstermektedir. Yeni devletin kurucuları da bu pozitivizmin şartlarına birebir uymak ister. Dönemin devlet adamlarına göre kurtuluş reçetesi pozitif bilimden geçmektedir. Bilim sayesinde muasır medeniyetlerle aşık atılabilir. Muhafazakarlar da aslında aynı sonuca ulaşmak istemektedirler. Fakat aralarındaki fark pozitivist kişilerin Batılı olmak istemesi, muhafazakarların ise kendisi kalmak istemeleridir. Pozitivist düşünce devlet aygıtını kendi fikirlerini kayırmak için kullanmıştır. Muhafazakarlık her nerede olursa olsun daima kurum ve sembollere değer atfeder. Bu değerlerin neticesinde Türk muhafazakarlığının aile kurumuna, devlet kurumuna ve İslam'a önem atfetmesi kaçınılmazdır. Bu önemi günlük yaşantıda dahi görmek mümkündür. Türk muhafazakarlığının önem verdiği kurumlar listesinin başında aile gelmektedir. Modernleşme sürecinde değişen Türk toplumundaki aile yapısı muhafazakar cenahları rahatsız etmiştir. Modernleşme ile kaybolmaya yüz tutan aile yapısı tekrar diriltilmek istenmiştir. Çünkü kültürün, dilin ve dinin temelleri aile kurumunda atılmaktadır. Aile korunamazsa ne kültür, ne devlet, ne din, ne de dil koruma altına alınabilir. Önem sırlamasında aileden sonra ise devlet gelmektedir. Muhafazakarlığın öncü isimlerinden Nurettin Topçu'ya göre ahlaki bir çöküş olan modernleşmeden kurtulmanın yolu ahlaki bir dirilişten ve bu dirilişi sağlayabilecek güçlü bir devletten geçmektedir (Argın, 2003: 488). Topçu; çocukların ve gençlerin yetiştirilmesi meselesinden, aile, kültür ve ahlak konularından, okul, üniversite ve din yaşantısına kadar her alanda bir devlet eliyle terbiyenin gerekli olduğunu söyler (Topçu, 1998: 169).

1.4. Batı Muhafazakarlığı ve Türk Muhafazakarlığı Arasında Bir Karşılaştırma

Aslında muhafazakar düşünce de Türk modernleşmesinde siyasal rejimin kurumlaşp bir statükoya dönüşmesinde otoriter ve devletçi karakteri bakımından oldukça uygundur (Bora, 2003: 72–73). Ülkemizdeki muhafazakar eleştirilerin Batı düşüncesindeki kadar çok ve keskin olmamasının nedenleri arasında bu devletçi karakter yer almaktadır. Batı toplumlarında monarşiden demokrasiye doğru hareket eden rejim

değişikliğine karşı tepki gösteren muhafazakar düşünürlerin yerini Türk toplumunda çevreden gelip merkezde kendine yer edinmek isteyen ve bu sebeple de demokrasiyi savunan fikirler almıştır. Yine devrimlerin sonucu olarak görülebilecek makineleşme, göç ve eşitlik gibi kavramlar Batı muhafazakarları tarafından şiddetle kınanırken; Türk muhafazakarları bu kavramları modernleşmede birer basamak olarak görmüşlerdir. Türk muhafazakarlığı Tanıl Bora'ya göre milliyetçilik ve İslamcılık ile iç içe geçmiş bir haldedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan "Ümmetçilik", "Türkçülük", "Adem-i Merkeziyetçilik" akımları gibi bir ruh halini yansıtmaktadır. Ancak muhafazakarlığın bu akımlardan çok büyük bir farkı bulunmaktadır ki o da geleneğin kaybı ile şekillenmesidir. Saydığımız bu akımlar bir geleneğin devam niteliğine bürünemezken muhafazakarlık imparatorluk geleneğinin devamı rolünü üstlenmiştir. Arslan'a göre Türkiye'de muhafazakarlık imparatorluğun yenilgisiyle meydana gelen kolektif travmadan doğmuştur. Türk muhafazakarı her şeyi unutabilir ama asla imparatorluğun kaybını asla unutamaz. Çünkü imparatorluğun kaybı demek geçmişin, geleneğin, imanın ve hatta 'efendilik' statüsünün kaybıdır (Arslan, 2016: 67–68).

Türk muhafazakarlığındaki bu farklılık doğal olarak sanayileşme ve devrim göz önüne alındığında oluşmayan bir reaksiyonun temel sebebidir. Türk muhafazakarlığı Batılı muhafazakarların aksine sanayileşmeyi yeni kurulan ülkenin temellerini sağlamlaştırmak için kullanmaya çalışmıştır. Bu sebeple de saltanatın değil demokrasinin saflarında yer almıştır. Demokratik bir düzende kişisel özgürlüklerin ve bireysel girişimlerin çokluğundan dolayı muhafazakarlar dahi kendilerini bu alanlarda geliştirmeye çabalamışlardır. Bu sebeple Türk muhafazakarlığı daha çok "cumhuriyetçi bir muhafazakarlık" (Güngörmez, 2014c: 164) ya da Mustafa Şekip Tunç'un tabiriyle "şuurlu muhafazakarlık" (C. N. İrem, 1997: 56) olarak adlandırılabilir. Hem Cumhuriyetçi hem de muhafazakar nasıl olunabilir? Bu soruya en iyi cevap Türk modernleşmesine muhafazakarların bakış açısı doğrultusunda verilebilir. Bu bakış açısına göre muhafazakar kesim modernleşmenin yanında yer almıştır. İçinde bulunulan dönem Nazım İrem'in tabiriyle "inşa yıllarıdır" (C. N. İrem, 1997: 52). Ulusçu, cumhuriyetçi ve Batılı bir yönetimin siyasi meşruiyetini halktan alarak yeni bir devlet kurması, sanayiye canlandırması ve kapitalist ekonominin güçlenmesine paralel bir modernlik fikri ile bir devlet kurmaya çalıştığı yıllardı. Batılı muhafazakarlar devrim sonrası dönemde sert kapitalizm eleştirisi yapmış, sanayi ve kentleşmeye karşı nefret beslemişlerdir (Beneton,

1991: 91). Türk muhafazakarı dönemin şartlarından dolayı kapitalin, sanayinin ve kentleşmenin yanında olmuş; yalnızca kültür anlamında değişime karşı çıkmıştır. Çünkü kapitalizmin ürettiği metalleri muhafaza edecek kadar değerli görülmez (Güngörmez, 2012: 22). Ahmet Çiğdem'e göre Türk muhafazakarlığı "kültürel olana geri çekilme" (Çiğdem, 2006: 19) olarak tanımlanabilir. İlerlemenin yanında olma halinin sebebi ise dönemi tek parti yönetiminde radikal eleştirilere yer olmamasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer sebep ise Türk muhafazakarının entelektüel ve siyasi bir geleneğe sahip olmamasından dolayı fikirlerini geleneğin içinde konumlandırarak dile getirememesidir (Güngörmez, 2014c: 166). Türk muhafazakarının en kadim geleneği sahip olduğu dindir. Onu asla terk etmek istemez. Türk modernleşmesinin resmi ideolojisine kimi zaman dini ile eşlik eder kimi zaman da ona alternatif bir ideoloji ortaya koymayı başarmıştır (Güngörmez, 2012: 18). Bu sebeple de dinine sahip çıkan insanlar daima bir dinamiğin içinde olmuşlardır.

Batı toplumlarında devrime ve eşitliğe karşı bir tepki, dini bir savunuyu olarak görülebilirken; Türkiye'de devrime karşı tepki hiçbir zaman bir İslami düzen kurma amacı taşımamaktadır. Hatta batı toplumlarındaki Bonald, Maistre gibi eski rejim ve mutlak monarşi yandaşlığının olmadığı gibi hilafet ve Osmanlılık savunusu dahi görülmez (Mollaer, 2008: 97). Cumhuriyet döneminin en önemli özelliği İslam-Osmanlı kültürünün yerine ulus egemenliği ve bağımsızlık ilkesine dayanmasıdır (Berkes, 2003: 522). Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yapılan devrimsel değişimler ile yeni bir devlet kültürü oluşturmak istenmiştir. Türk muhafazakarının temel hedefi Jakobenlerin elinden devleti kurtarmak olmuştur. Batıda ise düşünürler modern devlet mefhumuyla kıyasıya çarpışmışlardır. Türk toplumunda devletin yeri daima ön saflarda olduğu için hesaplaşma için bir meta haline getirilmemiştir, çünkü Türk muhafazakarı için devlet "baba" (C. N. İrem, 1997: 75)dır, güvenlidir ve otoritedir; meşruiyeti olan ve meşruiyet kaynağıdır (Güngörmez, 2014c: 168), olmazsa olmazdır (Güngörmez, 2012: 19). Yalnız, Türkiye'de hiçbir güç dinden üstün olamayacağını bildiği için ilk etapta dine bir saldırı gerçekleşmemiştir. Cumhuriyetin kurucu elitleri ilk etapta her şeyi dine uygun olarak düzenlemiş fakat sonrasında insanların dinini kamusal alandan özel alanlarına taşımalarını istemiştir. Gelenekçi muhafazakarlar için Kemalizm dini geleneklerle olan bağını koparmış bir bilinç (C. N. İrem, 1997: 79), bir modernleşme projesi (Öğün, 1997: 103) olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte tam da bu noktada gelenekçi- muhafazakar kesim

kendisini seküler kılmak isteyen modernlikten sosyal alanda gizlemiş ve işlerini bir süre (çok partili sisteme geçene kadar) saklamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu hizmetlerinde görev alma konusunda dışlanmalarından dolayı sanayi ve ticaret alanlarına yönelmişlerdir. İşte bu sebepten ötürü de Batılı muadilleri gibi yeniliğe kapalı olmaktan kaçınmışlardır. Türkiye’de Batı’daki anlamıyla bir muhafazakarlıktan yani, entelektüel siyasi bir gelenek olarak muhafazakarlıktan söz etmek mümkün değildir. Bu durumun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi Türkiye’de muhafazakarlığın ortaya çıkışının Batılı anlamda bir sınıfa bağlı olmayışı ve ikinci olarak da toplumsal değişimin yönünün ters oluşu olarak söylenebilir. Batı’da muhafazakarlar; topluma ve tarihe yön vermek isteyen güçlü otoriter ve siyasal güce sahip olan sınıftan çıkmıştır. Uzun yıllar statükoyu elinde bulunduran bu sınıf kendine ait siyasi bir gelenek oluşturmayı başarmıştır. Soylular statü olarak toplumun en üst basamağını uzun süre himayelerinde tuttukları için siyasi ve kültürel bir gelenek oluşturabilmişler ve Fransız Devrimi’nde yer alan devrimciler de bu gelenek ve kültürü değiştirme maksadıyla yola çıkmıştır. Muhafazakarlar ise bu değişimi eleştirerek bir geleneğe dönüştürmüşlerdir. Gelenekten gelenekçiliğe geçiş bu döngü sonucunda var olmuştur. Bilinçli bir gelenekçilik devrimlere tepkiyle başlar. Batı toplumlarında tepki; bilinçli bir şekilde siyasi ve toplumsal bir hareket olarak karşımıza çıkarken; Türkiye’de ise halk tarafından yürütülen sistematiği olmayan bir hareket olarak görülmektedir. Çünkü ülkemizde statükoya hiçbir zaman muhafazakarlar sahip olamamış ve bu sebepten ötürü de kendisine Batı’daki gibi siyasi ve entelektüel bir temel yaratamamıştır. Bunun yerine muhafazakarlığı kültürel alanda geliştirmiştir. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’na göre ise kültür “*yapılacak, kurulacak bir şey değil, duyularak yaşanacak bir şeydir. Kültürün maddesi de gelenektir.*” (Baltacıoğlu, 1943: 22).

Türkiye’de bir ideoloji olarak muhafazakarlığı görmek mümkün değildir. Türkiye’de muhafazakarlık belirli bir siyasi ve/veya kültürel aristokrat sınıfın tavrı değil; İslam’ın temellerini attığı kültürel ve dini bir eksende yaşayan halkın duruşu olarak ortaya çıkmıştır. Muhafazakarlığı bir gelenek olarak yaşayan halktır (Güngörmez, 2014a: 25). Türkiye elitleri daha çok Batılı hayat tarzını benimsemiş ve bu hayat tarzını ideolojik olarak her yerde savunmuşlardır. Böyle olduğunda da muhafazakarlık Batı’nın aksine soyluların yaşam alanı olan kentlerde değil daha çok taşrada görülmektedir. Bu durumun sebeplerinin başında değişimin yönünün ülkemizde farklı olması yer almaktadır. Batı’da toplumsal ve siyasi değişim aşağıdan yukarıya doğru olmaktadır. Devrimler ile

aşağıdakiler yukarıdakileri değiştirmek isterler. Türkiye’de ise iktidar halkı; yani yukarıdakiler aşağıdakileri değiştirmek, sözüm ona modernleştirmek istemiştir. Kuruluş aşamasında yöneticiler iyi olanın değişim ve modernleşme olacağını söylemişlerdir. Artık düşünceye yön veren ilke gelenekçilikten çıkıp devrimciliğe geçmiştir (Berkes, 2003: 522). Siyasetçilere göre yeni bir rejim, yeni bir devlet ve yeni bir toplum olmak zorunluydu. “Devlet yoksa millet de yoktur” ısrarı her zaman vurgulanmıştır. Halk ise kuruluştan sonra kurtuluşun gelmesini istemiştir. Fakat Batı’nın siyasi yollarla elde edemediğini kurucu babalar felsefi yolla onlara sunmuşlardır. Artık Osmanlı yok olmuş, Türk ve İslam medeniyetlerine karşı bir antipati sergilenmeye başlamıştır. Halk ise kurtuluşunu geleneklerine geri dönme yoluyla aramıştır. Bu sebeple muhafazakarlar hep muhalefette kalmıştır ve kalmalıdır (Güngörmez, 2012: 20). Çünkü halk modernlikten daima endişe duymuştur. Modernlik vasıtasıyla toplum İslami şuurun dışına itilmiş ve Cemil Meriç’in deyişiyle “*mazisinden kopmuş ne Asyalı ne Avrupalı, ne Müslüman ne Hristiyan, hem suda hem karada yaşayan bir hilkat garibes*” (Meriç, 2000: 228) yapılmak istenmiştir. Bu fikre karşı çıkanlar muhafazakarlardır. Örnek vermek gerekirse edebiyatımızın güçlü kalemlelerinden Yahya Kemal, Batı medeniyetini tümüyle kopya ederek ve bir Batılı gibi yaşayarak Batılı olamayacağımızı; onun yerine medeniyeti temsil eden kavramları Türkçe düşünmek suretiyle milletin, geleneklerin ve kültürün içinde kullanmayı, kendi ifadesiyle “*mektepten memlekete dönerek*” (Beyatlı, 1971: 139) ifade eder. Ancak kurucu elitlerin ilk yıllardaki inanışları daima ilerlemeci bir anlayışa sahiptir. Kendilerine karşı çıkanları ise gerici olarak ifade ederler. Türk muhafazakarı da bu sebeple gerici sıfatını almıştır (Güngörmez, 2004a: 12). Muhafazakarlar dönem içinde bir yandan inkılapları milliyetçi ve dini düşünce ile yontmaya, inkılapların aşırı olanlarını da dengelemeye çalışmaktaydılar (N. İrem, 2011: 30). Bu anlamda Ziya Gökalp’ın hars ve medeniyet ayrımını telaffuz etmeden devam edemeyiz. Gökalp’e göre yapılması gereken Batı uygarlığının maddi yanlarını almak(medeniyet); ancak manevi değerlerini(hars) ise kültürümüze uymadığı için reddetmek gerekmektedir (Gökalp, 1976: 25). Muhafazakarlar bunu yaparak hem uygar hem de kendimiz kalabileceklerini düşünmektedir. Ancak Jakoben elitler eskinin bütün artıklarını, kafalarda bu artıklar üzerine kurulmuş inançları söküp atmayı bir zorunluluk olarak görürler. Çünkü Batı toplumları teknoloji ve ekonomi alanlarında üstün hale gelmiş ve diğer sözde geri kalmış toplumları sömürmeye başlamıştır. Bir sömürge ülkesi olmak istemeyen elitler hemen

Batı ile aynı konuma gelmek istedikleri için onları her alanda taklit etme arzusu ile yanıp tutuşmaktadır. Bu arzu sonucunda da toplumu coğrafi terim olmaktan çıkan Doğu uygarlığından Batı uygarlığına doğru kaydırmak için maneviyatlarından sıyırmak istemişlerdir. Jakoben elitlerce, Batı dünyasının yeni uygarlığının başarılı olmasındaki en büyük etkenin eski geleneklerinden kurtulması olarak düşünülmektedir. Fakat unutulana ya da üzerinde durulmayan bir sorun vardır ki; bu sorun Batı toplumlarında laiklik adı altında devlet ve Kilise yetkilerinin birbirinden kolayca ayrılabilmesi, ama Türkiye’de böyle yetkili bir kurumun olmayışından dolayı bir yetki boşluğu oluşmasıdır. Çünkü laiklik Cumhuriyet dönemi yöneticilerine göre dinin devlet denetimine alınması anlamına gelmektedir (Belge, 2017: 99) ve böylece devlet her konuda tek yetkili olabilecektir. Dinden alınan yetkiler daha önce eğitim, siyaset, hukuk ve geleneğin içinde heterojen bir şekilde var olmaktaydı. Hristiyanlıkta neyin ruhani neyin dünyevi olduğu bellidir, ancak İslam’da böyle bir ayırım söz konusu değildir. İslam dünyasında geleneksel olan her şey aynı zamanda kutsallık niteliği de taşır (Berkes, 2003: 537). Laiklik ve çağdaşlaşma adına dini ritüelleri kaldırma çabası ile elitler halkın kutsalına el uzatmış ve bu sebeple de kutsalı için savaşıyor muhafazakar bir toplum ortaya çıkmıştır. Türk muhafazakarları bu kontekste düşündüğümüzde “yeni bir sistem yaratmaktansa, mevcut olan durumu geliştirmek, reforma tabi tutmak daha akıllıcadır” fikrini kendisine şiar edinmiştir. Ancak bu şekilde geleneğe saygı ile gelişme mümkündür. Buradan da anlaşılacağı gibi Türk muhafazakarı kendisini modernizme karşı konumlandırır ve modernizmin yıkıcı etkilerine karşı modernitenin içinden bir eleştiri oluşturur. Yani Türk muhafazakarlığının içinde “Milli Kültür, uluslararası medeniyet, özde Türk kalıp Avrupa’nın teknolojisini kendi gelenekleri, örfü, adeti içinde kullanma fikirleri yatmaktadır (Dural, 2006: 61). Yani Türk muhafazakarı modernleşmeye “kapitalist sanayileşme” (Berman, 2004: 148) olarak baktığında bir sorun görmez. Onların sorunu Marx, Baudlaire gibi düşünürlerin radikal düşünceleridir. Ziya Gökalp’ın sözleriyle Türk muhafazakarının tutumu şöyledir:

“Yalnız cansız an’aneleri yıkmakla iktifa edecekseniz biz de sizinle beraberiz. Yok eğer canlı an’aneleri de yıkmaya kalkışacak olursanız, biz bu hususta size karşı mukavemet göstereceğiz.”
(Gökalp, 1980: 38)

Gökalp bu sözleriyle radikalizme karşı çıkmış ve geçmişten gelen ancak hala geçerliliğini koruyan değerlerin yok edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu sözlerle anlatılmak istenilen Türk muhafazakarını Batılı muadillerinden ayıran özelliklerin başında gelmektedir. Peki Gökalp'in bahsettiği cansız ananeler nedir? İşte burada yine Gökalp'e atıf kendini zorunlu kılar. Canlı ananeler ile kastedilen "hars" kavramıdır. Yani Gökalp Osmanlı hayatında bir inkılap önerir. Bu öneri ile hem kendi özüne sahip hem de medeniyeti takip edebilen bir toplum yaratma amacına ulaşılmış olacaktır. Ancak yeni Türkiye'nin kurucuları bu öneriyi kabul etmemiştir. Onlara göre yapılması gereken tümüyle Batılılaşmaktır. Aksi halde bir sömürge ya da esir olma durumu kaçınılmazdır. Hatta Osmanlı'nın geçmişi bir ayak bağı gibi görülmektedir (Belge, 2017: 95). Muhafazakarlara göre ise Türklüğü, geçmişi ve dini yaşantıyı tamamen koruma altına alarak Batı medeniyetine girilebilir. Batı medeniyetine girerken milli değerlerimize sağlam bağlar ile bağlı olarak girilmesi gerektiğini savunurlar. Çünkü medeniyet artık bilim ve sanayiden oluşmaktadır. Ülkeye bilimi ve sanayiye sokmamak İslam düşüncesine dahi terstir. İslam düşüncesi jakoben elitlerin düşündüğü gibi medeniyete karşı bir tavır almak demek değildir. Muhafazakar düşünürlere göre Batı'dan alınması gereken; bilimin nasıl yapılacağı* ve sanayidir, ahlak, din ve dil değildir. Türk muhafazakarının en önemli dayanağı din ve kültürdür.

1950'li yıllarda siyasi arenada çok partili hayata geçiş ile iktidara gelen Demokrat Parti seçmenlerinin dini motiflere ve geleneksel duygulara değer atfetmesi ise Jakoben elitlerin huzurunu kaçırmıştır. Ancak DP de dini motiflere değer atfederken hiçbir zaman Kemalist düzene karşılık olarak bunu yapmamış; aksine Gökalp'in öne sürdüğü fikirleri siyasi ve ekonomik alanlara taşımıştır. Cumhuriyetçi bir muhafazakar anlayışı bu sayede ortaya çıkmıştır. Türk muhafazakarlarının hiçbir zaman devlet ile bir hesaplaşması yoktur (Güngörmez, 2013), daha çok rejim ile bir hesaplaşma söz konusudur. Muhafazakar anlayışta tıpkı Gökalp'in harsın aynı kalması şartıyla medeniyetin değişebileceği düşüncesi gibi devlet daima baki kalmak şartıyla rejimler değişebilir.

* Ziya Gökalp *"İnkılapçılık ve Muhafazakarlık"* adlı makalesinde bilimin sonuçlarının direkt olarak alınmaması gerektiğini, bunun yerine o sonuca ulaşmak için izlenecek yolun örnek alınması ve hatta elde edilen sonuçların kendi kültürümüzde teyit edilmesi, kendi dilimizde, kültürümüzde karşılık aranması gerektiğini savunur. Edebiyata ise klasiklerin Türkçe'ye tercümesi ile kültür dağarcığımızın genişletilmesini öne sürer.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Comte'un "pozitif evre"sine ulaşmak için çalışmalar yapılmıştır. Bu sebeple de bilim dışı olan kavramlar dışlanmıştır. Kemalist modernleşme anlayışında din ve geçmişten gelen tüm kavramlar kötücül anlamlara sahiptir. Bu sebeple de Latin harflerinin kabulü, Türk tarih Tezi çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların ana hedefi ise kendisine karşı oluşacak bir muhalefeti sindirebilmektir. Yani rejimin değişim geçirdiği yıllarda muhafazakarların önem atfettiği konulardan biri olan din; çağdışı olgudan ziyade, modernize edilebilecek ve bu sayede toplumsal ahlakı ve vicdanları düzenleyebilecek bir kurum olarak görülmüştür (Bora, 2003: 118). Ancak bu durum muhafazakarların rejime olan inancını azaltmaktan başka bir sonuca yaramamıştır. Çünkü dine uzatılan eller toplumun bir arada kalmasını sağlayan kurumu zedelemek anlamına gelmektedir. Türkçe ezan, Türkçe ibadet gibi kavramlar dinin uhreviyatını zedelemiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılması toplum içinde bir çöküşe sebep olmuştur. Artık insanlar sosyal ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir nokta bulamamıştır. Bireylerin birbirinden kopmasına sebep olan bu "sol" ve "laik" hareket aslında muhafazakarların birbirine daha da tutunmalarına sebep olmuştur. Muhafazakarların kopuştan duyduğu rahatsızlık her platformda "sağ", "yerli" ve "geleneksel" öğelerin artmasına sebep olmuştur. Türk muhafazakarlığı bu sebepten ötürü modernleşmeye entegre olarak ilerlemiştir. Ancak Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Türk muhafazakarlığı din ile bir tutulduğu için elitlerin gözünde ilk önce "irtica" olarak anılmış, daha sonraki dönemlerde "dindarlaşma/İslamlaşma" yönüne kaymış ve en son dönemde de artık siyasi arenada kendisini "muhafazakarlaşma" olarak kabul ettirmiştir. Bu evrimin temelinde ise muhafazakar duruşa sahip insanların ekonomik ve siyasi arenada güçlerinin artması ve modernizmi de hayatlarına entegre ederek onun içinden bir eleştiri yapmaları yer almaktadır. Batı ve modernizm temalı bir merkeze karşı, muhafazakarlık ile din ve yerellik temalı bir çevre oluşmuştur. Yani aslında bu bir "merkez-çevre" çekişmesidir. Muhafazakar kesim çevrede doğmuş ama zamanla güçlenerek merkezi ele geçirmiştir. Bu manada Batı muhafazakarlığı ile Türk muhafazakarlığı birbirinden ayrılır. Batı'da muhafazakarlar merkezin eski sahipleri iken, Türkiye'de daima çevrede kalmış kişilerdir. Bu kontekstten "sağ" ve "sol" ayrımına bakıldığında ise Batı'da muhafazakarlar hep "sağ"da kalmış kişiler olarak görülür. Sağ iyiliği ve doğruluğu, sol ise kötüyü ve yanlış temsil eder (Fedayi, 2019: 7). Türkiye özelinde ise Cumhuriyet'in kuruluşunda "sağ" olarak görülmüş fakat ilerleyen

zamanlarda ise “sol” a kaymıştır. Çünkü jakoben elitler kendilerini “irtica”, “dindarlık” gibi kavramlardan koruma amacıyla kabuklarına çekilmiş ve yeniliklere kapatmışlardır. Yeniliği ise inkılaplara olan tepkileri vasıtasıyla muhafazakarlar yapmıştır. İdris Küçükömer’in sözleriyle artık Türkiye’de “sol” “sağ” a, “sağ” da “sol” a geçmiştir. Sol artık ilerici olmaktan çıkıp, kendi tabiriyle “gerici” olmuştur (Küçükömer, 1969). Türk muhafazakarının asıl amacı daima Kemalist aydınlanmacı aklın tam manasıyla doğru olmadığını göstermektir. Kemalist modernleşme kendisini tek doğru kabul etmiştir. Ancak Kemalist modernleşmenin örnek aldığı Batı modernleşmesi de değişmektedir. Muhafazakarlar bu sebepten ötürü katı kuralları olan Kemalist modernleşmeyi eleştirmektedir (Akıncı, 2008: 136).

İnsanoğlu sadece bilim ile bir noktaya kadar sorularına cevap bulabilir, bu sınırın ardından kendisini hikmet kavramının kollarına bırakmak zorundadır. Hikmet ise dinden gelir. Bu sebeple Türk muhafazakarı için dinin önemini tekrar belirtmek gerekir. Din konu olduğunda Türk muhafazakarı atak bir hal almaktadır. Türkiye tarihinde muhafazakarlar siyasi arenaya çekinik bir durumda girmiş ancak dini ve kültürel alanlarda atak bir gelişim göstermiştir (Çiğdem, 2006: 16). Çünkü din muhafazakarlık için kültürün ve toplumun mihenk taşıdır. Osmanlı İmparatorluğu da dini kendisine karşı bir silah olarak kullanmayan toplumlara pek fazla karışmamış ve günlük yaşantılarında dini motifler sergilemelerine göz yummuştur. Türk muhafazakarları da kendilerine karşı bir “hoşgörü” uygulanmasını talep etmiştir. Bu hoşgörü karşılık bulmayınca da eleştiriler başlamıştır. Bu konuda en büyük etkisi olan olay ise Halifeliğin kaldırılması, kıyafetlerin değiştirilmesi ve harf inkılabıdır. Hoşgörünün aksine İslamiyet’in Cumhuriyet’in ilk yıllarında kamusal alan dışına itilmesi söz konusudur. Cumhuriyet’in kurucuları iktidarlarının meşruiyetini Kurtuluş Savaşı’ndan ve milli egemenlik anlayışından aldıkları için dinin meşrulaştırmasına (Tezel, 2017: 35–36) gerek kalmamıştır. Aksine kamusal alanda dini referans almayan bir toplum yaratma arzusu bulunmaktaydı. Bu konuya tek şerh düşen ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası olmuştur. Ancak bu durum onların yaşadıkları dönemde muhafazakarlar değil tehlikeli gerici sınıfa girmelerine sebep olmuştur (Zürcher, 2017: 50). Fakat zaman ilerledikçe geleneksel, dini ve toplumsal yapının hedef alınarak bir toplum mühendisliğine uğratılmasının sonucunda inkılapçıların görüşlerinin tersi ortaya çıkmıştır. Çünkü bütün düşünce tarzlarının temelinde dini düşünce yer almaktadır (Belge, 2017: 99). Eskinin toplumsal yapıya ait

öğelerinin yerine konulmak istenilen yeni öğeler gerçekten konulmak istenilenler olamamıştır (Özipek, 2017: 80). Artık toplumu “akıl ve bilim ışığında dönüştürme” ve “din toplumun ilerleyişine engeldir” kanonları yıkılmıştır. Siyasi arenada ise muhalefetini dahi kendisi oluşturan Kemalist yönetici elitler yerlerini, gücünü halktan alan ve “alnı secdeye değen” kişilere bırakmak zorunda kalmıştır. Türk muhafazakarlığı; yıkan ve yeniden inşa eden modernizme karşı değişmez ve sürekliliğin argümanları ile verdiği savaşı kazanmıştır. Muhafazakarların atalarının şuuruna verdiği önem, vahiysiz bir teoloji olan moderniteyi (Güngörmez, 2014b: 50) alt etmeyi başarmıştır. Yahya Kemal’in “kökü mazide olan ati” şiarı hala geçerliliği korumaktadır.

1.5. Batı Muhafazakarlığının Yoksulluk Algısı

İdeolojiler insanların bir şeyi yaparken neden ve nasıl yaptıklarını açıklamaya çalışır. Bu açıklamanın yanında insanların davranışlarını, değerlerini ve inançlarını politik düzleme taşır. Bu nedenle, siyasi ideolojinin tam olarak anlaşılması, bir dizi politika tercihiyle anlaşmanın ötesine, siyasi ideolojik gruplara karşılık gelen bir dizi değer ve ilke tercihine gider. Heywood, muhafazakarların sosyal bir konumu ve bir miktar eşitsizlik içeren doğal bir düzen olarak kabul edilen ilkelere bağlılığı sürdürmeye odaklandıklarını belirtir. Bu ilkeler geçmişten günümüze dek uzanan gelenek, örf, adet, anane gibi ilkelerdir. Bu ilkeler geçmiş dönemlerde işe yaradığı için muhafazakarlar bu ilkelerin kökten değiştirilmesine gerek olmadığını savunurlar. Muhafazakarlar, toplumun iyileştirilmesinin geleneksel kurumların (çekirdek aile gibi), paylaşılan bir dizi toplumsal ahlaki inanç ve değerlerin ve doğal bir otorite hiyerarşisinin korunmasıyla sağlanacağını savunmaktadır (Heywood, 2007b). Herhangi bir değişim gerekiyorsa da bu parametreler dahilinde olmalıdır (Müller, 2006). Eğer ki köklü bir değişim yaşanırsa hayatın kaosa sürükleneceğini iddia ederler. Muhafazakar olarak tanımlanan bireylerin, sosyal düzen ve tehditten korunma arzusuyla politik yönde kendilerini motive ettikleri ortaya çıkar (Janoff-Bulman, 2009). Muhafazakarlar geleneği ve statükoyu sürdürmeyi destekler (Jost, 2006).

Muhafazakarlığın köklerinin bir bölümü dine dayandırılır. Hristiyanlık insan doğasını ilk günah tarafından belirlenmiş, iyiden çok kötü olarak görür ve insanları doğuştan kusurlu olarak görür. Kontrol edilmediği takdirde, kontrol edilemeyen dürtüleri, evcilleştirilemeyen kişisel çıkarları ve dar bencil ihtiyaçları her yerde sosyal kaos

yaratabilir. İnsan doğasının dizginlenemez olduğuna dair bu olumsuz görüş, muhafazakarlığı, insanların kendi başlarının çaresine bakamayacak ya da kendilerini yönetemeyecek kadar asi oldukları sonucuna götürür (Abramovitz, 2008). Yani genel refah ya da kamu yararı, Tanrı'nın ahlaki otoritesine, ailenin ataerkil otoritesine ve devletin emirlerine uyulmasını sağlayarak düzeni korumaya bağlıdır. Refah devleti Batı muhafazakarlarına göre asgari düzeyde olmalı ve yalnızca acil durumlarda veya insanların gerçekten muhtaç olduğu düşünüldüğünde devreye girmelidir.

Yoksul olarak tanımlanan kişi kendi ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamayandır. Muhafazakarlara göre insanlar kendilerinden sorumludurlar. Yani muhafazakarlar sosyal sorunları genellikle kurbanı suçlayacak şekilde açıklarlar (Abramovitz, 2008). Muhafazakar ideolojiye sahip kişiler yoksullar için çalışmak dahi istemezler (Perry, 2003). Hill'e göre insanlar yoksulluk içindeki insanları ne kadar olumsuz görürlerse, yoksulluğu bireysel hata yoluyla açıklama olasılıkları o kadar artar ve sosyal refah yardımlarının sınırlandırılmasını destekleme olasılıkları o kadar fazlalaşır (Hill, et al., 2016). Yoksulluk muhafazakâr siyaset perspektifinde ahlaksız yaşam tarzları süren ve yaşadıkları yoksulluğu hak eden bireysel aktörleri içerecek şekilde kavramsallaştırılır (Stoeffler, Joseph, 2020). Aşırı muhafazakâr siyasi görüşlere sahip olan; kendilerini güçlü Cumhuriyetçiler olarak tanımlayan; Evanjelik Protestan, ılımlı Protestan, Son Gün Azizleri veya Diğer Dünya Dini geleneklerinde yetişmiş olan ve beyaz olan Amerikalıların yoksullukla ilgili olarak yapısalardan ziyade bireyci atıflarda bulunma olasılığı daha yüksektir (Robinson, 2009).

Birçok devlet için yoksulluk sorunu görünmezdir (Rhodes, Mény, 1998). Devlet yoksullara yardım ederse onların davranışlarını onaylamış olur. Muhafazakar siyasetçilere göre devlet yoksullara ne kadar yardım ederse toplumda yoksul olan ve çalışmayan kesim o kadar artar (Edelman, 2001). Çünkü insanın psikolojisi ve fizyolojisi rahata meyillidir. Toplumdaki herkesi aynı gelir seviyesine yükseltmek imkansızdır. Yardımlar ile yoksulları zenginleştirmek, servet birikimine yapılan bir saldırıdır (Weeks, 1917). Toplumda servet sahibi olan kişiler aristokratlar olduğu için yoksullar aristokratların ayrıcalıklarına sahip olma isteğinde olacaklardır. Bu sebeple aristokrasi yoksulları yok etmeyi hiçbir zaman düşünmez. Hatta yoksulların varlığının korunması için onlara yardım eder (Kuyper, 1992). Muhafazakarlara göre yoksullar “alt sınıf”tır.

Onlar için iş olanakları yaratılmalı, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kazanç elde etmeleri sağlanmalıdır. Kendi refahları için aristokratlar yoksulları kendi çevrelerinden dışlarlar. Bu sebeple de “Yoksul Yasaları” tasarlanmıştır. Bu yasalara göre yoksullar ikiye ayrılır. İlk olarak çalışamayacak durumda olan yoksullar ele alınmıştır. Bu yoksullara yardım etmek gereklidir. Ancak ikinci grup olan çalışabilir yoksullara ise yardım edilmemeli onları çalışmaya yönlendirilmelidir. Çünkü yoksulluk, ahlaki düşüklük, tembellik, gayri meşruluk ve suç temaları ile nitelenen insanlar toplumsal düzene karşı tehlikeli sınıflar olarak görülmüştür (Wadsworth, 1991). Hata yoksulların kentlere alınmasını kısıtlamak isteyen kişiler dahi olmuştur (J. Townsend, 1817). Bu sayede yoksullar şehirlerde ahlaksızlık, dilencilik yapamayacak ve aristokratları rahatsız edemeyecekti. Bu karara liberal Adam Smith karşı çıkmıştır (Himmelfarb, 1983).

Burke çalışan yoksullar ve emekçi insanlar olmak üzere iki tipolojiden bahseder. Hastalar ve sakatlar için, yetim bebekler için, bitkin ve yaşlılar için yoksul, yardıma muhtaç ve zavallı kavramlarını kullanır. Bu tipolojinin dışında kalanlar ise emekçi statüsünde yer almaktadır. Ama çalışmak zorunda olup çalışmayan insanlar için yoksul kavramını kullanmaz. Çalışmayan kişilere acımaya kalktığımızda, insanlığın durumunu hafife alacağımızı ifade eder. Burke’ün kendi cümleleriyle bu kişiler hakkındaki yorumu şöyledir:

“Ekmeğini alnının teriyle, yani bedeninin ya da aklının teriyle yemek zorunda olmak insanın ortak kaderidir. ... Sağlıklı, zihni neşeli, kolları dinç genç bir adama zavallı demem, böyle bir adama zavallı diyemem; sırf insan oldukları için türdeşlerime acıyamam.” (Burke, 1999)

Acıma duygusunun tembel ve ihmalkarları gayretli ve çalışkan kişiler ile refah açısından aynı seviyeye getireceği Burke tarafından dile getirilmektedir. Burke’e ek olarak Frederick Eden konuyu daha da ileriye taşıyarak yoksulların tarihsel kökenine dair, bu kelimenin Burkean anlamını destekleyen bir açıklama yapmıştır. İmalatın ortaya çıkmasından önce “yoksul” diye bir şey olmadığını söyleyen Eden, bütün bir insan sınıfını toprağa bağlılıktan kurtaran ve aynı zamanda onları kuraklık ya da savaş zamanlarında sorumluluklarını üstlenen toprak beylerinden kurtaran şeyin imalat olduğunu ifade etmiştir. Hatta daha önceki kölelik koşullarında “yoksullar” yoktu, sadece

“köleler” vardı diyerek yoksulları, özgürleşmenin bir ürünü olan "yeni bir sınıf " olarak tanımlamıştır (Eden, 2011).

2. YOKSULLUĞUN TANIMI VE SOSYOLOJİK ÇERÇEVESİ

Tezimizin konusu muhafazakarların yoksulluğa bakışı olduğundan yoksulluk meselesini muhafazakarlık meselesi gibi ayrı bir başlık altında ele alma ihtiyacı doğmuştur. Bu sebeple tezin ikinci bölümünde yoksul ve yoksulluk kavramları üzerinde durulacaktır. Bunu yaparken ilk olarak yoksulluğu ve yoksulu tarif etme çabasına girişeceğiz. Ardından ise literatürde yer alan yoksulluk ve yoksul tasniflerinden bahsedeceğiz. Bu bölümün tezdeki amacı 3. Bölüm olan ve tezin ana temasını oluşturan muhafazakarların yoksulluğa bakışını tanımlayabilmek ve yoksulu ve yoksulluğu anlatabilmek için gerekli altyapıyı sağlamaktır. Yoksulluk dünya literatüründe birçok yönden ele alınmıştır, ancak özellikle Türkiye literatüründe verilebilecek muhafazakar bir bakış açısından yoksulluğu inceleyen bir örnek yoktur. Bu açığı kapatmak için bu tezde yoksulluğun muhafazakarlıkla ilişkisi ele alınacaktır. Bu sebeple ilk olarak bu bölümün şekillenmesi gerekmektedir ki ilk bölümde belirtilen muhafazakarlık ile yoksulluk arasında bir ilişki kurulabilsin. Yoksul ve yoksulluk konusunu ayrı bir başlık altında ele almadan tezimizin ana sorununa erişmek pek mümkün olmayacaktır. Bu bölümde, yapılan literatür taramasında ulaşılan kaynakların incelenmesi ve bir konu bütünlüğü oluşturacak şekilde yoksulluğun tarihçesinden başlayıp günümüze kadar geçirdiği değişimler incelenecektir. Örneğin; yoksulluğun temel nedeni Marx’a göre işçilerin emeğinin karşılığını alamamaları (Marx, 2011), Malthus’a göre artan nüfus (Marx, Engels, 1976: 71), Keynes’e göre ise etkin talep yetersizliğidir. Yoksulluğun bilimsel olarak ilk tanımlarından biri 1901 yılında Seebohm Rowntree tarafından “toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için yeterli olan yiyecek, giyim benzeri asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” olarak yapılmıştır (Cerev, vb., 2018: 3). Tanımının yanı sıra yoksulluğun nedenleri ve sonuçları da teze dahil edilmeye çalışılacaktır.

Bu bölümün ilerleyen kısımlarında “Batı toplumunun yoksulluğa ve yoksula bakışı ile Türk toplumunun yoksula ve yoksulluğa bakışı arasında bir farklılık var mıdır ve bunun nedeni nedir?” sorusuna ve bu sorudan çıkacak yan sorulara cevap aranacaktır. Tezimizin ana teması bu sorudan yola çıkarak Türk muhafazakarı ile Avrupa muhafazakarının yoksulluğa bakış açıları arsında bir farklılığın olup olmadığıdır. Bu farklılığın nedenleri ve sonuçlarını gözler önüne sermeden kendilerini muhafazakar

olarak adlandırabilen yerel siyasetçiler ile yapılacak olan mülakatların sonuçlarını yorumlamak ve tezi oluşturmak neredeyse imkânsıza yakın olacaktır.

2.1. Yoksulluğun Ne Olduğuna Dair Bir Soruşturma

Bu araştırma kapsamında ilk olarak yoksulluğun tanımına dair bir soruşturma yürütülecektir. Yoksulluk kavramı hakkında neredeyse her bölgeye, kültüre, zamana, duruma göre farklı bir tanım yapılabilmektedir, çünkü her insanın ihtiyaç olarak belirlediği ya da belirleyebileceği şeyler farklılık göstermektedir. Yoksulluk kavramının ve onu belirleyen unsurların karmaşıklığı ve belirsizliği, doğal olarak ona karşı geliştirilen politikaların da basit çözüm önerilerinden farklı olmasına sebebiyet verir. Bu sebeple “kim yoksul, kim zengin?” ya da “nasıl bir yoksulluk, nasıl bir zenginlik” sorularına cevap daima kişiden kişiye, mekandan mekana farklılık gösterecektir. Yoksulluk karşımıza daima tek bir görünümle çıkmaz, toplumsal yapı içerisinde temelde farklılıklar göstererek bireyselleşir. Bireysel olduğu için de mücadele etmesi bir hayli zordur (Cerev, et vb., 2018: 1). Ancak bireysel oluşu sadece belirli bir bölgeyi etkilediği anlamına da gel(e)mez.

Küreselleşmenin yoksulun ve yoksulluğun artışında büyük bir etkisinin olduğu bir gerçektir. Küreselleşme ile farklı görünümlere bürünen yoksulluk en temel tabiri ile kişilerin günlük ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tarif edilebilir (George, 2004: 62–80). Ancak “Küreselleşmeden önce yoksulluk yok muydu?” ve “Tüm suç küreselleşmeye mi aittir?” sorularının cevabı “hayır” olacaktır, çünkü küreselleşmeden önce de yoksul ve yoksulluk görülmekteydi. Fakat toplumda yer alan üst sınıf insanlar haricinde genellikle hiçbir kişi ihtiyaçlarının hepsini tam anlamıyla karşılayamadığı için kimse kimseyi kolaylıkla yoksul olarak itham etmiyordu (Geremek, 1997: 1–13). Yani insanların büyük bir kısmı kendisini öyle bilmese de yoksuldu. Örneğin modern tarihçilerin yeniden yapılandığı gibi, Yunan ve Roma antik dünyaları evlerin bacalarının olmadığı bir dünyaydı ve soğuk havalardan korunmak için odanın ortasında bir ocak ya da ateşte ısıtılmış tavalar bulunurdu. Ocak yanmaya başladığında dumanlar tüm odayı kaplar ve dolayısıyla duvarlar, tavan ve mobilyalar kararır ve her yer kurumla kaplanmış olurdu. İslî gaz lambası evlerde kullanılmaya başlandığında ise çıkan isin evde gezinmesinden dolayı göz hastalıkları görünmeye başlanmıştı ve ısınma probleminin yanında hijyen de büyük bir sorundu, çünkü o dönemlerde iyi bir kanalizasyon sistemi yoktu (Geremek,

1997: 14). Ancak hepsinden önemlisi toplumun alt sınıflarında açlık ve kıtlık yaygın bir şekilde görünmekteydi. Orta çağda ise durum bundan farklı değildi. İşçilerin konutları, duvarları yaprakların çamurla yapıştırılmasından oluşmuş birkaç panelden oluşan kümesvari evlerdi. Evlerde temiz su yoktu, altyapı olarak kanalizasyon yoktu, sokaklar çamur ve pislik içindeydi, şehir kuyuları dışında su temin edilebilecek bir yer yoktu ve en basit tesisat şekilleri hakkında hiçbir bilgi dahi yoktu (Hazlitt, 1996: 14). Yoksul olmak için böyle bir ortamdan daha kötüsü olamazdı. Toplumun büyük bir kısmı zaten açlık ve sefalet içinde kıvranmaktaydı. Bir yazar, İngiltere'nin merkezinde on üçüncü yüzyılda yirmi iki defa yaşanan kıtlığın ayrıntılı bir özetini çıkartmış ve “1235: İngiltere'de kıtlık ve veba; 20.000 kişi Londra'da öldü; insanlar at eti, ağaç kabuğu, çimen vb. yedi” gibi bilgileri kaydetmiştir (Hazlitt, 1996: 20). Günümüzde durum İngiltere için farklı olabilir ancak Afrika ülkelerinde ya da Asya'nın orta kesimlerinde Orta çağ İngiltere'sinden farklı değildir. Hatta Avrupa'nın merkezi ülkelerinde dahi hala tek odalı evlerde güçlükle yaşayanlar, çöpten yiyecek toplayanlar, sokaklarda kalanlar görülmektedir.

Ulaşılan bu detayların ışığında görülüyor ki insanoğlu var olageldiğinden beri yoksulluk sorunu ile iç içe yaşamaktadır. Lakin Sanayi Devrimi'nden sonra büyüyen kapitalizm yoksulluğu ve yoksulları kendi lehine kullanmıştır. Yoksulları ikinci sınıf ucuz işçi olarak gören fabrika sahipleri onların bu yoksulluklarından daima faydalanmak istemiş ve özellikle kadın ve çocuk yoksulları artık yaşayamayacak duruma gelene kadar sömürmüşlerdir. Devlet bu kişileri korumak maksadıyla bir hamle yaptığında ise bunu hemen “doğal olmayan” ve “yıkıcı” bir müdahale olarak adlandırmışlardır (Kovancı, 2003: 10). Çünkü ne kadar yoksul insan varsa o kadar ucuza çalışabilecek kişi vardır, işçi sayısı artınca üretim artar ve fabrika sahibinin kazancı çoğalır.

İnsanoğlu globalleşmeyle daha fazla tüketip daha az düşünmek ve malları, çevreyi, doğayı, ayrıca yanındaki diğer insanları yok edecek düzeyde geri dönüşümü mümkün olmayan bir konuma doğru hareket etmektedir. Tükettikçe daha fazla yoksullaşıp tüketemeyince de yoksun kalan dünya artık “global”den “glocal”e doğru evrilmektedir. Yani modernleşmenin öncüleri yoksulluğu bireysel ya da sisteme bağlı olarak tanımlarken globalleşme-glocalleşme ile birlikte tekrar birey merkezli tanımlara dönülüyor.

“Özellikle globalleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerde refah devletinin gerilemesiyle yoksulluk farklı bir görünüme bürünerek yeniden bireysel bir fenomen olarak değerlendirilmekte olup, daha çok kadın, çocuk, göçmen ve etnik temelli yaklaşımlar gündeme gelmektedir. Azgelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde siyasal iktidarlar yoksulluğu bir yatırım ve iase ekonomisi haline dönüştürürlerken olmayan bir refah devletinin çöküşü ya da global ekonomiye eklemlenmenin ülkede bireysel ve toplumsal özgürlükleri beraberinde getireceği düşüncesiyle özgürlüğü refah ve demokrasiden bağımsız kavramlar olarak açıklamaları ya da on dokuzuncu yüzyılda mücadeleler sonucu elde edilen bu kavramların yeniden sorgulanması gerektiği gibi yaklaşımlar gündemi işgal etmektedir.” (Nurgün Oktik, vb., 2008: 25)

Wallerstein yeni oluşturulacak dünya sisteminin yaratılabilmesi için öncelikle öz bilinçli, iç içe geçmiş olduklarının farkında olan gruplara gereksinim olduğunu ve bu grupların birleşerek daha üst düzeylerde gruplaştırmaları gerçekleştirebileceklerini iddia eder (Wallerstein, 1998: 231–35). Wallerstein'a göre her biri karmaşık ve kendi içinde demokratik olan gruplar tarafından yürütülen çok cepheli bir strateji, statükonun savunucuları için ezici olabilecek bir silah konumundadır. Tüm bunlar muhtemelen tek başına yeterli olmayacaktır, ancak siyasi açıdan egemen güçleri giderek daha da çok köşeye sıkıştırarak ve ekonomik eşitsiz örgütlenişi ortadan kaldırmak için daha fazla baskı oluşturacaktır. Oluşacak bu durumda da yoksulluk dünyada hala can almaya devam eden bir durum/kavram olarak karşımıza çıkacaktır. Birçok kuramcı bunu önlemek için öne atılmıştır; özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yeni bir kalkınma modeli olarak göze çarpan SSCB'yle birlikte, dünya devi olan ABD'nin önderliğindeki Batı toplumları, yoksul olan diğer toplumların nasıl gelişeceğini ya da gelişmiş toplumların onları nasıl kalkındıracağını en çok tartışan kişiler halini almışlardır. Bu ülkelerde yaşayan birçok düşünür bu konular hakkında pek çok kuram ortaya atmıştır, örneğin; liberal kuramcılar bir yandan özel mülkiyeti savunurken diğer yandan bunun yoksullara yardımı dışlamaması gerektiğini ve kişisel refah yanında sosyal refahın önemini vurgularlar. Geleneksel liberaller ise doğa yasalarına dayalı ve yoksulları asla

dışlamayan mülkiyet haklarını benimsediler (Önder, Şenses, 2006: 32). Adam Smith ülke zenginleşirken yoksulluğun artmaması gerektiğini ancak reelde durumun böyle olmadığını belirtir (Smith, 2016). Smith'e göre bu durum ekonomik sistemin önemli bir aksaması ve kusurudur. Smith bir ekonomik sistemin ne kadar iyi olduğunu anlamak amacıyla en yoksul kesim için o sistemin ne kadar iyileştirme yaptığına bakılmasını önerirken; Burke, Bentham ve Malthus gibi muhafazakarlar bu yaklaşımı reddederler. Onlara göre yoksullar ülke üzerinde yaşayan asalaklardır ve onlardan ya kurtulmak ya da işe yarar bir noktaya gelmelerini sağlamak gerekmektedir. Bunun için fabrikada çalışamayacak durumda olan “düşkün”ler muhafazakar yönetimlerce ya hapishanelere kapatılmış ya da özellikle İngiltere’de devletin kurduğu çalışma evlerinde toplanmıştır. (Beier, 1938: 27) Bu çalışma evlerinin şartları o kadar kötüydü ki, insanların dayanabilmeleri için gerçekten orada çalışmaya ihtiyaçlarının olması gerekmektedir.*

Mead, muhafazakarların düşüncesine benzer bir şekil vererek yoksulları toplumdan dışladığında onları “*Sınıfdışı*” olarak tanımlamıştır:

“Sınıfdışılar, bir yandan çoğunluğun üstüne titrenilen tüm değerlerini çiğnerken, diğer yandan bunlara saldırıyor ve başkalarının kazanmış olmakla iftihar ettiği tüketim yaşamı hazlarının aynısını arzuluyorlar.”
(Bauman, 1999: 108)

ifadelerini kullanmıştır.

Peter Townsend insanların sınıflara ayrımında farklı bir yol izleyerek; “*Poverty in Ulster and the United Kingdom*” adlı çalışmasının son bölümünde “...bu kitapta geliştirilen teorik yaklaşım sınıf ilişkisi üzerine köklendirilmiştir.” demektedir. Townsend özellikle sınıfı, “kaynakların üretim, bölüşüm ve yeniden üretiminde” ya da başka bir deyişle, “kim ne götürüyor”un temel nedenlerinden biri olarak görür. Ancak Townsend’in tanımlamasında yoksulluk aynı zamanda toplumun kültürel desenlerinden olan “toplumun üyeliğiyle ilintili beklentiler” ile de ilişkilidir. Farklı sınıflar arasındaki ilişkilerle yoksulluğu tanımlamak yetersizdir, çünkü yaşam şeklinin

* Çalışma evleri bu tezin içine sığamayacak kadar büyük bir konu olduğu için bu sebeple daha fazla ayrıntıya girmeden geçilecektir, ancak çalışma evleri hakkında fikir edinmek için bkz: Felix Driver, *Power and Pauperism The Workhouse System 1834-1884*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

nasıl geliştiği ve bazı tipteki sosyal davranışların beklentisi tamamen yoksulluğu açıklayamaz. (Nurgün Oktik, vb., 2008: 36–37)

2.2. Yoksulluğun Tasnifi

Belirlenen kriterler yoksulluk tanımının kişiye, yere, zamana göre değiştiği gibi değişmektedir, bu nedenle yoksulluğun tanımının yanı sıra tasnifi de belirsizlikler içindedir. Friedmann yoksulluğa birey ve devlet açısından tanım getirmek yerine, yoksullukla mücadelenin temel hareket noktalarını on ana başlıkta belirlemiştir. Bunlar; “uzman tarafından dünyaya gelmek, güvenli bir yaşam alanı, yeterli beslenme, sağlık ücretini ödeyebilmek, iyi ve pratik eğitim sürecinden geçebilmek, siyasal katılım, ekonomik olarak üretici olabilmek, işsizliğe karşı korunmak, onurlu bir yaşlılık, saygın bir şekilde defnedilmek” olarak özetlenebilir (Friedmann, 1996: 161–72). Ancak bunun dışında yaygın olarak kullanılan bir adlandırmalar silsilesi de mevcuttur ve bu silsilede “mutlak yoksulluk”, “görelî yoksulluk”, “yapabilirlik yoksunluğu”, “kronik ve geçici yoksulluk” ve “kentsel-kırsal yoksulluk” gibi adlandırmalar bulunmaktadır (Aytaç, Hatipler, 2013: 11).

Bu adlandırmaları tek tek açacak olursak mutlak yoksulluk tanımlamasında bir “ihtiyaç sepeti” uygulaması vardır. İnsanlar çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere ekmek, et, süt, pamuk, yün, yakacak, kağıt, çelik, elektrik, gaz gibi çeşitli mal ve hizmetlerden oluşan ihtiyaç sepetini oluştururken çok farklı yollar izler. Bu sepeti hesaplamanın bir yolu, içinde yer alan her unsurun enerji olarak tekabülünü tespit etmektir (Cipolla, 2015: 26). İnsanların minimum yaşam standartlarına ulaşabilmeleri için bu sepette gerekli temel gıda, giyim ve konut ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar sayesinde sağlıklı olarak hayatta kalabilmeleri için gerekli kaloriyi ve minimum yaşam olanaklarını almaları hedeflenir. Bu yaklaşımda ihtiyaç sepetini dahi alamayanlar yer almaktadır, ancak bu yaklaşımın olumlu yönü ekonomik boyuta da dikkat çekmesidir. Bununla birlikte birey ve hane halklarının ekonomik durumlarının iyileşmesi için bu ihtiyaç sepeti iyi bir araç rolü görmektedir. Fakat bu sepet aşırı derecede rakamsallık içerdiğinden dolayı sosyal ve politik noktalarda ölçüm yapmaktan oldukça uzaktır (Awad, Israili, 1997).

Görelî yoksulluk ise mutlak yoksulluktan farklı olarak, mutlak yoksullukta kişi başına düşen harcama düzeyi temelinde yapılan hesaplamaların başka gruplar ile karşılaştırılması ile yapılmasıdır (Aytaç, Hatipler, 2013: 12). Kapasite yoksunluğunun

teorisveni Amartya Sen'in fikirlerine göre ülke ya da toplumun içinde bireylerin uzun ve sağlıklı bir yaşam surebilecekleri, okuma yazma öğrenebilecekleri ve bireylerin özgürce yaşayabilecekleri bir ortamın yaratılmış olmasıdır. Bunun yanı sıra geçici yoksulluk kısa surede kurtulan yoksulluk olarak tanımlanırken, kronik yoksulluk ise kalıcı olan olarak ifade edilebilir ve bu kalıcı yoksulluk zamanla bir kültüre dahi dönüşebilir. Amerikalı antropolog Oscar Lewis, Mexico ve Puerto Rico'lu yoksullara yaptığı araştırmada bu dönüşümü ortaya atmıştır (Nurgün Oktik, vb., 2008).

Kırsal yoksulluk kentten küçük yerleşim yerlerinde gerçekleşen yoksulluk türü olup; nüfus büyüklüğü, mesken yoğunluğ, mesken türü, erişilebilen kamu hizmetlerinin düzeyi, tarım dışı faaliyetlerden geçimini sağlayan nüfusun diğer nüfusa oranı gibi kriterleri ele almaktadır. Ancak son söylediğimiz yoksulluk artık kent/kır ayrımı kalmadığı için geçerliliğini yitirmiştir ve günümüzde kent yoksulu da kır yoksulu gibi aynı sebeplerden mustarıptır. Peki bu ayrımlar neden yapılmıştır? Bunun tek bir cevabı olabilir; o da yoksulluğ ölçmek için, çünkü yoksulluk ölçülürse yoksulların kamu hizmetinden ne kadar yararlanabildiği ve böylece devletin halkına ne kadar yarar sağladığı da belirlenebilir (Coudouel, vb., 2015). Bu tezdeki asıl amaç tam da Dünya Bankası analistlerinin sorduğu "Bir hükümetin halkına faydalı olup olmadığını yoksulluk üzerinden ölçmek gerçekten mümkün müdür?" sorusunu muhafazakar partiler ve muhafazakar yöneticiler üzerinden değerlendirmeye tabi tutmaktır.

Aslında fakirlik/yoksulluk, zenginlik yokluğundan başka bir şey değildir (Swanepoel, 2018: 76). Fakat yoksulluk bazı yerlerde açlık ya da yetersiz beslenmek, ilaç alamamak, tedavi olamamak, okula gidememek ya da derme çatma bir barınakta yaşamak olarak karşımıza çıkarken; başka bir yerde küçük bir konutta yaşamak, tatile gidememek, çocuklarını özel okula gnderememek ya da istediği bir ürünü alamamak olarak çıkabilir (Arabacı, 2021: 1). Buradan da anlaşılacağı üzere yoksulluk bir fikir birliği sağlanmış tanım olarak, maddi ve maddi olmayan ihtiyaçların karşılanamaması olarak adlandırılabilir. Ayrıca yapılan araştırmalara göz atıldığında yoksulluğa dair on bir alt anlam kümesinin olduğu da grlmektedir. Bu alt kümeler; "ihtiyaç", "yaşam standardı", "kaynak yetersizliği", "temel güvenlik eksikliği", "yetki eksikliği", "oklu yoksunluk", "yoksun bırakma", "eşitsizlik", "sınıf", "bağlılık" ve "kabul edilmeyen ekonomik

güçlük” olarak ifade edilebilir (Feymi, 2004: 4). Birleşmiş Milletler Örgütü yoksulluğu “yapısal” ve “geçici” olarak iki farklı şekilde tanımlana yoluna gitmiştir.

Yapısal yoksullukta yaşanan ülkenin içinde bulunduğu politik durumu, sosyo-ekonomik yapısı ve kurumlarının sahip olduğu ya da olamadığı istikrara vurgu yapılırken; geçici yoksullukta ise dönemsel faktörler ön plandadır (United Nations Development Programme, 1996). Ulrich Beck’e göre ise, yoksulluk; risklerin talihsiz bir şekilde birikmesidir (Beck, 2011: 35). Georg Simmel’e göre yoksulluk; sosyolojik bir kavram olup, bağımlı olanlara gönderme yapar (Simmel, 2009: 30). Yani Simmel “yoksul”u bir “toplumsal tip” olarak ele alır ve bu tipi açıklamak için şöyle bir tanımlama yapar:

“Birinin yoksul olması gerçeği, onun özgül 'yoksul' toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez... [Yoksullar] ancak yardım edildikleri andan itibaren, yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler. Bu grubu bir arada tutan şey, kendi üyeleri arasındaki etkileşim değil, bir bütün olarak toplumun ona karşı benimsediği kolektif tavidir... Yoksulluk, nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz; ancak özgül bir durumdan kaynaklanan toplumsal tepki açısından tanımlanabilir... Yoksulluk benzersiz bir sosyolojik fenomendir: Birtakım bireyler, tamamen bireysel bir kaderle bütünü içinde özgül bir organik konum işgal ederler; ama bu konum, bu kader ve durum tarafından değil, başkalarının bu durumu düzeltmeye çalışması gerçeği tarafından belirlenir” (Erdoğan, vb., 2016: 32).

Ancak günümüzde en çok kabul gören yoksulluk tanımlaması ya da tanımlamaları Townsend’e aittir. Townsend yoksulluktan bahsedildiğinde “mutlak” ve “görelî” yoksulluktan birisinin öne çıktığını belirtir (P. Townsend, 1979: 32–33). Townsend’in düşüncelerini biraz daha detaylandırmak gerekirse şu maddeler sıralanabilir:

a) Azınlık grupları teorisi: Yoksul insan gruplarının karakteristiklerini tanımlayan bu teori yoksulluk konusundaki ilk ampirik çalışmaların orijini oluşturur.

b) Yoksulluk alt kültürü ve mahrumiyet devri (Ak, 2016: 299).

Yoksulluk ve alt kültürü teorisi Meksika, Porto Rico ve New York'ta Oscar Lewis'in çalışmalarıyla gelişmiş olan azınlık gruplarının yanı sıra, özellikle antropolojik ve sosyolojik çalışmalar tarafından kullanılmaktadır. Toplumun en yoksul kesiminin alt-toplum ya da alt-kültür olduğunu ileri süren Lewis, aile ve birey düzleminde konuyu ele alırken yaşam döngüsünü irdelemektedir. Bu kültür, yoksulluğu yeniden üreten ve içinde yaşadığı toplumsal formasyondan ayrı olarak düşünülebilecek değer, anlam ve pratiklere gönderme yapmakta olup; yoksulluğu kadercilik, tembellik ve şiddet gibi patolojilerle ele almakta ve bu durumdan yoksulların kendilerini sorumlu tutmaktadır. Diğer taraftan yoksulluktan kurtulmak için geliştirilen kültürel savunma mekanizmalarına da değinmektedir. Kimi araştırmacılar yoksulluğu sadece maddi kaynakların kıtlığıyla sınırlandırırken, bazıları ise çoklu yoksunluğu dile getirmektedir. Çoklu yoksunluktan kasıtları ise eğitim başarısı uygun olmayan çalışma ortamı ya da yetki yoksunluğudur (Haralambos, Holborn, 2013: 124-25).

Tüm bu yoksulluk tanımlamalarının yanı sıra dinlere göre yoksulluk ise (burada kastedilen elbette dinin yoksunluğu değildir.) ekonomik ve maddi fakirlik olarak tanımlanır (Okumuş, 2011: 5). Bu minvalde din, insanlara bir zihniyet kazandırır ve bu zihniyeti referans alan insanların yoksulluklarını bağlı oldukları din ile veya dinin kazandırdığı zihniyet ile açıklama, onaylama veya reddetme yoluna gidebilirler. İslamiyet'te insanların Allah karşısında fakir oldukları konusu, tasavvufun anahtar konularından biridir. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde insanların mutlak anlamda Allah'a muhtaç oldukları ve Allah'ın ise kimseye muhtaç olmadığı açıkça belirtilmektedir. Tasavvuf literatüründe çok önemli bir kavram olan fakirlik, bazen Allah'a muhtaç olma anlamında fakirlik ile maddi anlamda zayıf olma durumu olan yoksulluğun birbirine karıştırılmasına veya ikisinin aynı düzlemde ele alınmasına ve dolayısıyla maddi anlamda yoksulluğun da tümüyle olumlu karşılandığı bir zihniyetin oluşumuna ve yoksulluğu iyi, zenginliği kötü gören bazı anlayışların ortaya çıkmasına yol açan faktörler arasında önemli bir yer tutar.

Samuel Smiles'in kitabında ise "Kendine yardım edene Allah da yardım eder" sözü, geniş bir tecrübenin ürünü olarak yer almıştır. Kendi kendine yardım etme ruhu birçok kimsenin gerçek gelişimini sağlamasının yanı sıra insanlardaki gayret ve kuvvetin kaynağını oluşturur. Sadece içerden gelen yardım, insanların kendi kendine yardım

etmesini sağlayabilir. İnsanlar başkaları tarafından gereğinden fazla yol gösterilmeye ve idare edilmeye mahkum edilirse hayatta yalnız kalırlar. En iyi müesseseler bile insana fiili bir yardımda bulunamaz. Bu müesseselerin yapacağı tek şey, kendini yetiştirmek ve ferdi kendi durumunu geliştirmesi için serbest bırakmak olacaktır. Fakat insanlar her devirde huzur ve saadetlerini kendi davranışlarında aramak yerine, bu müesseselerde aramayı tercih etmişlerdir. Akıllıca düzenlenen kanunlar, insanların ancak fikri veya bedeni emeklerinin karşılığını görmelerine yardım eder. Fakat bir kanun ne kadar mükemmel olursa olsun; bir tembeli çalışan, bir müsrifi tutumlu ve bir sarhoşu ayık yapamaz. Bu gibi reformlar sadece ferdi girişimle, ekonomi ile ve şahsi fedakarlıklarla sağlanabilir (Smiles, 1998: 9). Bir milletin idare biçimi, halkının asil veya cahil oluşuyla doğru orantılıdır. Medeniyet kendisini oluşturan kadın, erkek ve çocukların şahsi gelişmelerinden başka bir şey değildir. Bir milletin ilerlemesi veya çökmesi, fertlerin hangi yönde uğraş verdiklerine bağlıdır. Toplumların yükselebilmesi için kanunları değiştirmek ve müesseseleri ıslah etmek yeterli değildir. Gelişim insanların kendilerini ıslah etmeleri için onlara ne kadar fırsat tanındığına bağlıdır. Sosyal çöküntüler, insanın kötü hayatının topluma yansımasıdır. En büyük köle bir despot tarafından yönetilen değil, kendi manevi cehaletinin menfaati uğruna her şeyi yapan ve ahlaksızlığının esiri olandır (Smiles, 1998: 10). Yoksul olmak hiçbir zaman ahlaksız olmak manasına gelmez. Aksine yoksul olmak ahlakından ödün vermeden yaşayabilmek olarak algılanmaktadır.

Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi yoksulluğun tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Yoksulluk değerlendirmeleri ve tanımları zaman ve mekan içerisinde değişmiş ve hala değişmeye devam etmektedir. Zaman ve mekanın birlikte ele alınışıyla yoksulluk, tarihselliği ve kültürel farklılıkları da içermektedir. Yoksulluğun açıklanmasında üç temellendirmeden bahsedilmektedir. Bunlar; yoksulluğun temel nedeni olarak “toplumun gelişme seviyesine”, “yoksulların ikinci dereceden kişilik ve kültürel özellikleri varsayımına” ve “ekonomik yoksunluğun topluluğun yapısal durumlarının sonucu olduğuna” odaklananlardır (Bryjak, Soroka, 1999: 193). Dünya’da yoksulluğu etkileyen en önemli etkenler olarak aşağıdakiler verilmektedir:

- Malzeme yoksunluğu (gıda, yiyecek ve içecek maddeler, yakacaklar, elbise vb. hayatın idamesi için gerekli olan ihtiyaçlar),

- Ücretsiz veya ikame edilmiş kamu hizmetlerinden yoksunluk (sağlık, yol, eğitim, altyapı, ulaşım, konuta katkı hizmetleri gibi),
- Servet ve gelir yoksunluğu (Wallace, Wolf, 2004: 103).

Bu faktörler incelendiğinde görülecektir ki yoksullar genellikle bir mağduriyet yaşayan insanlardır. Bu mağduriyet ise genellikle ekonomik alanda yaşanır. Maduniyet çalışmaları perspektifinden yoksulların ve yoksulluğun siyasal ve kültürel temsillerini incelemek “tarihin içindeki cılız bir ağacı gözlemlemek” kadar zor olacaktır.

Madun/yoksul özne konuşabilir mi? Yoksulluk başka şeylerin yanı sıra, siyasal ve kültürel söylem üretme araçlarından da yoksunluk olduğu ölçüde şöyle bir paradoksla karşı karşıya kalmaktayız: Yoksul/madun konuşamaz; yani onu madun olarak oluşturan iktidar ilişkilerini değiştirmeden bizim için anlamlı bir şekilde konuşamaz. Konuştuğu zaman ise madun olmaz (Spivak, 2020). Madunları oluşturan ise gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ülke ya da birey yoksulluğunun en büyük nedenidir (Okşak, 2020: 61). Adaletsizliğe uğramış insanları tanımlamaya çalışan ülkemiz sosyal bilimcilerinin ürettiği kavram ise “nöbetleşe yoksulluk” kavramıdır. Bu kavram kentli yoksul kesim içinde bir grubun diğerlerinin üzerinden zenginleşmesini, refahını artırmasını betimlemektedir. Burada kavramsallaştırılan biçimiyle nöbetleşe yoksulluk, özellikleri bir ölçüde kurulduğu yere ve koşullara bağlı olarak değişebilse de kent yoksulları arasında 1980 sonrasının çetin koşullarında var olabilmek adına kurulan bir ortaklıktır. (a) Her seferinde arsa ve konut piyasasında kurulan ilişkilere dayanması, (b) çoğu kez iş piyasasında kurulu olan özellikle hemşerilik esaslı ilişkilerle eklemlenmesi, (c) bu piyasalarda yaratılan getirilerin sistem içinde yer alanlara eşitsiz dağıtımı, ve (d) bu eşitsiz getiriler temelinde yükselen politik ilişkiler, nöbetleşe yoksulluk sisteminin temel özellikleri arasında sayılabilir (Işık, Pınarcıoğlu, 2020: 40). Bu kavramın anlamı ise her türlü yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları vasıtasıyla kentte yaşayan yoksulların hayatta kalma stratejileri oluşturmaları ve bu stratejileri kendilerinden sonra gelenler üzerinden yürütülmesi ve yoksulluğun bu durumda onlara aktarılması olarak ifade edilebilir. Yoksulluğun gerçek manada bir kültür olabilmesi için farklı nesillere aktarılması gerekmektedir. Dünya’da yoksulların çoğunluğunun toprak bakımından zengin olmayan, tarımsal verimliliğin düşük olduğu, kuraklığın hüküm sürdüğü, her türlü taşkın ve toprak aşınmasına açık, çevresel bozulmaların had safhada olduğu bölgelerde yaşadığı söylenebilir (World Bank, 1990: 30). Çünkü yoksulluk en

başta yiyecekten mahrum olmak anlamında kullanılmakta ve barınma, sağlık ve kıyafet yoksunluğu gibi kavramlarla devam etmektedir. Bu sayılan kavramlar eğer sonraki nesillere aktarılıyorsa yoksulluk artık kronikleşmiş bir durum haline gelmiştir.

Yoksulluk literatürü denilince akla gelen önemli isimlerden biri ise Amartya Sen'dir. Amartya Sen yoksulluğu “genel kabul gören bir hayatın gerektirdiği asgari ihtiyaçlar için gerekli gelir düzeyine sahip olmamak” şeklinde tanımlayan geleneksel görüşlerin aksine, yoksulluğu anlamak için insanların “ne yapıp yapamadıkları ve ne olup olmadıklarına” bakılması gerektiğini savunarak “kapasite yoksunluğu teorisi”ni geliştirmiş ve yoksulluğun anlaşılmasında yeni bir perspektif ortaya koymuştur (Sen, 1982: 28). Bu yaklaşımda yoksulluk, standart yoksulluk göstergesi olan gelir düzeyi yerine “kabul edilebilir bir hayat düzeyine ulaşmak için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olma” (Sen, 2006: 109) olarak tanımlanmaktadır. Yani yoksulluk refahtaki belirgin bir eksiklik olarak kabul görmekte ancak refah tanımını “toplumda yaşamak için gerekli olan fonksiyonları yerine getirebilecek kapasiteye sahip olmak” olarak kabul edildiğinden dolayı “temel kapasitelerin yitirilmesi” olarak ele alınmaktadır (Arabacı, 2021: 6).

OECD'nin 2001 yılında hazırladığı Yoksulluğu Azaltma Kılavuzu'nda kabul edilen ilkelerin başında yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğu yer almaktadır. Yoksulluk; tüketim, gıda güvenliği, sağlık, eğitim, onur, sağlıklı bir iş gibi insani duyguların da yer aldığı farklı boyutları kapsamaktadır (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2001: 37–49). Yoksulluğun en temel boyutları aşağıdaki gibidir:

Yoksulluk kavramının farklı şekillerde sınıflandırılabilirdiği yukarıda açıklanan yoksulluk kavramının en çok kullanılan türleri olan mutlak ve göreceli (göreceli) yoksulluk kavramlarını açıklamak için daima bir ölçme ve karşılaştırma yapılması gerekmektedir. Bu karşılaştırma işlemi için bazen toplumun bir kısmının yaşam seviyesi esas alınırken bazen de kişinin kazandığı/harcadığı miktar ele alınabilir. Yani birisi yoksulluğu bireysel faydaya dayanarak açıklarken, diğeri toplumsal refaha gönderme yaparak açıklar. Burada mutlak yoksulluk refaha dayalı açıklama, göreceli/göreceli yoksulluk ise bireye dayalı açıklama olarak karşımıza çıkar.

2.2.1 Mutlak Yoksulluk:

Mutlak yoksulluk objektif olarak tanımlanmış bir asgari düzeyden daha azına sahip olan kişileri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Hagenaars ve Vos, 1988, 212; akt: Arabacı, 2021: 7). Bu kavrama göre yoksul, temel ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayamayan kişidir. Çok dar bir bakış açısıyla, en temel insani ihtiyaçların başında gıda ve barınma olduğu kabul edilirse sadece gıda ve/veya beslenme ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayamayan bireyler yoksul olarak kabul edilir (Şenses, 2006: 64). Bu yoksulluk tanımında en önemli ölçü değeri kalori hesaplamasıdır. Bu alanda yapılan araştırmalarda farklı kalori değerleri olduğu hesaplanmıştır. Örneğin gelişmiş ülkelerde bir kişinin günlük kalori ihtiyacı 3390 k/cal, gelişmekte olan ülkelerde 2480 k/cal ve gelişmemiş ülkelerde ise 2070 k/cal olarak hesaplanmıştır (Cerev, vb., 2018: 5).

Dünya Bankası Raporu'na göre “asgari yaşam standardına erişemeyen kişi” yoksul ve bu kişilerin içinde bulunduğu durum yoksulluk olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama yoksulların gelir veya harcamalarının sağlık, yaşam beklentisi, okuryazarlık ve kamu malları ve ortak kaynaklara erişim gibi refahın bazı boyutlarını da elde edemeyeceğini vurgular (World Bank, 1990: 26). Dünya Bankası bu tanımlamada da görüldüğü üzere yoksulluğu uzun bir süre boyunca sadece mutlak yoksulluk olarak ele almıştır. Bu yaklaşım ile yoksulluğun izlenmesinde sadece beslenme, yaşam beklentisi, okula gidebilme oranı gibi etmenleri gündeme getirmiştir. Böylece Dünya Bankası'nın ana kriter olarak maddi kaynakları ele aldığı görülmektedir. Bunun diğer bir örneği ise “satın alma gücü paritesi” olarak tanımlanan günlük 1,90 ABD Doları'nı belirlemesidir. Bu miktar bir insanın temel ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayabilmesi için kazanması gereken ücret olarak tanımlanmıştır. Bir ülkenin Gayri Safi Milli Hasılası'ndaki artışının yoksulluk sınırını da yukarıya çekme ihtimali ülkeler belli bir refah düzeyini geçtikten sonra görüldüğü için, en yoksul ülkelerin yoksulluk sınırlarında büyümeye bağlı olarak ihmal edilebilecek kadar küçük değişimler olmaktadır. Bu yüzden de tüm gelişmekte olan ülkeler için ortak bir yoksulluk sınırı kullanmak daha uygun olacaktır. İlk yoksulluk sınırının hesaplanmasında dünyanın en yoksul ülkeleri olan Bangladeş, Endonezya, Kenya, Fas, Nepal, Pakistan, Filipinler ve Tanzanya olmak üzere sekiz ülkenin vatandaşlarının gündelik yaşamları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Bu ülkeler arası satın alma gücü farklarını yansıtabilmek amacıyla tüm yoksulluk sınırları 1985 SAGP'ne göre ABD Dolarına dönüştürülmüştür. Bu ülkelerin yoksulluk sınırlarının birbirine çok benzer

bir biçimde günlük 1,01 ABD Dolarına denk düşmesi, günlük “1 Dolar” uluslararası yoksulluk sınırını ortaya çıkarmıştır. Bu rakam ardından 1,25 ABD Doları ve en son olarak da 1,90 ABD Dolarına kadar yükseltilmiştir (Yüksel Arabacı, 2019: 126–28). Bu ücretin altında kazancı olan kişiler yoksul olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankası 2000-2001 tarihli “*Attacking Poverty*” adlı raporunda merkezi görevi olan yoksullukla savaşa geri dönebilmekte ve yoksullukla savaşın yegane yolunun kapitalizmin dünya geneline yayılması gerektiğini söylemektedir (World Bank, 2000: 6). Raporda yapılması gereken ilk şey olarak yoksulluk koşullarını tamamen yok etmekten ziyade aşırı düşük gelir düzeyinde yaşayan insanların sayısını yarıya indirmek belirtilmiştir. Bu raporda yetkilendirme, güvenlik ve olanak; Dünya Bankası’nın stratejisinin kilit unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu unsurların tamamı özel yatırımlar için “riskin azaltılması” ve uluslararası piyasaların genişletilmesi için gerekli görülmektedir. Bu süreç içinde yoksullar yerel düzeyde bir katılım sağlayabilecek ve refah sistemine entegre olabilecektir (World Bank, 2000: 11). Paul Cammack’a atıfta bulunarak şunu söyleyebiliriz; bu rapor ile hedeflenen şey yoksullukla savaş adı altında yoksullar ile savaştır (Cammack, 2002: 111).

Öte yandan Birleşmiş Milletler, her zaman yoksulluğu daha geniş bir yaklaşımla ele almıştır. BM, 1995 Kopenhag Deklarasyonunda mutlak yoksulluk kavramını “gıda, güvenli içme suyu, sağlık hizmetleri, barınma, eğitim ve bilgi de dahil olmak üzere temel insan ihtiyaçlarının ciddi şekilde karşılanmaması ile karakterize edilen bir durum” olarak tanımlar ve sadece gelirle değil; aynı zamanda sosyal hizmetlere erişim imkanlarıyla da ilgili olduğunu ifade eder. Bunun yanında yoksulluğun farklı biçimlerde iletişime ve hizmetlere erişimde bir engel olduğunu, büyük bir sağlık riskini temsil ettiğini ve yoksulluk içinde yaşayan insanların afet ve çatışmaların sonuçlarına karşı özellikle savunmasız olduğunu belirtmektedir. Deklarasyonda mutlak yoksulluk şu şekilde tanımlanmaktadır:

... yaşamı sürdürebilmek için gerekli gelir ve üretken kaynakların eksikliği, açlık ve yetersiz- beslenme, kötü sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetlere erişim engelleri veya erişim eksikliği, yaygın hastalık ve hastalık kaynaklı ölümler, evsizlik ve yetersiz barınma, güvenli olmayan çevre ve sosyal ayrımcılık-dışlanma, aynı zamanda karar alma

süreçleri ile sivil, sosyal ve kültürel yaşama katılım eksikliği...
(Eurostat., 2013).

2.2.2. Göreli/Göreceli Yoksulluk:

Görelî/Göreceli yoksulluk kavramı toplumun kendi normlarına göre belirlenir. Refahın yükselmesiyle birlikte insanların asgari düzeydeki ihtiyaçlarını karşılama maliyeti de yükselir (Yüksel Arabacı, 2019: 129). Toplumdaki ortalama yaşam standardı esas alınarak, bu standardın belirgin bir biçimde altında yaşamak zorunda kalan kişileri tanımlamak için görelî/göreceli yoksulluk kavramı kullanılır. Yani farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse görelî/göreceli yoksul, toplumun yaşam standartlarına ulaşamayan yoksuldur. Townsend, insanların ihtiyaçlarının ait oldukları ve içinde yaşadıkları toplumun şartlarına ve yaşadıkları zamana göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (P. Townsend, 1979: 38). Townsend görelî/göreceli yoksulluğu savunurken mutlak yoksulluğu üç nedenden ötürü yanıltıcı bulur. Bunlar:

1. Mutlak yoksulluk çizgisinin sadece değişen fiyatları dikkate alarak güncellenmesi, ancak zaman içinde değişen yaşam biçimi ve ihtiyaçların dikkate alınmaması
2. Gıda ihtiyaçlarının dar bir biçimde tanımlanmış olması
3. Gıda dışı ihtiyaçların, gıda ihtiyacı maliyetinin sadece belirli bir yüzdesi olarak kabul edilmesi ve böylelikle tüm hane halkına eşit oranda paylaştırılarak gerçeği yansıtmaması (P. Townsend, 1979: 36–37).

Görelî/Göreceli yoksulluk kavramının içinde bireyler örtük bir biçimde yer alır. Görelî/göreceli yoksullukta “temel ihtiyaçlarının tamamını karşılayabilen fakat bireysel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refahına yetişemeyen ve topluma sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olan” (Şenses, 2006: 91) kişiler yer almaktadır. Görelî/göreceli yoksulluk tanımlamasının negatif özelliği ise yoksulluğu tanımlarken sınırın altında kalanların ne kadarının temel ihtiyaçlarını karşılayamadığına cevap verememesidir (Arabacı, 2021: 11). Özellikle de düşük refah düzeyine sahip ülkelerde hesaplanan görelî/göreceli yoksulluk sınırı mutlak yoksulluk sınırının altında kalabilmektedir. Yani gelişmiş bir toplumda mutlak yoksulluk sınırına göre yoksul sayısı

sıfır olabilir. Ancak, toplumda herkesin aynı gelire sahip olmadığı durumlarda, toplum ne kadar gelişmiş olsa da yoksul sayısı göreceli/görelî yoksulluk göz önüne alındığında sıfır olmayacaktır (Cerev,vb., 2018: 22).

2.2.3.İnsani Yoksulluk:

İnsani yoksulluk tanımı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda kullanılmış bir tanımdır. Bu tanıma göre “insani yoksulluk”; katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlar ve seçeneklerden feragat etmektir. Yani yoksulluk; bir gelir düzeyi ile ilişkisi olmayan bir kavramdır, çünkü gelir ekonomik bir kategoridir, ancak buna karşın yoksulluk insani bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu noktadan hareketle insani yoksulluk da insanın sağlık hizmetlerine, temiz içme suyuna ulaşımına, eğitim hizmetlerinden yararlanışına, uzun yaşam sürebilme ihtimaline ve tüm bunların “sürdürülebilir” olmasını sağlayacak gerekli alt yapıya sahip olamaması olarak tanımlanabilir (Cerev, vb., 2018: 22). Bu tanım için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 1997 yılında bir İnsani Gelişme Raporu hazırlamıştır ve bir “İnsani Gelişim Endeksi” oluşturulmuştur. Bu endeksin hesaplanmasında üç temel kriter vardır: “Refah standardı”, “Eğitim standardı” ve “Sağlık standardı”. Bu rapora göre insani gelişme, kişilerin seçeneklerini arttırma süreci olarak tanımlanır. Bu seçenekler sonsuz sayıda ve değişken olabilmekte, fakat esas olarak üç temel aşama ön plan çıkmaktadır:

a) uzun ve sağlıklı bir yaşam

b) bilgi edinme

c) tatminkar bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşım (United Nations Development Programme, 1996: 9).

2.2.4.Kapasite Yoksunluğu Olarak Yoksulluk:

Bu kavramı ortaya atan Amartya Sen'dir. Sen tarafından yapılan açıklamalara göre kapasiteler; kişinin değer verdiği hayat tarzına ulaşmak için yararlandığı temel özgürlükleri değerlendirebilmesi olarak öne sürülmüştür. Bu manada yoksulluk, standart yoksulluk ölçütü olan gelir azlığından ziyade, temel kapasitelerden yoksunluk olarak tanımlanabilir (Sen, 2017, 2004: 126).

Aslında yetersiz gelir yoksul bir yaşamın güçlü bir önkoşuludur. Gelirin yetersizliği yoksulluk olarak kabul ediliyorsa, yoksulluğu kapasite perspektifinden görme konusunda

(onu geliri temel alan standart yoksulluk değerlendirmesi açısından görmenin tam tersine) koparılan bunca yaygara nedensizdir. Yoksulluğa kapasite yaklaşımından bakarak ortaya atılan iddiaları Sen'e göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Yoksulluk kapasite yoksunluğu bakımından makul biçimde saptanabilir; bu yaklaşımın özünde önemli olan yoksunluklar üzerinde yoğunlaşmaktır (sadece araçsal olarak anlamlı olan düşük gelirin aksine).
- 2) Kapasite yoksunluğu üzerinde ve dolayısıyla gerçek yoksulluk üzerinde gelir azlığından başka etkiler de vardır (gelir, kapasiteyi ortaya çıkaran yegane araç değildir).
- 3) Düşük gelir ile düşük kapasite arasındaki araçsal ilişki farklı topluluklar arasında, hatta farklı aileler ve farklı bireyler arasında değişebilir (gelirin kapasite üzerindeki etkisi koşulludur) (Sen, 2004: 127).

Kapasite yaklaşımının yoksulluk çözümlemesindeki etkisi, dikkati araçlardan (ve her zaman dikkati çeken belirli bir araçtan, yani gelirden) insanların ulaşmak istedikleri amaçlara ve dolayısıyla bu amaçlara ulaşabilmek için gerekli olan özgürlüklere yöneltmek, yoksulluğun ve yoksunluğun doğasına ve nedenlerine ilişkin anlayışı güçlendirmektir (Sen, 2004: 131). Yoksulluğun ölçüm teknikleri:

Yoksulluk ölçülmeden önce tanımlanmalı ya da en azından kavramsal olarak anlaşılmış olmalıdır, çünkü ölçmek demek o durumu nesnelleştirip tüm yönleriyle ele almak demektir. Tüm yönlerini bilmek için ise onu iyi tanımak veya anlamak gerekir. Yoksulluk özelinde konuşacak olursak, yoksulluğun yönlerinden birkaçı ölçüm yapabilmek için elverişlidir. Bunun temel sebebi ise ölçülecek durumun da kişiden kişiye değişimler göstermesidir. Örneğin, bireyler için mutluluk ve refah kavramları farklılık gösterebilir. Bu farklılaşmanın temelinde ise birbirlerinden farklılaşan ve hatta ayrışabilen sosyal, fiziksel, psikolojik boyutlar yer almaktadır. Bu durumda yapılan her farklı yoksulluk tanımına göre kullanılan göstergeler de büyük farklılıklara sahip olacaklardır. Bazı göstergeler ise her toplum için önemli ve sabittir. Sabit olan bu göstergeler arasında en çok kullanılanları bebek ölüm oranları, doğum sonrası yaşam beklentisi, ilköğretim bazında okula gidebilme oranları, sağlıklı yiyecek ve içecekler, kamu mallarına ve ortak mülkiyet kaynaklarına erişim, işe

sahip olabilme oranı ve çalışılan işten kazanılacak minimum ücret düzeyi gibi daha somut göstergelere de yer verilmektedir.

2.3. Dünyada Yoksulluk Problemi

Yoksulluğun tarihi insanlığın tarihiyle neredeyse eşdeğerdir, ancak yoksulluk modernleşme öncesinde sıradan bir durum olarak görüldüğü için bugünkü anlamda var olmaması sebebiyle yoksulluk sayılmamaktaydı. Küreselleşmenin yoksulun ve yoksulluğun artışında büyük bir etkisi vardır. Lewis; avcı toplayıcı kabilelerde herkesin aynı yaşam standardına sahip olduğunu, üretim ve tüketimin toplu gerçekleştiğini, günümüzde görülen boyutlarıyla bir eşitsizlikten söz etmenin mümkün olmadığını belirtmektedir (Arabacı, 2021: 28). Refah düzeyi bu toplumlarda çok düşük seviyede olduğu ve toplumda yer alan her birey aynı refah seviyesine sahip olduğu için yoksulluk toplumda olağan bir durumdur. Bu toplumlarda uzun süre tehlike ile iç içe yaşanması, geleneklerin de etkisiyle kişisel mülkiyetin dahi çok yavaş bir şekilde yaygınlaşmasına sebebiyet vermiştir (Swanepoel, 2018: 19). İlkçağ ve sonrasında da insanlığın yaşadığı açlık, hastalık, sert iklim değişiklikleri ve diğer afetler yaşamın olağan parçaları olarak görülmüş ve bu sebeplerden ötürü insan toplulukları kendilerini daima yokluklar içinde kabul etmiştir. Bu zamanlarda yaşanan açlık ve kıtlık dönemleri o kadar uzun sürüyordu ki birbirinden ayıramıyordu. Bunların sadece en büyük ve kötü örnekleri günümüze kadar emsal birer veri olarak ulaşmıştır. Örnek verilebilecek en önemli olaylardan birisi Hz. Yusuf'un Mısır döneminde görülen açlıktır. M.Ö. 436'da Roma'da öyle bir kıtlık yaşanıyor ki, açlıkla can çekişen binlerce insan kendisini Tiber'e atmıştı (Hazlitt, 1996: 14). Orta Çağ'ın durumu da Hazlitt'e göre çok da farklı değildi. Orta Çağ işçilerinin konutları duvarları çamurla yaprak yapılandırılmasından oluşmuş birkaç panelden oluşan kümesvari evlerdi. Kamış, saz ya da süpürgeotu ile yapılmış çatıları vardı. Evler genelde tek odadan oluşuyor ya da bazı durumlarda sıvası ya da düzgün bir zemini olmayan, tavanı, bacası, şöminesi ya da yatak konulmamış ikinci bir oda bulunuyordu ve bu evde kişi, ailesi ve hayvanlarıyla birlikte yaşamını sürdürmekteydi. Evlerde temiz su yoktu, kanalizasyon yoktu, sokaklar çamur ve pislik içindeydi, şehir kuyuları dışında su temin edilebilecek bir yer yoktu ve insanların en basit tesisat şekilleri hakkında hiçbir bilgileri dahi yoktu. Çavdar ve yulaf, Avrupa halkının büyük çoğunluğunun ekmeğini ve içkisini sağlamaktaydı. Geçim sıkıntısı, şölen ve açlık, kuraklık, kıtlık, suç, şiddet, tecavüz, salgın hastalıklar, iskorpit hastalığı, cüzzam, tifo hastalıkları, savaşlar ve veba arasındaki

dönüşümler Orta Çağ yaşamının bir parçasını oluşturan ancak günümüz Batı dünyasında tanınmayan şeylerdi (Prentice, 1939: 15–16). Dünya genelinde daima bir kıtlık kol gezmekteydi, ancak farkına varılacak en önemli nokta ise bu yaşanan olayların herkesi etkilediğidir. Fakat bu etkilenmede en çok yoksullar zarar görmüştür. Modern dönemlere gelene kadar yoksulluk ve bunun yanında da yoksulların varlığı toplum içinde olağan bir durum olarak kabul edilmekteydi. Hatta Orta çağ feodal yaşantısında yoksullara yardım etmek bir erdem olarak kabul edilirdi (Jütte, 2008: 13). O dönemlerde günümüzde olduğu gibi yoksullar bulundukları ekonomik ve sosyal konumları nedeniyle cezalandırılmaz ve onlarla alay edilmezdi.

Orta Çağ boyunca Avrupa'daki yoksullara kiliseler yardım etmekteydi. 1348-49 yıllarındaki Kara Veba salgını sonrası İngiltere'de nüfusun yaklaşık üçte birinin ölmesi sonucu işçi arzındaki düşüş maaşların artmasına neden olmuştur. Bu durum sayesinde bir nebze olsa da yoksulluk hafifletilmiştir. Ancak aradan geçen süre içinde nüfus yeniden artmış ve yoksulluk tekrar sorun olmaya başlamış ve bu sebeple de dilencilik ortaya çıkmıştır. Bu dönemde engelli yoksulların dilenmesine izin verilmiş fakat sağlıklı olanlar için yasal düzenlemeler yapılarak dilenmeleri engellenmeye çalışılmıştır. 14. yüzyılda dahi serseriler için yasalar olmasına rağmen 1530 tarihli yeni bir yasa ile yaşlı ve engelli yoksulların dilenmesine izin verilmiş; bunun dışında boş gezen kişilerin yakalanarak en yakın pazar alanında kırbaçlanmasına karar verilmiştir (Jütte, 2008: 172). Yüzyıllardır yoksullara sadaka vermeyi dindar bir insan olmanın koşulu sayan (Geremek, 1997: 9) Avrupa toplumları artık dilencilerin kamu düzenini bozduklarına kanaat getirmiş (Cordonnier, 2017: 11) ve onları birer ahlaki/siyasi bir tehlike olarak tanımlamışlardır. Artık önemli olan “iyi yoksul” ile “kötü yoksul” ayrımını iyi yapabilmektir, çünkü kamu maliyesinden “kötü yoksullar”a yardım edilmesi boşa harcanmış bir para olarak görülmekteydi. Yoksulların işlevi artık onlar için dini açıdan kendilerini hazza kavuşturmak ve ruhlarını huzura kavuşturmaktan çok, kendilerini sömüren birer asalak olmaktı. Kötü yoksullar daha çok kıtlık zamanlarında kırsal kesimden kaçan, çalışma isteği olmayan ve geldikleri kentlerde kolluk kuvvetleri tarafından dahi dışlanan kişilerdi. Başka bir deyişle 1789'dan önce kurtarabileceğimiz ve cezalandırabileceğimiz yoksullar vardı (Cordonnier, 2017: 11). Yoksulları ikinci sınıf ucuz işçi olarak gören fabrika sahipleri onların bu yoksulluklarından daima faydalanmak istemiş ve özellikle kadın ve çocuk yoksulları artık yaşayamayacak duruma gelene kadar sömürmüştür. Devlet bu

kişileri korumak maksadıyla bir hamle yaptığında ise bunu hemen “doğal olmayan” ve “yıkıcı” bir müdahale olarak adlandırmışlardır (Kovancı, 2003: 10).

1798 yılında, genç bir İngiliz papaz, Thomas R. Malthus, bu üzücü tarihe değinerek *Toplumun Gelecekteki İyileştirmesini etkilediği için Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme* adlı eserini yayınladı. Temel doktrini, nüfusun gıda arzı ve üretimini aşma yönünde sürekli bir eğiliminin olduğuydu. Ona göre, nüfus kendi kendini sınırlayarak kontrol edilmedikçe, her zaman geçim sınırını zorlayacak ve orada hastalık, savaş ve nihayetinde kıtlıkla karşılaşacaktır. Malthus ekonomik anlamda bir kötümserdir ve yoksulluğu insanın kaçınılmaz sonu olarak görür. Ricardo ve zamanının diğer klasik iktisatçıları bu konuda büyük oranda etkilemiştir. Malthus aslında içinde bulunulan döneme önem veren bir gerçeği ortaya çıkarmıştı. Malthus'un çalışmaları Charles Darwin'i, evrim teorisinin doğal seleksiyonla ilan edilmesine yol açan akıl yürütme zincirine soktu (Hazlitt, 1996: 16). Avrupa muhafazakarlığının yoksulluk hakkındaki temel varsayımlarının büyük çoğunluğu Malthus'a dayanır. Herhangi bir yerdeki (buna İngiltere de dahil) insanların küçük bir sermaye birikimiyle bile biraz fazla kazandıklarında kendilerini kurtarmayı başarırlar. Bu insanlar mülkiyetleri için siyasi özgürlük ve koruma çağında yaşadıklarını; serbest sanayinin, özgür düşüncenin ve buluşların geçmişte var olan veya hayal edilen her şeyin ötesinde bir sonuç doğurur. Bu durumda kişi başına üretimin muazzam ve hızlı bir şekilde çoğalmasını Malthus fark edemedi (Hazlitt, 1996: 17). Bunun sebebi ise Sanayi Devrimi'nin başlamış ve insanların kapital ve sömürge için yarışa girmiş olmalarıydı. Bu yarışın görülebilir yanı ise nüfus patlamasında olmuştu. Yapılan nüfus sayımlarına bakıldığında dünyadaki bireylerin hızla çoğaldığı görülmekteydi ve artık insanların ömürleri eskisi gibi kısa olmadığından mütevellit temel ihtiyaçları da artmıştı. Eskiden cemiyete, tanrılara, atalara karşı borçlu olan insanlık artık sermaye “tanrı”sına borçluydu (Lazzarato, 2015: 31). Ancak temel ihtiyaçları karşılamak ya da eski inançlarını yaşamak eski dönemlerdekinden daha da zor hale gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda dünya nüfusunun muazzam büyümesinin insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiştir. Bir yüzyılda insanlık, toplam hacmine önceki binlerce yıl boyunca ekleyebileceğinden çok daha fazlasını ekledi (Fairchild, 1938: 596).

Modern Batı dünyasında kuraklık, böcek istilaları, bitki hastalıkları ve ürün yetiştirmedeki başarısızlıklar o dönemde tamamen olmamışsa da artık ortaya

çıktıklarında büyük bir kıtlık görülmemektedir. Çünkü sıkıntıya düşen ülkeler gıda maddelerini modern ulaşım araçlarından dolayı hızla yurt dışından ithal edebiliyorlar ve ithal ettikleri ürünlerin ücretini ödemek için endüstriyel üretiminin dışında farklı araçlara sahipler. Başka bir deyişle, on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar insanlığın normal durumu olan yoksulluk ve açlık bugün Batı dünyasında sadece azınlığı etkileyen bir soruna indirgenmiştir ve bu azınlık da giderek daralmaktadır. Ancak dünyanın geri kalanında- Asya, Orta ve Güney Amerika ve Afrika'nın büyük bir kısmında- insanlığın büyük çoğunluğunu etkileyen yoksulluk ve açlık devam etmektedir ve hala çözülmesi gereken bu sorunun korkunç boyutları ortaya çıkmaktadır. Dünyanın geçmiş yüzyılları boyunca yaşamış olduğu gibi kıtlıklarla hiçbir zaman yüzleşmemiş insanlar, günümüzdeki bolluğa değer vermemektedir. İnsanlar günümüzde de eskiden atalarının olduğu gibi mutsuzlar çünkü ellerindeki bolluk istedikleri kadar büyük değil (Prentice, 1939: 236). Ayrıca günümüzde yaklaşık olarak üç milyara yakın insan ya da dünya nüfusunun yarısı yoksulluk sınırı altında yaşarken, küresel çapta bir toplum olarak hem mali kaynaklara hem de yoksulluğu hafifletecek teknik bilgiye sahip olmamıza rağmen, şu ya da bu nedenden dolayı onları uygulayamadık (Sullivan, 2018: 116). İnsanoğlu globalleşmeyle daha fazla tüketip daha az düşünmek ve malları, çevreyi, doğayı ayrıca yanındaki diğer insanları yok edecek düzeyde geri dönüşümü mümkün olmayan bir konuma doğru hareket etmektedir. İnsanoğlu tükettikçe daha fazla yoksullaşıp, tüketemeyince de yoksun kalmaktadır; çünkü artık dünya “global”den “glocal”e doğru dönüşmektedir. Yani modernleşmenin öncüleri yoksulluğu bireysel ya da sisteme bağlı olarak tanımlarken, globalleşme-glocalleşme ile birlikte tekrar birey merkezli tanımlara dönülüyor.

“Özellikle globalleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerde refah devletinin gerilemesiyle yoksulluk farklı bir görünüme bürünerek yeniden bireysel bir fenomen olarak değerlendirilmekte olup, daha çok kadın, çocuk, göçmen ve etnik temelli yaklaşımlar gündeme gelmektedir. Azgelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde siyasal iktidarlar yoksulluğu bir yatırım ve iase ekonomisi haline dönüştürürlerken olmayan bir refah devletinin çöküşü ya da global ekonomiye eklemlenmenin ülkede bireysel ve toplumsal özgürlükleri beraberinde

getireceği düşüncesiyle özgürlüğü refah ve demokrasiden bağımsız kavramlar olarak açıklamaları ya da on dokuzuncu yüzyılda mücadeleler sonucu elde edilen bu kavramların yeniden sorgulanması gerektiği gibi yaklaşımlar gündemi işgal etmektedir.” (Nurgün Oktik, et al., 2008: 25)

2.4. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun yukarıdaki sabitler üzerinden ölçümü üç farklı alana odaklanmıştır. Birincisi; genellikle “yoksul” olarak adlandırılan bireylerin yeterli kaynağa sahip olmadığı günümüz toplumlarında kişiler arası bir karşılaştırma yapabilmek için ölçümler yapılır. İkincisi; gelir, tüketim ve nüfusun diğer özelliklerinin dağılımında eşitsizliği gösterme amaçlı ölçümlerden yararlanılmaktadır. Son olarak da yoksul duruma düşme olasılığını veya riskini tanımlayan refahın kırılğan boyutunu ele alma amacıyla ölçümler ve hesaplamalar yapılır. Yoksulluk analizlerinde hala çözülmemiş sorunların çoğu doğrudan ya da dolaylı olarak yoksulluğun çok boyutlu doğası ve dinamikleri ile ilgilidir. Bu boyutlar; düşük gelir, sağlık problemleri, yetersiz beslenme ve barınma, vs. olarak çoğaltılabilir. Yoksulluğun çok boyutluluğuna yeni kavramlar girdikçe yoksulluğu ölçmek o kadar zorlaşır. Bourguignon ve Chakravarty çok boyutlu yoksulluk önlemlerinin geliştirilmesinde temel başlangıç noktası olarak, yoksulluğun bireyin refahının her bir boyutunda bir sınır değerinden kaynaklanan bir eksiklikten oluştuğunu kabul eder. Yoksulluğun en belirgin ve görülen boyutu ise eşitsizlik kavramıdır. Yoksulluk ve eşitsizlik birbirine çok fazla karıştırılan iki kavramdır. Yoksulluk; toplumun bir bölümünün mutlak yaşam standardı ile ilgiliyken, eşitsizlik ise; tüm toplumdaki göreceli yaşam standardının ifade edilme şeklidir. Dünya Bankası’nın 1990 tarihli “World Development Report” başlıklı raporunda yoksulluk “asgari yaşam standardına ulaşamama durumu” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu durumda yoksulluk analistleri, yalnızca fiili işleyişe bakarak yoksulluk durumunu yargılamış olurlar. Bir kişinin ya da ailenin yoksulluktan kaçınma manevraları yapabilecek yetiye sahip olması onların yetersiz beslenme ya da sağlıksız olma durumunu değiştirmez. Bu sebepten ötürü önemli olan şey ise kişilerin hayatlarını idame ettirebilecekleri bazı standartlar belirlemektir. Bu tanıma bakıldığında karşımıza şu soruların çıkması kuvvetle muhtemeldir; “Yaşam standardı nedir?” ve “Yaşam standardını nasıl ölçeriz?”. Yaşam standartlarını

belirlemede en büyük etken ise bir iş karşılığı alınana ücrettir. Ücret doğrultusunda bir kişi “yoksul” olarak tanımlanabilir. Eğer bir toplumda kişilerin aldıkları ücretin yaşam standartlarına oranı da toplumun yoksulluk sınırını belirtir. Bir toplumdaki yoksul kişi sayısını, o topluma ait yoksulluk sınırını belirlemek için çeşitli yoksulluk ölçüm teknikleri kullanılmaktadır. Bu ölçümlerin temelinde daima gelir yer almaktadır. Kafa sayım endeksi, yoksulluk açığı endeksi, Foster-Greer-Thorbecke Endeksi, Sen endeksi toplumun gelir bakımından yoksulluğunu hesaplamada kullanılan endekslerdir. İnsani kalkınma endeksi ise sağlık, eğitim ve yaşam standartlarını yoksulluk ile bağdaştıran endekstir. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı gibi kavramlar ile de gelir dağılımı ve yoksulluk arasında bir bağ kurularak hesaplamalar yapılmaktadır. Şimdi bu endeks ve kavramları tek tek açıklayalım.

2.4.1. Gelir Yaklaşımı:

Bir diğer adı yoksulluk sınırı olan gelir yaklaşımı ölçümünde temel alınana faktör kişinin geliridir. Bu ölçüm yönteminde kişi tarafından tüketilen ya da yararlanılan malların ve hizmetlerin piyasa fiyatlarının ortalamasına bakılmaktadır. Fakat bu gelire dayalı yaklaşımın dezavantajı ise kamu hizmetleri gibi bazı niteliklerin parasal karşılığının ve ücretinin olmamasıdır. Yoksulluğu belirlemek için gelir yaklaşımını kullanmanın bir başka dezavantajı, her bir temel ihtiyacın minimum eşiklerini belirlemek ve bunlara bir fiyat etiketi koymaktır. Ayrıca parasal yoksulluk sınırını elde etmek için minimum eşikler arasında toplamak mümkün olsa bile, hiçbir yoksulluk sınırında – hatta üzerinde – gelire sahip bireylerin gelirlerini asgari temel ihtiyaç paketini satın almak için gerçekten tahsis etmelerini garanti etmesidir. Bazı durumlarda aile içi eşit paylaşım söz konusu olamaz. Örneğin bir yetişkin bireyin ihtiyaçları ile yeni doğmuş bir bebeğin ihtiyaçları arasında parametrik olarak farklılıklar vardır ya da ihtiyaçlar hiyerarşisinde bebek daima öne çıkmaktadır. Böyle bir durumda kişi kendinden fedakarlık gösterdiğinde parametrik olarak hanesi yoksul olarak adlandırılmaz fakat en azından aile üyelerinden bir kısmı bazı temel ihtiyaçlarından yoksun olacaktır ve bu nedenle de yoksul olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

1970’ler ve 1980’lerin başında geliştirilen bu yaklaşımın temel noktası bireylerin temel ihtiyaçlarını belirlemektir. Açıkça gelire ek olarak beslenme, sağlık, eğitim, barınma, giyim ve bilgiye erişim gibi somut temel ihtiyaçlar bir kişinin fakir olup

olmadığına karar vermek için kullanılan önemli nitelikler listesinde üst sıralarda yer alacaktır. Buradan bakıldığında bir boyuttaki yoksulluk sınırının birçok boyuta genişletilebilir olduğu görünmektedir. Ortaya konulan ve yanıtlanmaya çalışılan soru; “Bir bireyin yoksulluk bakımından diğer bireylerden daha düşük olduğundan emin olabilir miyiz?” ve “Bu yoksulluk sınırının alanı nedir?” sorularıdır. Buradan elde edilecek sonuç ise bizi yoksulluğu oranlamaya götürür.

2.4.2. Yoksulluk Oranları:

Yoksulluk oranı, geliri belirlenen yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin topluma oranıdır; genellikle yoksulluk sınırı nüfusun gelir ortalamasının yarısı olarak kabul edilir. Ayrıca geniş yaş grubu tarafından değerlendirilmesi de mevcuttur. Bu yaş sınırları; çocuk yoksulluğu (0-17 yaş), çalışma çağındaki yoksulluk ve yaşlı yoksulluk (66 yaş ve üstü) olarak tanımlanır. Bununla birlikte, aynı yoksulluk oranlarına sahip iki ülke, yoksulların göreceli gelir düzeyi açısından farklılık gösterebilir. Bu sebeple makul bir yoksulluk ölçüsü, bir özellikteki yoksulluk düzeyinin, başka bir özellikte bir iyileşme olması durumunda yoksulluğun ne kadar azaldığının fark edilmesine izin vermelidir. Sağlık ve eğitim açısından ciddi ölçüde yoksun bir kişinin gelirindeki bir artış, daha az ciddi yoksulluktaki bir bireye giden gelirdeki aynı artıştan daha büyük bir yoksulluk azalmasına neden olmalıdır. Bu endeksin bir diğer adı da Kafa Sayım Endeksi'dir. Kafa Sayım Endeksi (Headcount Ratio Index) yoksulluk ölçümünde en fazla kullanılan endekstir. Bu endeksin kullanılmasındaki en önemli etken ise kolay ve hızlı ölçüm yapılabilmesidir. Bu endekste belirlenen bir ortalama oran ile yoksulluk sınırı oluşturulur ve bu sınırın altında kalan kişilerin toplumun tamamına oranlanması ile oluşturulur. Elde edilen sonuç daima 0 ile 1 arasında bir sayı olarak karşımıza çıkacaktır. Burada 0 hiç yoksulun bulunmadığını, 1 ise tüm toplumun yoksul olduğunu gösterir ve 0'dan 1'e doğru ilerledikçe yoksulluk artar. Bu endeksin kullanılmasındaki dezavantaj ise endeksin bir sonuç vermesi, fakat sonucu düzeltmek için bir çözüm önermemesidir. Bu yöntemin üç büyük eksikliği bulunmaktadır. İlk olarak, kişi sayısı endeksi yoksulluğun ne kadar yoğun olduğunu dikkate almaz. Ayrıca kişilerin ne kadar yoksul olduğu hakkında da bilgi veremez. Üçüncü olarak da yoksulluk tahminlerinde hane içi bilgiler değil, tüm bireyler ele alınmaktadır.

2.4.3. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Yoksulluk Açığı (Poverty Gap Index), yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırının altına düştüğü orandır. Yoksulluk sınırı, toplam nüfusun medyan hane halkı gelirinin yarısı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk açığı, bir ülkedeki yoksulluk seviyesinin bir göstergesini sağlayarak yoksulluk oranının iyileştirilmesine yardımcı olur. Bu gösterge, toplam nüfusun yanı sıra 18-65 yaş arası insanlar ve 65 yaş üstü insanlar için ölçülür.

Bu endeks de Kafa Sayım Endeksi gibi bir oran olarak ortaya çıkar. Yoksulluk sınırı altında kalmış bir gelire sahip insanların, belirlenmiş bir yoksulluk sınırına oranlanmasıyla oluşur. Bu endeksin asıl hedefi yoksulluğun toplumda ne derecede etkili olduğunu ölçmektir. Bu endeksin hesaplaması yoksulların gelir ve giderlerinin yoksulluk sınırına oranlanması şekline yapılır. Bu endeksin Kafa Sayımı Endeksi'nden farkı ise tam da bu ölçümde yatmaktadır. Bu ölçüm ile Kafa Sayımı'ndaki gibi kişi sayısı esas etmen olmaktan çıkartılıp, yerine yoksulluğun derinliği konulmaktadır. Bu endeks ile Kafa Sayımı Endeksi'ndeki çözüm açığı giderilmeye çalışılmaktadır. Bu açığı kapatmanın yolu olarak da yoksul kişilerin yoksul sınırına daha fazla yaklaşabilmeleri için gerekli kaynağın hesaplanabilir olmasıdır.

2.4.4 Sen Endeksi

Amartya Sen'in 1981 yılında Kafa Sayım Endeksi ve Yoksulluk Açığı Endeksi'ni düzeltme amacıyla yaptığı araştırmalar sonucunda ortaya çıkan endekstir. Bu endekse göre yoksulların sayısı aynı bölgedeki kişilerin gelir dağılımındaki değişikliklerin oluşturduğu yoksulluk açığı ile meydana gelen bir ölçüm türüdür. Burada önemli olan yoksulluk sınırı altında kalan gelirlerin bile dağılımında bir sorun olduğunun gösterilmesidir. Sen'e göre yoksulluk ölçüsünü yoksulların kendilerinden kaynaklanan toplam fayda kaybı olarak tanımlarsak, elde edilecek sonuçlar bilinen faydacı düşüncelerden türeyecektir. Fakat Sen tam da bu noktada genel fikirlere karşı çıkar. Ona göre nitelikli ihtiyaçlar metalara olan ihtiyaçlardan kesinlikle önce gelir ve nitelikli ihtiyaçların metaya dönüştürülmesi ancak özel koşullar altında mümkündür.

Sen Endeksi de Kafa Sayımı ve Gelir Açığı Endeksi gibi 0 ile 1 arasında bir sayıdan oluşur. Sonucun 0'a yaklaşması yoksulluk açığının yoksulluk oranına yaklaşması ve

tam eşitlik durumunu, 1'e yaklaşması durumunda ise yoksul kişi sayısını göstermekte fakat tam sayıyı verememektedir. Bu endeks akademik literatürün dışında neredeyse hiç kullanılmamıştır.

2.4.5. *Foster-Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT Index)*

1987 yılında Foster-Greer ve Thorbecke tarafından geliştirilen bu endeks Sen Endeksi'ne ek olarak yoksulluk sınırı altında yer alan bireylerin gelir ve harcamalarında oluşan bir değişikliğin toplumun yoksulluk oranına olan etkisini hesaplamak için kullanılmıştır.

Hane halkı çok sayıda riskle karşı karşıyadır. Seçenekleri ve özellikleri (sırasıyla, özellik portföylerine bağlıdır) göz önüne alındığında, risk yönetimi kararları alacaklardır. FGT endeksine göre tek boyutlu gelir yaklaşımında kırılganlık, yoksulluk sınırının altına düşme olasılığı olarak görülür. Bu durum, yoksulluk sınırının altındaki bir açığın koşullu olasılıklarının bir sonucudur. FGT makalesi yoksulluk literatürüne çeşitli şekillerde katkıda bulunmaya çalışmıştır:

- Teorik olarak sağlam ve uygulanabilir alt yoksulluk sınıflarının anlaşılması için yeni önlemler getirmiştir,
- Yeni ve pratik aksiyomları kullanarak önlemlerin haklı çıkarılmasına yardımcı olmuştur,
- Yeni teknolojinin somut bir örneğini sağlamıştır.

2.4.6. *İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index):*

Bu endeks Sen'in kapasite ve kazanımlar teorisine göre hazırlanmıştır. İnsani Gelişme Endeksi kişisel olarak bireylerin gelişiminin bir özeti olarak karşımıza çıkar. Bu gelişim ile ülkenin ulaştığı ortalama iyileşmeler dikkatte alınmıştır. İyileşmelerden kasıt ise uzun ve sağlıklı yaşam sağlayabilme, yetişkin okuryazarlık oranı, satın alma gücü, bileşik okullaşma oranı gibi temel faktörler kullanılmaktadır. Bu endekste kullanılan minimum ve maksimum değerler şöyledir:

	Minimum Değer	Maksimum Değer
Uzun ve sağlıklı yaşam:	25	84
Yetişkin okuryazarlık:	0	100
Satın alma gücü	100	40000
Bileşik oluşma oranı	0	100

2.4.7. Lorenz Eğrisi

Lorenz Eğrisi bizlere refah toplumlarındaki yoksulluk oranındaki eşitsizlikleri göstermek için kullanılır. Gelir dağılımında eşitsizliğin bulunduğu durumlarda, gelir dağılımının en altında bulunan bireyler yoksulluk içinde yaşar ve refah durumu açısından diğer bireylere göre kötü bir yaşama sahiptirler. Lorenz Eğrisi'nde, dikey eksen nüfusun belirli bir kesimi tarafından kazanılan milli gelirin yüzdesini birikimli olarak gösterir. Yatay eksen ise, gelirlerin küçükten büyüğe doğru sıralandığı birikimli nüfus dağılımını gösterir. Lorenz Eğrisi 45 derecelik bir doğru şeklinde karşımıza çıkar. Bu doğrultuda 0 noktasında hiç geliri olmayanlar yer alır. Yani olmayan en yoksul kesim milli gelirden pay almayanlardır. Eksenlerde ilerlendiğinde ise gelir ve nüfustaki kişi sayısı artar. Eğer, her birey aynı gelire sahipse o zaman eşitlik tam olur ve grafikte Lorenz Eğrisi köşegen doğrusu halini alır. Bu eğri bireyin nüfustaki yerine göre milli gelirden ne kadar kazanç elde ettiğini oransal olarak ifade etmek için kullanılır. Diğer taraftan, eğer bir birey tüm geliri alırken diğerleri hiçbir şey alamıyorsa, bu durumda tam eşitsizlik olur. Grafikte gelir dağılımı eğrisi köşegen doğrudan ne kadar ayrılırsa gelir dağılımında o kadar eşitsizlik vardır denilebilir.

2.4.8. Gini Katsayısı

Gini Katsayısı en fazla kullanılan eşitsizlik ölçüsüdür. Bu ölçüm sisteminde bireyler en düşük gelirden en yüksek gelire doğru sıralanırlar. Eğer gelir tam olarak eşit dağıtılırsa Gini Katsayısı sıfır olur. Eğer tüm geliri sadece bir birey alırsa bir olur. Yani, Gini Katsayısı sıfır ile bir arasında değişir.

3. YEREL MUHAFAZAKAR SİYASETİN YOKSULLUĞA BAKIŞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluk daima süre gelen bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihin birçok noktasında yoksulluk var olmuştur ve gelecek nesillere de bir miras olarak kalmaya devam edecektir. Bizim bu çalışmada yapmaya çalıştığımız ise geçmişine, mirasına ve kültürüne bağlılığı ön plana çıkaran muhafazakar anlayışa sahip kişilerin yoksullar hakkındaki fikirlerini öğrenmek ve bu fikirler doğrultusunda yönetici sıfatıyla ne gibi çalışmalar yaptıklarını belirlemektir. Teze başlamadan önce birtakım analizler yapabilmek için muhafazakarlık ve yoksulluk hakkında ayrı ayrı tanımlar yapılması ve bu tanımların da gündelik hayattaki karşılıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla muhafazakarlığın Avrupa’da ve Türkiye’de nasıl ortaya çıktığı, ne gibi kavramlara öncelik verdiği ve gündelik hayatta nasıl karşımıza çıktığı hakkında bir takım malumatlara ek olarak yoksulluğun çağlar boyu nasıl tanımlandığı, nasıl ortaya çıktığı ve yoksullukla başa çıkma yöntemlerinin anlaşılması için neler yapıldığı hakkında büyük bir literatür olmasına rağmen çalışmamız sadece Türkiye’nin Bursa ilinde yer alan kendisini “muhafazakar-demokrat” olarak tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) mensubu belediye başkanlarının görüşleri etrafında çevrelenmiştir. Bu sayede konu dallanıp budaklanmadan ve sonsuz döngüden kurtulmuştur.

Muhafazakarlık dediğimizde 1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi’ne tepki olarak aristokrat ve üst tabakaya mensup kişilerin geçmişe duyulan özlemle devrimi ve insanın merkeze alınışını eleştiren bir tarihsel okuma karşımıza çıkar. Fakat Türkiye’de ise bu durum siyasi yapı değişikliğiyle Avrupa’dakine benzer bir devrim oluştur. Fakat Osmanlı İmparatorluğu süresince aristokrasi ya da burjuvazi sınıflarının oluşmaması sebebiyle devrime tepki tabandan gelmiştir. Tepkinin sebebi ise devrim sonucu ortaya çıkan yeni toplumda çoğunluğun mensubu olduğu İslamiyet anlayışının yerine laik bir düzenin gelmesidir. Halka zorla laik olma durumunun dayatılmasına razı gelmeyen

kesimler devrime bu konuda karşı çıkmışlardır. Ancak bu karşı çıkış bir karşı devrim olarak oluşmamış, sadece dini vecibelerini yerine getirmek isteyen kişilerin inanış konusunda devletin üst düzey yetkililerine karşı bir tavır sergileme olarak günümüze kadar gelmiştir. Türk Devrimi, Fransız Devrimi gibi eski rejimi yok etme amacıyla yola çıksa da Türk muhafazakarlari devrimi genel anlamda desteklemiş; yalnızca inanç konusunda aynı fikirlere sahip olmadıklarını edebi ya da fikri olarak göstermişlerdir. Bu sebeple de Türk muhafazakarını “kültürel muhafazakar” olarak değerlendirebilir.

Günlük yaşamda muhafazakarlık Türkiye’de genel anlamıyla geçmişine bağlılık ve dini vecibelere önem gösterme olarak algılandığı için muhafazakar yönetimlerde yoksullara nasıl davranılıyor, onlara hayatlarını kolaylaştıracak ne gibi faaliyetler yapılıyor ya da yapılıyor mu gibi sorular etrafında ve muhafazakarlık-yoksulluk ilişkisini nasıl oluşturdukları hakkında bilgi sunan daha önce bir çalışma yapılmamış olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. Bu sebeple de tezimizin amacı muhafazakar yaşantıya sahip yerel yöneticilerin yoksula ve yoksulluğa karşı tavır ve tutumlarını belirlemektir. Belirlenen tavır ve tutumlar ışığında Türkiye’de YÖK tarafından yürütölen 100/2000 Doktora öncelikli alanlarından Yoksulluk Çalışmaları alanına muhafazakarlık ve yoksulluk konularının birleştirilmesiyle yeni bir katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

3.1.2.Araştırmanın Önemi

Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluk halen insanların hayatlarında bir karabasan gibi gezmektedir. Birçok kurum ve kuruluş bu karabasandan kurtulmak için çalışmalar yapmaktadır. Ülkemizde 2002 seçimlerinden beri tek başına iktidarda olan AK Parti kendisini muhafazakar olarak halka tanıtmış ve bu yönüyle birçok konuda öne çıkmıştır. 2002 seçiminden sonra hükümete tek başına hakim olan Ak Parti ile muhafazakar anlayış, hakim paradigma haline gelmiştir. Halk kendisini anlayan ve kendisi gibi düşönen bir yönetici kadrosuna sahip olmuştur. AK Parti’nin kurucu kitlesi kendisini geleneğe önem veren, dinine imanına oldukça bağlı kişiler olarak tanıttığı için halka daha yakın görünmüştür. Peki muhafazakarlar yoksulluk hakkında ne düşünmektedir ve yoksullar için ne gibi çalışmalar yapmaktadır? Bu konu hakkında daha önce Türkçe literatürde herhangi bir çalışma yer almamaktadır. Bu tezin önemi yoksulluğun ve muhafazakarlığın ortak ekseninde yapılmış ilk çalışma olmasıdır.

3.1.3.Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın en temel problemi yoksul kişilerin ve yoksulluğun yok sayıldığı Avrupa ülkelerinin aksine Türkiye’de hem yoksulların hem de yoksulluğun nasıl karşımıza çıktığıdır. Yoksulluk birçok ülkede ve toplumda dışlanma, ötekileştirilme ve hatta yok sayılma sebeplerinin başında gelirken Türkiye’de ahvali nasıldır sorusu ile başlayan alt problemler oluşturabilir. Bu sorunun ardından “muhafazakarların yoksulluğa ve yoksula bakışları nasıldır?” sorusu gelmektedir. Muhafazakarların hepsi ile görüşme fırsatımız olmadığı için bu soruyu yerel yöneticilere yönelterek bir cevap aranmıştır. “Yoksullar için muhafazakar belediyeler ne gibi çalışmalar yürütmektedir?” ve “Onların ihtiyaçlarının hangilerini karşılayıp hangilerini karşılayamamaktalar?” ya da “Tüm ihtiyacı olanlara mı yardım eli uzatmaktalar ,yoksa kendilerine ait bir belirleme yöntemleri var mı?” gibi sorular da alt problemlere eklenebilir.

3.1.4.Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırmamızın yöntemi nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, çalışmanın doğal bir parçası olan araştırmacının “araştırmacı rolünü” veri oluşturma aracı olarak kullanmasına, çalışma kapsamındaki katılımcılarla birebir ilişkiler geliştirmesine ve farklı bakış açılarına erişmesine olanak sağlar. Ayrıca nitel araştırma, "bütüncül yaklaşım" özelliğiyle, değişkenlerin kendilerinin anlamsız olduğunu düşünerek, araştırma değişkenlerinin ilgili diğer değişkenler üzerindeki etkisini dikkate alır ve böylece genel bir tablo sunar. Nitel araştırmanın temel amacı katılımcıların deneyimlerine ve bakış açılarına odaklanmak ve onların “algı ve deneyimlerinin ortaya çıkmasını” sağlamaktır. Nitel araştırmanın bir diğer özelliği ise, nicel araştırmadan farklı olarak, nedensel ilişkiler veya test edilecek teoriler veya hipotezler yerine, araştırmacının "tümevarımsal analiz" yoluyla toplanan verileri anlamlandırmasına ve bu verilere dayanarak teoriler oluşturmaya olanak sağlamasıdır. Metodolojik açıdan bakıldığında çalışmamızda fenomenolojik yaklaşım ve betimsel analiz kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni Bursa’da kendisini “muhafazakar-demokrat” olarak tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)’ne mensup olan belediye başkanlarından oluşmaktadır. “Kendisini muhafazakar olarak tanımlayan parti ile belediye başkanları arasında “muhafazakarlık” konusunda bir bütünlük var mıdır?”, “Ülkemizde kendisini muhafazakar hissedenler yoksullara ve yoksulluk konusuna nasıl yaklaşmaktadır?”, “Belediye başkanları yoksulluk konusuna nasıl yaklaşmaktadır?”,

“Yöneticisi oldukları bölgelerde yoksulluk ile ilgili ne gibi çalışmalar yapmaktalar?”, en önemlisi de “Yoksullar hakkındaki fikirleri nelerdir?” gibi sorulara cevap aranmıştır. Daha büyük ölçekli bir evren oluşturma olanağı daima vardır, fakat bu durum bir doktora süresine sığmayacağı için ileriki çalışmalara bırakılmıştır.

3.1.5.Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada araştırılan konunun teorik ve uygulama bölümleri için farklı araştırma teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle teori kısmında araştırılan konuya dair ilk olarak literatür taraması kapsamında birincil ve ikincil kaynaklar, muhafazakarlık ve yoksulluk hakkında çıkmış yayınlar, muhafazakar düşünce yapısına sahip yazarların yazdıkları kitap, makale ve gazete yazıları taranmıştır. Bunun sonrasında yoksulluk hakkında yazılan kitaplar, yayımlanan dergiler, verilen röportajlar, demeçler ve özellikle Dünya Bankası’nın raporları ve Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Programı’nın sunduğu raporlar incelenmiştir. Daha sonra ise bu konuların seçilen örneklemdeki karşılığını araştırmak için araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup, veri toplama tekniği olarak mülakat tercih edilmiştir. Mülakat için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu form ile görüşmecilerin muhafazakarlık ve yoksulluk hakkındaki fikirleri sorulmuştur.

Bursa il ve ilçelerinde belediye başkanı olarak seçilmiş Ak Parti mensubu 14 belediye başkanından 13’ü ile görüşme sağlanmıştır. Yalnızca 1 belediye görüşme isteğimize olumsuz cevap vermiştir. Yapılan çalışmada kendisini “çoğunlukla” muhafazakar olarak tarif eden kişilerin seçtiği belediye başkanlarının deneyimleri ve belediyenin sosyal hayattaki işlevleri hakkındaki fikirleri dinlenmiş ve elde edilen bilgiler doğrultusunda birtakım yorumlar yapılmıştır.

Bu çalışmanın alan çalışması 2019 ve 2020 yılları içinde Bursa ili sınırları içinde yapılmıştır. Araştırma etiğine uygun olarak görüşmelere başlamadan önce görüşmecilere araştırmanın amacına, içeriğine ve sundukları bilgilerin bilimsel amaç dışında kullanılmayacağına dair bilgilendirme yapılmıştır. Araştırma için planlanan görüşmeler için ilk olarak Bursa Uludağ Üniversitesi Etik Kurulu’ndan izin alınmıştır. Yapılan görüşmeler 10 dakika ile 1 saat arasında tamamlanmış ve katılımcıların müsaitlik durumlarına göre yüz yüze ya da online olarak yapılmıştır. Görüşmelerin yüz yüze

yapılanlarında görüşmecilerin de sözlü onayı alınarak ses kayıt cihazları ile kaydedilmiş ve ses kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Ülkemizde 2002 seçimlerinden bu yana Ak Parti lider parti olagelmektedir. AK Parti kendisini “muhafazakar-demokrat” olarak tanımlayan parti olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak Ak Parti’nin sahip olduğu muhafazakar anlayış 1789 Fransız Devrimi sonrası devrime bir tepki olarak çıkan muhafazakarlık mıdır, yoksa “Türk tipi muhafazakarlık” mıdır? Ak Parti’nin yerel yönetimlerdeki temsilcileri olan il ve ilçe belediye başkanlarına ilk olarak muhafazakar olup olmadıkları, eğer muhafazakarlarsa muhafazakarlığı nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Bunun sonucunda verilen cevaplar neticesinde belediye başkanlarının muhafazakarlık algıları aşağıdaki gibi şekillenmiştir. Ak parti bu kadar İslamiyet’e vurgu yaparken kendisini neden İslamcı olarak tanımlamıştır da muhafazakar olarak tanımlamıştır? Çünkü Ak Parti İslam’ı kısıtlayan bir din olarak değil, yeni ve farklı yorumlarının da olabileceği bir din olarak görmektedir. En önemlisi de İslam’ın asla ilerlemeye karşı olmadığını kanıtlama çabası içinde olduğu için yeniliklere vurgu mahiyetiyle kendisini muhafazakar olarak tanıtmıştır. Yenilikler çeşitliliği arttıran şeylerdir ve çeşitliliklerin seleksiyonu, belki de, büyük ölçüde etnik tiplerin seçici bir muhafazasıdır (Veblen, 2015: 170).

Ak Partili belediye başkanları ile yapılan görüşmelerde ilk olarak muhafazakarlık anlayışları görüşülecektir. Muhafazakarlık tartışmasının ardından yoksul ve yoksulluk üzerine bir tartışma yürütülecektir. İlk olarak “yoksul kimdir?” ve “kime yoksul denir?” soruları üzerinden yürütülecek olan tartışma yoksulluk probleminin ülkemizdeki ve özellikle örneklemimizin zeminini oluşturan Bursa ilindeki durumu hakkında devam edecektir. Bu tartışmanın detaylandırılması ise yoksulluğun sebepleri, çözüm yolları ve en önemlisi de muhafazakar siyasetçilerin yoksulları nasıl gördükleri hakkında yapılacaktır.

3.2.1. Muhafazakarlık Algısı

Muhafazakarlık hiçbir zaman tam manasıyla belirgin bir ideoloji olarak görülmeyip daima karşısındaki ideolojilere bir tepki olarak şekillenen antitezler ve sentezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakar politikanın temeli tarih ve tecrübeye dayanmaktadır (Nisbet, 2014: 51). Türkiye’de de muhafazakarlık yıkılan bir imparatorluğun kültürel fikirlerini ve halkın sahip olduğu gelenek, din ve örfü koruma amaçlı ortaya çıkmıştır. Ak Parti de kendisini “muhafazakar demokrat” (Akdoğan, 2004a:

7) olarak ifade ederken muhafazakarlık ile halkın korumaya aldığı değerleri muhafaza etmeyi; demokratlıktan ise yeniliğe ve değişime açık olmayı ve demokrasiye yapılan vurguyu kastetmektedir. Siyaset toplumsal konjonktürdeki farklılıkların bir arada görüldüğü bir anlaşma zeminidir ve hükümet hukuki ve siyasal meşruluk zeminine oturmak zorundadır. Bu sebeple devlete hükmetme yetkisi bir aile, sınıf veya zümrenin tekelinde olmamalıdır. Eğer hükmetme yetkisi bir aileye, sınıfa ya da zümreye ait olursa bu noktada bir değişimden söz etmek zordur. Bu sebeple AK Parti demokrasiye önemle vurgu yapar ve yenilikten yana olduğunu şiddetle savunur.

Siyasal muhafazakarlık modernizmin aile, gelenek ve toplum hayatındaki olumsuz etkilerine karşı koruyucu, yapıcı hatta son kurtarıcı düşünce olduğu şeklinde değerlendirilir. Bu değerlendirmelerin yanında; sürekli olarak bir geçmiş arayışında olan, basit bir tutum, tutuculuk veya dindarlık olduğu şeklinde olumsuz olarak da değerlendirilmektedir. Batı dünyasında bilinen ve tartışılan siyasal muhafazakarlığın ülkemizin tarihi ve toplumsal yapısı nedeniyle değişikliğe uğradığı aşıkardır. Muhafazakarlık hakkında olumlu ve olumsuz fikirlerin çatıştığı ülkelerin başında ülkemiz gelmektedir (Şeyhanlıoğlu, 2009a: 2–3). Yeniliğin modernlik olarak algılandığı bir dünyada geleneği dışlamayan bir modernlik, yereli kabul eden bir evrensellik, köktenci olmayan bir değişim vurgusu yapılıdır (Akdoğan, 2004a: 18). Vahyin yerine geçen insan aklını reddederler, çünkü vahiy ilahi bir güce sahipken; akıl dünyevi bir meseledir. Akıl vahiyden koparsa bozulur. Burada sorun filozofların akli gereğinden fazla yüceltmeleri değildi, akıl zaten bu yüceltimi hak ediyordu. Fakat düşünürlerin temel hatası, Platon’dan beri gelen ve epistemolojik olarak aklın asıl yüceliğini ifade eden sezgi, vahiy veya idealardan koparılmasıdır (Kirk, 2019: 115). İnsanoğlu hiçbir zaman mükemmel ya da mükemmelleştirebilir bir varlık olmamıştır, sınırlı bir akıl kapasitesi vardır (Özipek, 2011: 90–91). Bu sebeple de vahye ihtiyaç duyar. İyi bir toplum olabilmenin yegane yolu Batı’nın “wisdom” dediği vahiy yoluyla elde edilen teknikten geçer. Muhafazakarlığın tepkisi lütufkar ve yanılmaz Tanrı’nın yerine geçen bu yanılmaz tekniğedir (Oakeshott, 1962: 18). Bu bilgelığe göre insanın temel düşüncesi kendisinin kusurlu bir varlık olduğunu bilmesiyle başlar. Bilgelik geleneğe eşittir. Burke’e göre geleneğin içinde yaşayan toplum görünen ve görünmeyen dünyaları birbirine bağlayan bir sözleşmedir (Burke, 2016).

Türkiye’de muhafazakarlık genelde değişime şiddetle direnen ve olan durumu savunan bir politik tutum olarak tanımlanmakta olsa da Ak Parti ile durumun gidişatı değişmiştir. Daha önceleri geleneksel kurum ve değerlerin muhafaza edilmesi fikri ile ilişkilendirilen muhafazakarlık “geri kalmamıza neden olan” kurum ve değerlerin “yok edilmesi” ya da toplumu bu değerlerden koparmak için devletin toplum mühendisliğine soyunmasını hedefleyen birtakım fikirler bulunmaktaydı (Özipek, 2011: 14). Ak Parti ile değişimden geleneğe kadar çok boyutlu görüşlerin de muhafazakarlığın içinde yer aldığı ortaya çıkmıştır. Muhafazakarlık devrimci bir dönüşüme karşı tedrici bir değişimi yeğler ve radikal fikirlerin yerine ılımlı fikirleri öne sürer. Geleneği, aileyi, dini ve geçmişten gelen toplumsal fikirleri koruma amacı taşımaktadır, çünkü modernite ve aklın büyümesiyle bireyselleşen dünyada istikrarsızlık ailede, komşulukta ve cemaati bağlarda bir bozulmaya sebebiyet vermektedir. Bu bozulma ile toplumsal denetim zayıflamakta, toplum kendi organik bağlılığını ve kendi öz disiplinini kaybetmektedir. Bu sebeple de köklerinden giderek uzaklaşmaktadır (McAuley, 1982: 540–41). Bir muhafazakara göre aile hükümetin en minimal durumudur. Bu sebeple muhafazakarlık aile içindeki tüm bireylerin mümkün olduğu kadar çıkarlarını koruyarak aslında hükümette de halkın çıkarlarını korumuş olur (Nisbet, 2014: 85). Kendini muhafazakar-demokrat olarak tanımlayan Ak Parti ülkemizde bu amaç uğruna savaşılmaktadır. Yani Adalet ve Kalkınma Partisi kendi düşünce geleneğimizden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakar siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır (Akdoğan, 2004b: 6). Yerli ve köklü değerler sistemimin başında da aile ve gelenek gelmektedir. Gelenek geçmişin bugüne taşınma biçimidir. Gelenek ayrıca toplumsal istikrarın devam edebilirliğini temin etmede en önemli yardımcılarından biri olarak görülebilir. Muhafazakarlar içinde geleneği dinlerin ve insanlık vicdanının “ortak iyi” kavramının temeli olarak adlandıranlar olduğu gibi, geleneğin dinle ilişkisini koparanlar da vardır. Muhafazakarların bir bölümü, ilahi bir kaynağa ihtiyaç duymaksızın geleneği kurumlar üzerinden desteklemektedirler. Geçmişin erdemlerinin birikimini yansıtan bu kurumlar zamanın sınavından geçmiş olduğundan dolayı yaşayanlar ve gelecek kuşaklar yararına korunmalıdır (Heywood, 2007b: 86). Bu fikirle yola çıkanların şiarı geleneksel yapının bazı değerlerini koruyarak değişimi sağlamaktır.

Konuştığımız belediye başkanları bağlı oldukları Ak Parti yöneticileri ile aynı görüşe sahiptir. Hepsi kendilerini muhafazakar olarak belirtmişlerdir. Muhafazakarlıktan

algıları ise Avrupa muhafazakarlığı gibi sahip oldukları statüyü, geleneği ve en önemlisi gücü korumayı içermeyip; daha çok geçmişleri, gelenekleri, örfleri ve adetleri gelecek nesillere makul derecede yenilikler de ekleyerek aktarma yönündedir. Yıldırım Belediye Başkanı Oktay Yılmaz “*geçmişten gelen değerlerimize sahip çıkma*” olarak tanımladığı muhafazakar bir tavra gururla ve içtenlikle sahip olduğunu dile getirmiştir. Geçmişini bilmek, korumak ve gelecek nesillere aktarmak iftihar edilecek bir davranıştır. Geçmişini bilmeyen geleceğini de bilemez. Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş ise muhafazakarlığı “*geçmiş ile bağları koparmayıp geleceği yaşayan ve bu ikisini bir arada harmanlayıp da hayatını idame ettiren bir anlayış tarzı*” olarak tanımlamıştır. Öte yandan, Orhaneli Belediye Başkanı Ali Akyurt muhafazakarlığı “*toplum içerisinde bizim inancımızın, gelenek, göreneklerimizin, örf, adetlerimizin, aneelerimizin insanda bütünleşmesidir*” şeklinde ifade etmiştir. Muhafazakarlar geleneksel toplumsal kurumların tahrip edilmesinin, sekülerleşmenin ve dayanışmacı toplumsal yapının aşınmasının felaket getireceği düşüncesini günümüze kadar korumayı ve taşımayı başarmışlardır (Özipek, 2011: 19). Muhafazakarlığın önemli ölçütlerinden olan geçmişe vurgu görüşmecilerin tamamında görülmektedir. Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık “*İHA ve SİHA gibi yenilikçi bütün kavramlara da Türkiye olarak bizim bunların önderliğini yapmamız lazım. Ama bunu yaparken de özünden bir şey kaybetmeden bunu yapmak lazım*” sözleriyle geleneğin, örfün, sahip olunan değerlerin yanına yenilikleri de eklemiştir. Koruma arzusu her türlü değişime uygundur, yeter ki değişim de süreklilik olsun (Scruton, 2001: 11). Muhafazakarlık, bilginin hatırlanmasına ya da yeni bilginin oluşturulmasına karşı çıkmaz. Muhafazakarlığın karşı çıktığı şey vahyin yerine bilginin geçirilmesi ve bu sayede de ilahi olanların yerine dünyevi olanların konulmasıdır. Muhafazakarlık aklın ve bilimin sınırsız gücüne duyulan güvene bir tepkidir. Görüşmeciler tarafından yeniliğe karşı veya yenilikten uzak duran bir muhafazakarlık kabul edilmemektedir. Aklın yeterliliğine ve doğruyu kesin bildireceğine karşı imanı koyan birçok dini hareket Batı’da kendisini göstermiştir (Randall, 1926: 304). Ülkemizde ise böyle dini hareketler geçmişte “irtica” ya da “tutuculuk” olarak adlandırılmıştır. Tüm görüşmeciler tutuculuğu tamamen reddetmiş ve özü koruyarak değişmeye önem verdiklerini açıklamışlardır. Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar bu durumu şöyle ifade etmiştir: “*muhafazakar olmak, tarihten gelen gelenek ve göreneklerimizi o yaşam tarzımıza kökeninde zarar getirmeden yeniliği de sorgulayarak*

dinamik bir şekilde birbirine uydurmak demektir.” Tutuculuk değişime tamamen karşıdır. Muhafazakarlar ise değişimi yavaş ve doğala uygun olduğu sürece savunurlar.

Tutucu olmak ile muhafazakar olmak ülkemizde birbirinin yerine kullanılan kelimeler olmasına rağmen siyasi arenada tutuculuk pek hoş karşılanmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tutucu olmak birçok siyasi çevre tarafından muhafazakarların temel prensibi olarak algılanmasına rağmen bu durum fiiliyatta öyle değildir. Hem muhafazakar olup hem de farklı fikirlere samimiyetle yaklaşmak ülkemiz muhafazakarlığının temel şiarları arasında yer almaktadır. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş *“muhafazakarlık ve dindarlık mevcudu muhafaza etmek gibi bir algımız varsa ben imam hatip lisesi mezunuyum dini hassasiyetleri olan bir insanım. Ama aydın ve entelektüel bir boyutum da var nihayetinde. Bu beni farklı fikirlere kapalı olduğum anlamına gelmez”* sözleriyle bu durumu özetlemiştir. Ülkemiz muhafazakarları kendilerini hiçbir zaman tutucu olarak tanımlamamışlardır, çünkü tutuculuk Türk muhafazakarlarının var olmaya başladıkları günden beri şiddetle karşı çıktıkları bir durumdur. Orhangazi Belediye Başkanı Bekir Aydın *“Muhafazakarlığın literatür tanımına bakarsanız “tutucu” anlama gelir. Ama benim siyasetin tutuculuk siyaseti üzerine değil, daha çok geleneksel yapıya sahip, dinine, geleneğine, göreneğine, geçmişine sahip olan şekliyle ifade edebilirim”* diyerek bu duruma açıklık getirmiştir. Tutuculuk sabit kalmayı hedeflemektedir ve yeniliklere tamamen karşı bir tavır sergileme anlamına gelmektedir. Muhafazakarlar değişime karşı tavır sergilemez, sadece değişime direnç gösterirler. Muhafazakar kişiler sahip oldukları duruşu ve tavrı işlevini yitirmediği sürece sürdürmek taraftarıdır, çünkü sahip oldukları duruş onların geleneği, adeti ve en önemlisi de ahlakı olarak karşımıza çıkar. İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban *“Muhafazakarlık siyasal bir ahlaki duruşu temsil ediyor. Toplumsal değerlerin değişmesine direnç göstermek, insanı merkeze alarak onun varlığına ve eşrefi mahlukat oluşuna uygun hareket etmek manası taşıyor”* ifadeleriyle bu durumu açıklamıştır.

Ahlak, muhafazakarlığın temelinde yer alan bir kavramdır. Bir toplumun ahlakını korumak istemesi kadar doğal bir durum söz konusu değildir. Bunun günümüz konjonktüründeki karşılığı ise milli ve manevi değerler sistemi olarak görülmektedir. Kestel Belediye Başkanı Önder Tanır’ın bu noktadaki *“muhafazakarlık, milli ve manevi değerlere, dini inançlara, geleneklere bağlı olarak yaşama biçimidir”* sözleri ülkemizdeki çoğu muhafazakarın hislerine tercüman olmaktadır. Ülkemizde

muhafazakarlık ve milliyetçilik bir aradadır. Hegel'in de dediği gibi “*Devleti devlet yapan halk değil, bilgi ve kültürdür*” (Hegel, 2014: 152). Bilgi ve kültür ise halkın oluşumundan önceye dayanır ve halk bu bilgi ve kültürün içinde meydana gelir. Milletin sahip olduğu değerler işte bu bilgi ve kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Her toplumun bilgi ve kültürü birbirinden farklılık gösterir. Muhafazakarlar da bu değerler sistemi her toplumda değişiklik göstereceği için, kendi toplumumuzun değerlerini korumak istemektedirler. Siyasi arenada da muhafazakar ve milliyetçi tarafların bir ortaklığı söz konusudur. Muhafazakar eğilimli kişilerde vatan ve millet sevgisi görülebilir. Örneğin, Karacabey Belediye Başkanı Ali Özkan muhafazakarlık tanımı yaparken “*milliyetçi, vatanına, millete, dine, gelenek ve göreneklerine bağlı bir siyaset çizgisi*” sözlerini kullanmıştır. Bir topluluğun vatanı olmazsa birliğin sağlanabilmesi çok kolay değildir. Ülkemiz muhafazakarları için vatan ve namus birbirine eşdeğer kavramlardır. Geçmişimizde yer alan Kurtuluş Savaşı hem namus hem de vatan için yapılmıştır. Vatan olmadan bir toplum yaratmaya çalışmanız iğne ile kuyu kazmaya benzeyecektir. Toplum olabilmenin ilk şartları arasında ortak bir geçmişe, ortak bir dile ve benzer bir ahlak sistemine sahip olmak gelmektedir. Bu sebepten ötürü de Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Korkmaz muhafazakar tanımı yaparken “*içinde yaşadığım toplumun dine, örfüne geleneklerine ve değerlerine bağlı ve uyumlu bir hayat yaşadığımı düşünüyorum*” diyerek toplum ile arasındaki bağa vurgu yapmıştır. Bu bağ sayesinde toplumu tanıma, onara önderlik etme vasıfları görüşmecilerimizde gözlemlenmiştir.

3.2.2. Muhafazakarlık ve Millilik algısı

Milli duygularla hareket etmek geldiği yeri bilmekle başlar. Gelecek yerine geçmişe bakanlar her zaman açık bir görüşe alanına sahip olurlar (Nisbet, 2014: 47). Muhafazakarlığın içinde ya da özünde açıkça beliren bir milliyetçilik duygusu yer almamaktadır. Fakat bu durum ülkemizde birtakım değişiklikler göstermiştir. Muhafazakarlığın Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıktığı dönemin genel konjonktürü bir yıkım sonrası yeniden toplanma evresi olarak tanımlanabilecek bir zaman diliminde yer alır. Cumhuriyetin resmî tutumu, Anadolu'nun dama tahtasına benzeyen yapısını, hiç sözünü etmeden reddetmekti. Cumhuriyet ideolojisinin benimsettirildiği kuşaklar da böylece yerel, dinsel ve etnik grupları Türkiye'nin karanlık çağlarından kalma gereksiz kalıntılar olarak görüp reddettiler. Karşılaştıklarında, onlara birer kalıntı olarak davrandılar. Böylece merkez, “Büyük Eşitleştirici” rolünde çevrenin yeniden karşısına

çıktı, bu da merkezin kasvetli ve sert görünümünü bir kez daha sergiledi (Mardin, 1990: 52–53). Fransız Devrimi’nde yapılan şey bir devrim insanı var etme çabasıydı. Devrim, insanların nitelikleri arasındaki farklılıkları da bilmezlikten gelir ve sonuçta bireyi basit, tek başına, diğerleriyle aynı olan bir şey haline getirir (Beneton, 1991: 23). Burke bu yaratma sürecini kendisi için engel teşkil eden kurumları yok eden bir istenç olarak tanımlar (Nisbet, 2014: 31). Devrimin bu özelliği Cumhuriyet’in kurucuları tarafından da aynen uygulanmıştır. Yeni bir toplum yaratmak için önlerinde engel teşkil eden her şeyi kaldırmışlardır. Avrupa’da yaşanan ulus devletin doğuşu, kapitalizmin yükselişi, aydınlanma felsefesinin yeni toplumsal düzene ve devlete biçim vermesi, hazırlanan kentleşme gibi çalkantılar muhafazakarlığın temelini oluştururken (Nisbet, 1952) ülkemizde ise bu temeli inkılaplar atmıştır. İnkılaplar halkın Müslüman kimliğiyle uyuşmayan noktalar barındırmaktaydı. Erken Cumhuriyet döneminde bedenlere ve zihinlere yerleşen, eski rejimin eğilimleri ve yeni rejimin beklentileri arasındaki çatışma çok partili hayata geçildiğinde dağınık haldeki muhafazakar muhalefet için ortak zemin teşkil etti. Tek parti dönemi boyunca siyasi temsili yasaklanan bu adlandırılmamış muhafazakar tepki, İslam’ın kitabi yorumundan ziyade evlilikten kadın ve erkek ilişkilerinin kamusal ve özel alandaki makbul formlarına kadar gündelik hayatı düzenleyen yaygın dini eğilimlere dayanıyordu (Akçaoğlu, 2018: 37). Bu eğilimler artık dini eğilimler olmaktan çıkıp millet olmanın eğilimleri halini almıştır. Yani din, millet olabilmenin yegane yolu olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple de muhafazakar tahayyül Türkiye’de milli duygulara önem atfetmektedir. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş görüşme esnasında muhafazakarlığın ülkemizde “*milli ve manevi değerlerimi özümseme, anlama ve yaşama üzerine kurgulanmış*” olduğunu ifade etmiştir. Yeni kurulan bir devlette eski rejimden kalan hiçbir sosyal yapı kabul görmemiştir. Ancak insanlar doğaları gereği uyum içinde yaşayabildikleri ve yaşam tarzlarına daha ılımlı olan yapıları korumak isterler. Bu korunan aslında onların özünde var olduğuna inanılan şeylerdir. Bu sebeple Türk muhafazakarlığı aslında bir “öz” koruması yapan fikirler topluluğudur. Bu öz korunması gelecek nesillere aktarılması en elzem konuların başında gelmiştir. Bu öz toplumu müreffeh bir seviyeye getirecek anahtarları da barındırmaktadır. Özün kaybı ile ise, aslında toplum her şeyini kaybetmiş sayılır. Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık bu konuyu “*özüne sahip çıkmak lazım. Biz eğer özümüzü kaybedersek aslında her şeyi kaybetmiş oluruz. Geriye dönüp baktığımızda Osmanlı Devleti özüne*

sahip çıktığı için yüzyıllarca dik durabilmiş” şeklinde özetlemiştir. Toplum olarak ayakta kalabilmenin muhafazakarlara göre temel şiarı özüne sahip çıkıp, bu özü gelecek nesillere aktarabilmektir. Geçmişten bu güne nerede olduğumuzu bilmeden şu an nerede olduğumuzu ve nereye doğru gittiğimizi bilemeyiz (Nisbet, 2014: 54). Gelecek nesiller için bu öz bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu rehber sayesinde geçmişte yaşanan kötü durumları tekrar yaşamamaları hedeflenmektedir, çünkü geçmişte yaşanan iyi ya da kötü olayların her kuşakta yaşayarak öğrenilmesi zaman israfına, maddi ve manevi çöküntüye sebep olacaktır. Bu sebeple de Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş “geçmişten hiçbir zaman bağlarımızı koparamayız” demiştir. Şu an savunduğumuz fikirler ya da haklar Burke’e göre bizim yaşamlarımızın temelinde yatan doğal haklarımız ya da anayasal haklarımızın temel politikası, atalarımızdan alıp gelecek nesillere aktaracağımız özgürlüklerin bir savunusudur (Burke, 2016: 33).

Muhafazakarlar için geçmiş, denenmiş olandır. Bu sebeple de bir öğrenme biçimidir. Bir şey öğrenildikten sonra nesillerce aktarılabilirse önemlidir. Bu sebeple de Türk muhafazakarları geçmişlerine, milli değerlerine bağlıdır. Milli değerlerin yanında elbette manevi değerler de önem taşımaktadır. Maneviyat insanın ruhunu beslediği bir kaynaktır. Bu kaynak ahlak ile taçlandırılmaktadır. Ahlaki yapısı bozuk ya da çürük olan bir toplum uzun vadede yaşamını sürdüremez. Bu ahlaki yapı değiştirilmek istenirse büyük bir kaos ortaya çıkar ve bu kaosu önleminin en kolay yolu ise var olan değerleri ve ahlaki yapıyı mümkün olduğunca korumaktan geçer.

Değerler ve ahlaki yapı bir toplumun köklerini oluşturan sistemlerdir. Bu ahlaki yapı ve değerler sistemi toplumun özüdür. Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık *“özünden bir şey kaybetmeden bunu yapmak lazım. Tabi ki sonuna kadar bir muhafazakar olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu yaşantımızda da böyle hayatımızda böyle geçiyor ki biz bundan memnunuz da inşallah bu yaşantımız, bu hayat gayemizi bizden sonraki nesillere aktarabilmek en büyük amacımızdır”* sözleriyle bu değerlerin önemine ve gelecek nesiller için ne kadar değerli birer miras olduğuna vurgu yapmıştır. Bu değerler kendiliğinden oluşmamıştır. Zaman içerisinde birtakım gelişmelerin neticesinde varoluştur. Türk muhafazakarlığının olduğu yıllar Osmanlı Devleti’nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş yıllarına tekabül etmektedir. Osmanlı’nın yıkılmasındaki en büyük etkenler arasında askeri ve maddi problemlerle birlikte yeşeren milliyetçi akımlar da sayılmaktadır. Bu milliyetçi akımlar neticesinde toplum bir bütün olmaktan çıkmış ve

parçalanmaya başlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kendisi için bir millet yaratmış ve bu millet için milli değerler oluşturma çabasına girmiştir. Milli değerler için halkın gündelik yaşantısı temel alınmış ve bu yaşantıya modern dokunuşlar yapılmaya çalışılmıştır. Muhafazakarlar ise tam bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Maddi ve manevi değerlere değer veren kişiler Cumhuriyetin yaptıklarına -genellikle- karşı çıkmamıştır. Karşı çıkılan nokta milli değerlere, örf, adetlere ve geleneklere uygun olmayan modern dokunuşların bazılarıdır. Orhaneli Belediye Başkanı Ali Akyurt cumhuriyetin kuruluş yıllarında bu hassasiyeti taşıyan kişilerin varlığından bahsetmiştir. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuya verdiği önemi *“İslam inancının özellikle işte örf, adetlerin, annelerin ve toplumsal aktörlerin toplumsal inanç aktörlerin toplumsal reflekslerin insanda vuku bulması noktasında kendisi de gayret göstermiştir ve bunu da iyi düzeyde oluşturmuştur ki ilk meclis açarken hutbe ile açtırmıştır”* sözleri ile ifade etmiştir. O dönem ve günümüzde yapılan çalışmaların hepsi memleket ve yurttaş için yapılmaktadır. Türk muhafazakarlığı hiçbir zaman kendi konforu peşinde olan bir fikir akımı olmamıştır. Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin *“ Çalışmalarımıza ve en önemlisi mümkün olduğu kadar memleket için ilçemiz için ne yapılması gerekiyorsa gecemizi gündüzümüzü buna hasret diyoruz”* sözleriyle bu durumu en açık şekilde ifade etmiştir.

3.2.3. Muhafazakarlık ve Din algısı

Muhafazakarlık Türk toplumunda bir anlamda dindarlık ile örtüşmektedir. Muhafazakar düşünürler, diğer ideolojilerin aksine muhafazakar düşünce evreninin “olması gereken” değil hâlihazırda “olan” toplumla ilgilendiğini kaydederler. Bu görüş de muhafazakarlığın zıtlıklara dayanan bir özelliğini açığa çıkarır. “Var olan halinden” çok “nasıl var olması gerektiği”ne dair çıkarsamaları vardır. Hangi dönem ya da hangi tür muhafazakarlık olursa olsun her muhafazakar akım, bu kontekstte bağlı bulunduğu dinsel kökene yönelik bir kurgulanmış “yeryüzü cenneti”ne sahiptir ve toplum eninde sonunda kendini bu olması gereken “ideal toplum” yolunda reforma tabi tutmalıdır (Dural, 2006). Cennete ulaşmak için ise bireyciliğin kökenini oluşturan aklın yüceltilmesinden vazgeçmek gerektiği savunulur. Toplumu akıl yıkabilir. Yok olan toplum fikrini ise yalnızca din tekrar yarabilir. İnsanlar doğaları gereği inanmaya şüphecilikten daha eğilimlidirler (Burke, 2008: 23). Şüphe ise daima belirsizlik içerir. Belirsizlikten kurtulmak için de açıklanamayan olayların bir aşkın güce, yani dine

bağlanması en uygun olan olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakar için din bu sebeple önemlidir. Muhafazakar düşünürlerin akılcılığa saldırdıklarını söylemekle onların irrasyonalist olduklarını söylemiş olmayız. Onlar akla karşı, akıl ile karşı çıkmaktadırlar. Muhafazakarlar akla karşı bir tutum sergilerken aslında Aydınlanma düşüncesinin ilerlemesine katkıda bulunurlar, çünkü muhafazakarlar Aydınlanma olmadan anti-Aydınlanmacı olamazlar. Aydınlanmanın aklına karşıt farklı bir akıl yürütmeye sahiptirler. Aydınlanma düşüncesinin akli sonuç(reason)tur; oysa muhafazakar düşünürlerin akli hikmet(wisdom) olarak isimlendirilebilir. Hikmet içinde eskiden yaşayan insanların fikirlerini barındırdığı için tarihsel akıldır; yani geleneksel kurumlar ve pratiklerden doğan, kuşaklar boyu aktarılan bilgidir. Aydınlanmanın sonuç olarak çıkan bilgisi ise şüphe edilemez, soyut, mutlak akıldır. “Reason” doğal ilgiye dayanırken, “wisdom” geleneğin, alışkanlığın, dogmanın ve önyargının tarihsel süreçlerinde ikamet eder. “Wisdom” William James’in ünlü ayrımındaki “knowledge of (bir şeyin bilgisi)”a tekabül ederken, “reason” “knowledge about” (bir şey hakkındaki bilgi)a tekabül eder. James, “knowledge of”u tecrübeyle eşleştirirken “knowledge about”u soyutlama ve genelleme ile eşleştirir (Güngörmez, 2004b: 26–27). Yani muhafazakar ideolojinin temel ve öncelikli niteliği, yeni iktidar ilişkilerini ortaya koyan Aydınlanma aklını rehber edinerek tesis ettiği yeni düzene karşı yine yeni düzenin içinde var olan, din ve gelenek temelli bir eleştiri olmasıdır (Akçaoğlu, 2018: 16). Ayrıca muhafazakarların korumak istediği ahlaki yapı dinin insanlara emrettiği ahlaki sisteme entegre olmuştur. Kirk ise Stephen’ın şu sözleri ile dinin ahlak ile ilişkisini kurmaktadır:

“Eğer modern toplamlarda eşitlik, kardeşlik, özgürlük fikirlerinin en ufak bir anlamı varsa, bunun kökü yine Hristiyan ahlakında aranmalıdır. Eğer rasyonalistler ve pozitivistler toplumun dinsel inançlarını ortadan kaldırma ideallerini başarabilirlerse, Mill’in düşünce geleneğinin sonuna dek savunacaklarını iddia ettiği liberal sosyal değerler enkazı altına gömülme kurtulamayacaklardır” (Kirk, 2019: 306–9)

Dinin görevi insanları korkutmak, sürekli metafizikten bahsetmek veya içe kapanık söylemler türetmek değil; bireyi ahlaklı hale getirmektir. Hatta çoğu muhafazakar düşünürün göre, dinin topluma kazandırdığı yegâne değer; ahlaklı, erdemli davranabilme

yetisidir. Nisbet, bu kontekstte, muhafazakar öğretinin temel gayesinin topluluk üyelerinin dayanışmasını sağlayan saf dindarlık düşüncesi olduğunu ileri sürmektedir (Nisbet, 2014: 73). Muhafazakarlık dini alanda kutsal olanın yerine Aydınlanma fikrinin getirdiği akli topyekun reddeder. Muhafazakarlığın kurucu isimlerinden Joseph de Maistre ve Chateaubriand “karşı-devrim” fikirlerini daha çok kendi dini fikirleriyle temellendirmişlerdir. Maistre ve Chateaubriand’ın temel olarak savundukları aklın ve şüphenin imanının yerine geçme çabasının yanlış bir düşünce olduğudur. Reform ve devrim bu sebeple onlar için bir küfür oluşturucusudur (Shklar, 2020: 20–25). Din, kabul edilebilir şahsi inançlara ve toplumsal yaşama birtakım zorlamalar yapmadığı sürece güzel bir şeydir (Nisbet, 2014: 111). Reform ile Avrupa’da bir dinde kopuş meydana gelmiştir. Weber’e göre Avrupa’da dini hareketlerin ekonomik etkileri, düzenli olarak ilk önce saf dini tutkuların doruk noktası aşıldıktan sonra açığa çıkmıştır, tanrı krallığını arama savaşımı zamanla ölçülü bir mesleki erdeme dönüşmüş, dini kökler yavaş yavaş yok olmuş, yerini dünyevi yararcılığa bırakmıştır (Weber, 2013: 158–59). İslam bir ibadet repertuvarının ötesinde, kusursuz bir ahlak anlayışına sahip en değerli kaynaktır (Akçaoğlu, 2018: 97) İslam ahlakı artık Türk toplumunun çoğunda milli ahlak olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple de muhafazakarlara “dinci”, ülkemizde de “İslamcı” gibi yakıştırmalar yapılmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, bir sözcüğe “-cı/ci” eki geldiğinde onu kendi çıkarları için kullanan kimse anlamı oluşmaktadır. Bu sebeple de Türk muhafazakarı dinci, İslamcı değildir. Türk muhafazakarı olsa olsa dindar olabilir. Yakın tarihlere kadar muhafazakarlar ülkemizde İslamcı olarak anılmışlardır. Bunun sebebi ise İslamcılığa temel biçimini veren “inanç eksenli toplumsal hayat, piyasa ekonomisi ve devlet” yaklaşımının, Müslüman toplumlar dışında dünyanın hiçbir yerinde muhafazakar olarak sınıflandırılacak güçlü bir somut karşılığı bulunmamasıdır (Akçaoğlu, 2018: 15).

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında yapılan çalışmalar İslam’ı devletten uzaklaştırmaya yönelik çalışmalar olarak kabul görmekteydi. Tek partili sistemden çok partili hayata geçişte ise Demokrat Parti’nin seçim kampanyaları, değişim ve geçiş halinde bulunan birçok kırsal bölgeye yaşam tarzlarının küçük görülecek bir şey olmadığı inancını aşılama için tam zamanında işin içine girdi. Böylece Demokrat Parti, İslamiyet’i ve kırsal değerleri yasallaştırdı (Mardin, 1990: 58). Bu yasallaşma ile muhafazakarların yıkılmaz kanunlarından olan din ve inanç artık devlete de nüfus etmiş

oldu. İnanılan din, siyasal toplumun en önemli gücüdür. Öyle ki devletin sadece din ve adalet olmak üzere iki bünyesi vardır. Adalet de din üzerine kurulu olduğuna göre toplumsal ilişkilerin temelini din olduğu düşüncesi genel kabul görmektedir (Barbier, 1999: 23). Ahlak; dini taşıyan yapı yani odaklanmış şahıstır, din ise; varlık ve anlamda nihai ve şartsız olana doğru ruhun bizzat kendini aşmasıdır (Tillich, 2006: 31). Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alinur Aktaş “*imam hatip lisesi mezunu ve dini hassasiyetleri olan bir insanım*” diyerek, dini değerlerine gündelik yaşantısında ve siyasi arenada önem atfettiğini; ancak kendi değerlerine saygı duyulmadığı ortamda da bulunmayacağını ifade etmiştir. Dindarlığı ve muhafazakarlığı neredeyse eş tutan Alinur Aktaş gibi Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık da muhafazakarlık ve Müslüman olma arasında bir bağ kurmuştur. “*Bir kere Allah'ın emirlerine ve Peygamberimizin sünnetini tutmak lazım ve bizden önce yaşayan atalarımızın yaşantısını da göz önüne almak lazım*” demiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta İslamiyet ve geçmiş dönem yaşantılarının toplumun değerlerini nasıl oluşturduğudur. Atalar kültürü ve İslam kültürü birbirinin içine zerk edilmiş bir halde toplumda uzun süredir yaşayagelmıştır. Bu sebeple toplumdaki çoğu muhafazakar kendisini öncelikle Müslüman olarak tanımlar. Buna örnek olarak İznik Belediye Başkanı Kağan Mehmet Usta'nın “*ben kendimi öncelikle Müslüman olarak tanımlıyorum*” sözleri verilebilir. Muhafazakar siyasetçilerin ülkemizdeki çoğunluğu Kağan Mehmet Usta gibi düşünmekte ve yaşamını bu güzergahta sürdürmektedir. Bu sebeple de ülke siyasetinde önemli bir yer kaplayan muhafazakarlık Müslümanlık ile birlikte anılmaktadır. Her ikisi de dini değerlere önem atfeder ve ortak ahlaki yapıyı kullanırlar.

Fransız muhafazakarlığı başta St. Augustine olmak üzere, kilise otoriteleri üzerinden dinsel kaynaklara uzanır ve oradan esinlenir. O bakımdan kurgusunun merkezinde Tanrı, din, kilise ve gelenek gibi değerler daha fazla yer alır. Oysa Alman muhafazakarlığının tarihsel ilham kaynağı, devleti sosyal yaşamın merkezi olarak kabul eden Antik Yunan geleneğidir. Bu bakımdan buradaki muhafazakarlığın en temel değerleri devlet, otorite, hiyerarşi ve pozitif hukuk gibi değerlerdir. Fransız muhafazakarlığı dine yönelirken Alman muhafazakarı ise devlete ve hukuka yönelir (Çaha, 2008). Ancak, Türk muhafazakarı ise hem dine hem de devlete sahip çıkmak için çalışır. Müslümanlar ve muhafazakarlar gücü uhrevi bir kaynaktan alırlar. İkisinin de sahip olduğu birtakım emir ve yasaklar vardır. Gündelik hayat bu emir ve yasaklar

doğrultusunda şekillenir. Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin “*Ben Bursa İmam Hatip Lisesi ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunuyum. İmam hatip liselerinde senelerce öğretmenlik yaptım. Mümkün olduğu kadar dinini yaşamaya çalışan helal haram çizgilerine riayet etmeye çalışan bir yapıya sahibim*” diyerek gündelik hayatı ve siyasi arenadaki fikir yapısını muhafazakar ve Müslüman olmak olarak özetlemiştir. İslami bir geleneğin içerdiği düstur ile yöneticiler kendilerinin gelip geçici olduğunu ve kalıcı olanın değerler olduğunu ifade ederler. Değerleri onların mihenk noktalarıdır ve sabittir. Bu değerleri vesilesiyle bir dünya görüşü oluşturmuşlardır. İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban “*inandığımız ve çizgilerimizin olduğu açılarda inandığımız değerlerden şaşmayacak ölçülerde davranmayı hedef edindiğimi söyleyebilirim. Şunu açık yüreklilikle söyleyebilirim ki inandığım ölçülerden zerre kadar şaşmamayı Cenab-ı Allah’tan diliyorum. Makamlar gelip geçici ancak geride bırakılan değerler, hayırla anılan işler ve yaptığınız hizmetler kalıcı oluyor*” demiştir. Geçici olan makamlar, insanların hırları ve dünyevi varlıklardır. Ancak din daima toplumda bir bütünlük sağlar (Girard, 2010: 39). Bu bütünlük ile de yöneticiler ve yönetilenler birbirlerini tanır, kollar ve birbirlerine güvenirlir çünkü onlar bir bütünün parçalarıdır.

İslam medeniyeti ve muhafazakar tahayyül hiçbir zaman kendisini yeniliğe kapatmamıştır. Daima bir kendini güncelleme ve artık gündelik hayata uyum sağlamayan noktaları törpülemeye meyillidir. Tabi bu gelen yenilik sorgusuz sualsiz kabul edilecek diye bir kaide söz konusu değildir. Muhafazakarlık geleneğe başvuru yaparken geçmişten gelen fikirlerin her birini ve bütünü onaylamazlar. Onun yerine seçici davranırlar ve o anki duruma uyum sağlamıyorsa gelenek de değişir (Nisbet, 2014: 55). Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar gelen yeniliğin “*bizim ecdadımızdan gelen ve içinde bulunduğumuz toplumu oluşturan hamura uygun olup olmadığını sorgulayarak uygulamak*” gerektiğini ifade etmiştir. Gelenek hamura uygun değilse ahlaka ve değerlere karşıt olan bir durum söz konusudur ve bu intihar demektir. Orhaneli Belediye Başkanı Ali Akyurt ise yeniliklere karşı olan tutumunu “*bugün muhafazakar bir insan ileri görüşlü bir insandır*” şeklinde ifade etmiştir. Muhafazakarlık hiçbir dönemde tutuculukla birlikte anılmamıştır. Muhafazakarlık yeni olana sert bir tavır sergilemiştir. Ama yeniliği hemen de kabul etmemiş, zamana yaymayı tercih etmiştir. Yenilik gerektiğine inanıldığında yenilenmeden çekinmemiştir. Yıldırım Belediyesi Başkanı Oktay Yılmaz “*Ak Parti olarak yenilikçi bir çizgiye sahibiz, asıl meselemiz*

sahip olduğumuz koru, nuru daima yeniden yorumlamamız gerektiğidir” diyerek muhafazakarların yenilikten çekinmediğini ve yeniliğin bizim daima içinde olmamız gereken bir durum olduğunu ifade etmiştir.

3.2.4.Yoksul Kavramına Dini Açıdan Bakış

Kapitalizmin yükselişi ve toplumu altüst eden yoksul insan sayısındaki büyük artış, akademisyenleri, ideologları ve politikacıları yoksulluğu sosyal bir fenomen olarak görmeye yöneltmiştir (Geremek, 1997: 1). Dünya Bankası, 1970’li yıllarda yoksulluk konusuna dikkat çekmiş ve “hızlı sermaye birikimine ve sanayileşmeye dayalı büyüme modelinin” gelir dağılımını bozduğunu ve yoksulluk sorununa kalıcı çözüm bulamadığını belirtmiştir. 1980’li yıllarda neo-liberal politikalara odaklanmış ve yoksulluğu ülkelerin iç sorunu olarak görmüştür. 1990’lı yıllardan itibaren ise Dünya Bankası’nın yoksulluğa yönelik artan bir ilgisi söz konusudur (Şenses, 2006: 39–41). Bu sebeple de yoksulluk hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda yoksul, yoksulluk, yoksulluk sınırı gibi kavramların açıklaması yapılmıştır. Biz de bu tez için çalışmalarımızda yoksul, yoksulluk ve yoksulluk ölçümleri hakkında görüşmecilerimiz ile bilgi alışverişinde bulunduk.

İslam açısından bakıldığında yoksulluk yalnızca ekonomik maddi bir problem olarak görülmemekte; itikat, ahlak, ibadet, ekonomi ve hukuk bütünlüğü içinde insani etik değerler çerçevesinde ele alınmaktadır (Korkut, 2019: 62). Bu sebeple yoksul tanımı daima farklılık gösteren bir kavramdır ve tam olarak açıklamak güçtür. Yoksulluğu ihtiyaçlarını karşılayamama olarak tanımlarsanız iktisadi açıdan bir sonsuzluğa düşersiniz. Bu sebeple yoksulluğun tanımı yapılırken dikkatli olmak gerekmektedir. Örneğin, Platon ve Aristoteles yoksulluğu içinde kötülük tohumlarının barındığı bir çiçeğe benzetir. Bu iki filozof, yoksulların açlık ve sefaletin etkisiyle kolayca istemeden ya da isteyerek kötülük yapabileceğinden, bu kişilerin diğer insanlar tarafından kolaylıkla ikna edilebileceğinden bahsetmektedir. Ülkemizde ise Platon gibi üstten bakan Cumhuriyet’in inkılapları toplum içinde makbul bir beden oluşturma çabasıyla köylülere ve yoksullara kendilerini mutsuz hissetmeleri için bir bilinç bahşetmiştir (Akçaoğlu, 2018: 36). Muhafazakarlar ilk olarak bu mutsuzluğu ortadan kaldırmak için savaşımlardır. Bu konuda ellerindeki en büyük koz ise “*bir lokma ve bir hırka ile ömür geçebilir*” diyen din olmuştur. Tasavvuf bu tarz bir düşünce yapısıyla fakirliğe yol açmamakta, çalışmaya teşvik ederken paylaşımı öngörmektedir (Korkut, 2019: 71). Bu din aracılığıyla söze başlayan muhafazakarlık, daima yoksul tanımı yaparken en azami

ihtiyaçlarını karşılayamayan kimse olarak tanımlar. Azami ihtiyaçtan kasıt ise bir lokma ya da bir hırka olabilir. Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar yoksulu *“temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kişi”* olarak tanımlamıştır. Tabi yoksul olmanın sosyal boyutu da vardır. Bu sosyal boyut ise içinde yaşanılan toplumun standartlarına uyup uyamama söz konusudur. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alinur Aktaş yoksulu *“günlük ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan, özellikle gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlara erişmekte zorlanan kişi”* olarak tanımlamış ve bu tanımın yalnızca iktisadi yapıda olduğunu, insanların yaşam kalitesine de bakılması gerektiğini vurgulamıştır. Yaşam kalitesi vurgusunu *“yaşam kalitesi” penceresinden bakarsak işin içine sağlık, eğitim, siyaset, istihdam, yaşanılan ortam gibi birçok konu giriyor. Kısacası yoksulluk, ekonomik ve sosyal kısıtlılık halidir”* şeklinde ifade etmiştir. İznik Belediye Başkanı Kağan Mehmet Usta da yoksulu *“işi olmayan, geliri ya çok düşük ya da hiç olamayan kimse”* olarak tarif etmiştir. Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi iktisadi ve sosyal bir derdi, sorunu olan kişiye yoksul denilebilir. Ancak bu derdi giderme noktasında kişi eğer sağlıklı ve çalışabilir durumda ise gidermek için çaba göstermesi beklenir. Dergi olup da derdine derman aramayan ya da bu konuda bir çalışması olmayana yoksul denemez. Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık *“yoksul ile mağdur birleştirilmelidir, çünkü ikisinin de imkanı ve çalışacak gücü yoktur. Bunun yanı sıra derdine derman aramayı bilmiyorsa da yoksuldur”* diyerek çalışacak gücü olup çalışmayan, başkaları üzerinden geçinen ya da sahip olduğu şeylerden daha fazlasını istemeyenleri ayırmıştır. Burada önemli nokta yardıma muhtaç olup olmama durumudur. Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş yoksulu bu noktada *“yardıma ihtiyaç duymadan hayatta kalamayan kişi”* olarak ifade etmiştir. Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin ise *“temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, aşa ekmeğe dahi muhtaç olan; çalışacak işi, kendisini ve ailesini geçindirecek bir geliri olmayan kişi”* olarak tanımlamıştır. Eğer yoksulluk *“bir kişimin yaşamını sürdürebilmesi için maddi açıdan asgari kaynakları elinde bulundurup bulunduramaması”* şeklinde ifade edilirse, bu kişileri toplumun diğer kesiminden ayıran sınır (yoksulluk sınırı) yaşam için gerekli görülen kaynakları karşılamaya yetecek harcama ya da gelir düzeyini yansıtacaktır. Bu sınıra eşit ya da sınırın üzerinde bir maddi güce sahip olmayanlar yoksul olarak kabul edilmiştir. Eğer yoksulluk *“içinde yaşanılan toplumun kendine belirlediği asgari düzeyin üzerindeki bir ortalama refaha erişememek”* olarak tanımlanırsa, yoksulluk sınırı bu sefer ortalama refahı yansıtacak bir harcama ya

da gelir düzeyi olarak belirlenecektir. Bu durumda toplumdaki ortalama refaha sahip bireylerden daha azına sahip olanlar yoksul olarak kabul edilecektir. Bu birbirine benzeyen fakat eşik noktasında birbirinden farklılık gösteren durumlar literatürde “mutlak” ve “görelî” yoksulluk kavramları ile ifade edilmiştir. Yaşam için gerekli asgari kaynaklara sahip olamayanlar “mutlak yoksul” olarak ifade edilirken, yaşadığı toplumdaki ortalama refaha erişemeyenler “görelî yoksul” olarak ifade edilmektedir (Notten, De Neubourg, 2011).

İnsanoğlunun Allah karşısında fakirliği konusu, tasavvufun anahtar konularından biridir. Tasavvuf literatüründe çok önemli bir kavram olan fakr (fakirlik), bazen Allah’a muhtaç olma anlamında kullanılabilir. Bu fakirlik ile maddi anlamda zayıf olma anlamında yoksulluk birbirine karıştırılır veya ikisinin aynı düzlemde ele alınması yoksulluğu olumlar. Dolayısıyla maddi anlamda yoksulluğun da tümüyle olumlu karşılandığı bir zihniyetin oluşumuna ve yoksulluğu iyi, zenginliği kötü gören bazı anlayışların ortaya çıkmasına yol açan faktörler arasında önemli bir yer tutar (Okumuş, 2011: 13). Diğer inanç biçimlerinin çoğunda ise yoksulluk, ahlaki düzlemde belirli günahlara yol açan bir problem olarak görülür (Geremek, 1997: 28). Müslüman için temel kaynak olan Kur’an’da fakir kelimesi Muhammed 47/38’de “temelde yoksul bulunan ve doğal olarak Allah’a muhtaç olan insan”, Tevbe 9/60 ‘da “zekatın verileceği kimse”, Mearic 70/24-25’te “zengin malında hak sahibi olan kişi”, Haşr 59/8 ‘de “yardım edilmesi gereken kişi” olarak geçmektedir. Görüldüğü gibi Kur’an zenginliği ve fakirliği ne önerir, ne de yasaklar. Kur’an’ın yerdiği ya da övdüğü şey kişinin içinde bulunduğu zenginlik ya da fakirlik karşısında takındığı tavidir (Özkan, 2016: 18). Zenginlik ise kişinin ihtiyaç duyacağından çok mal ve mülke sahip olmasıdır (Ağırman, 2007: 115). İslam ve özellikle tasavvuf düşüncesinde ise gerçek zengin dünyaya sahip olup onu elinde tutan fakat kalbine koymayandır (Kardavi, 1975: 13). İslami anlamda zenginlik Allah’ın rızasını gözeterek dünyevi olana rağbet etmeme şeklinde tanımlanır ki, peygamberin duruşu tam da bu kavram ile açıklanabilir (Özkan, 2016: 115). İslamiyet’in yoksulluk içinde olan kişiye önerdiği davranış biçimi bu durumun korkulacak bir yönünün olmadığı, yoksulluğun Allah tarafından ona bir sınav olarak yaşatıldığı ve asla isyan etmemesi, zenginler için ise mülk sahibinin Allah olduğu ve kendisine emanet edilen malı mülkü Allah yolunda kullanması gerektiğidir. Fakir kelimesi birçok hadiste de geçmektedir. Bu hadislerde “fakirlerin cennete girmeye layık oldukları”, “ümmin en hayırlılarının

fakirler olduğu” ve “cennetin anahtarının fakirlerin elinde bulunduğu” söylenir. Yoksulluk Allah’a yakınlaşma, iyilik, paylaşım ve merhamet duygusunun güçlenmesi için bir fırsat olabilmektedir. Sabır yoluyla manen olgunlaşma sürecine katkıda bulunabilir. Azim, çaba ve gayret neticesinde nimete kavuşmaya vesile olabilir. Yoksulluğu anlayarak fakirlere el uzatma konusunda yaşanan bir tecrübeye dönüştürülebilir (Korkut, 2019: 72–73).

Toplum tüm yönlerinde dini referans alınarak hareket edilebilir. Bu kişiler, yapıp ettiklerini kendi inançlarına bağlayıp bu inanç doğrultusunda açıklamaya çalışırlar. Din, bu referans olma yönünden bakıldığında insanlara bir zihniyet kazandırır ve insanlar o zihniyete göre hareket ederler. Yoksul/zengin insanlar da yoksulluklarını bağlı bulundukları din ile veya dinin kazandırdığı zihniyetle açıklama ve onaylama yoluna gidebilmektedirler (Okumuş, 2011: 4). Dini açıdan bakıldığında ise ülkemiz muhafazakarları İslam inancının onlara uygun olanı söylediğini düşünmektedirler. Kur’an’da fakirlik bir aşağılama ya da bir gurur duyma meselesi olarak geçmemektedir. Kur’an fakirliği bir insani durum, sosyal bir vakıa ve bir imtihan sebebi olarak değerlendirir (Özkan, 2016: 17). Bu sebepten ötürü de görüşmecilerimizin hepsi yoksulluğu hem çeken hem de yoksullara yardım edebilecek kişiler için bir sınav olarak görmüşlerdir. İslam’ın değerler sisteminde fakirlik hakir görülme, zenginlik ise üstünlük sebebi değildir. Bunun aksine her iki durum zengin ve fakirin sınıandığı bir süreçtir (Korkut, 2019: 71).

3.2.5. Muhafazakarların Yoksulluk Olgusuna Bakışı

Yoksulluk durumu dünyada her geçen gün önemine değeri katarak gündemde kalmaya devam ediyor. Peki bu yoksulluk nedir? Yoksulluk tanımlaması göreceli bir kavram olup kişiye ve yere göre farklılık gösterebilir. Görüşmecilerimizin yukarıda belirttiği gibi, yoksulluk kimi zaman kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamama durumu, kimi zaman ise bir feraset meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak daima yaşamın içinde bir yoksulluk olmuştur ve olacaktır. Hatta yoksulluk kimi zaman bir probleme dahi dönüşmektedir. Kestel Belediye Başkanı Önder Tanır’a göre “*yoksulluk, bir bölgenin ya da bir ülkenin değil, Dünya’da uzun yılladır süren küresel bir sorun*” olarak tanımlanmaktadır. Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık “*yoksulluk en büyük sıkıntıdır*” diyerek konuya açıklık getirmiştir. Ancak yoksulluk olgusu da coğrafi koşullar siyasi ve toplumsal etkenler ve hatta nüfus dağılımı gibi sebeplerden ötürü görecelilik

gösterecektir. Her toplumun, her ülkenin ya da her şehrin yoksulluk olgusu farklılaşacaktır. Yıldırım Belediye Başkanı Oktay Yılmaz bu konuya “*yoksulluk göreceli bir kavramdır. Örneğin Afrika'daki yoksulluk tanımı farklıdır. Doğal olarak Avrupa'daki farklıdır, Bizdeki farklıdır, Doğu'daki, Uzak Doğu'daki yoksulluk tanımları daima farklılık arz edecektir*” diyerek açıklık getirmiştir.

Yoksulluğu ortaya çıkartan en büyük faktörlerden biri, Dünya çapında eşitsizlik ve yoksulluk üreten kurumsallaşmış bir yapıdır (Pogge, 2006: 342–47). Bu yapı insanlar üzerinden para kazanmaya yarayan ekonomik sisteme eşgüdümlü olarak çalışmaktadır. Küresel Pazar daima birilerinin emeğini başkasına satma üzerine kurulmuştur. Emek en ucuza alınırken, ürün maksimum fiyata satışa sunulmaktadır. Bu da üreticinin kendi ürettiği ürüne yabancılaşması anlamına gelmektedir. Yoksulluk bir nevi topluma ve sahip olunan ürünlere yabancılaşma manası taşımaktadır. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş “*Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde ve Bursa’da da yoksulluk söz konusudur. Yoksulluğun birçok sosyal ve ekonomik nedenleri bulunmaktadır. Savaş, kuraklık, iç-dış göç, iklim şartları, afet ve salgın hastalıklar gibi nedenlere bağlı olarak yaşanan işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlikler yoksulluğun önemli nedenleridir*” diyerek yoksulluğun yaşamın içindeki yerine ve nedenlerine dair görüşlerini beyan etmiştir. Bir ülkenin kendi içinde adil gelir dağılımına sahip olması o ülkede yoksul sayısını azaltmasına yardımcı olabilir (Okşak, 2020: 69). Alınur Aktaş gibi Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Korkmaz da yoksulluk sorununun nedenlerine değinirken “*yoksulluğun nedenleri de dünden bugüne olan şeyler değildir. Uzun yıllar özellikle Osmanlı'nın son döneminden itibaren süregelen toplumsal, siyasa ve ticari birçok yaşanmışlıktır. Yoksulluğun nedenleri öyle on yıllık, yirmi yıllık, otuz yıllık mevzular değildir, çok daha geriye dayanır. Ama geçmişe kıyasladığımızda bunları da yavaş yavaş aştığımızı düşünüyorum*” diyerek zaman içerisinde yaşanan olaylara vurgu yapmıştır. Hatta zaman içerisindeki olaylara değinerek yoksulluğun ortaya çıkmasına da değinen Orhaneli Belediye Başkanı Ali Akyurt “*ülkemizdeki yoksulluğun temelde iki sebebi vardır, birincisi PKK sorunu, ikincisi ise göçtür. Gençlik yetişmesinden tutun da bugün devletin desteklerinin doğru yönetilmemesine kadarki süresin sonuçlarına baktığımızda evet, yoksulluk var ve bu makas zamanla daha çok açılıyor*” diyerek geçmiş dönemlerde yaşanan siyasi ve toplumsal olaylara ve bu olayların günümüzdeki ve gelecekteki açacağı sorunlara dikkat çekmiştir.

Yoksulluğun görüşmecilerimize göre en büyük problemi aslında insanların rahat ve kolay para kazanma arzularının olmasıdır. İnsanlar günümüzde az efor sarf ederek ya da hiç efor göstermeden para kazanma derdindedir, çünkü ataerkil bir aile yapısı ile yetişen gençler aile hayatlarında hiçbir zorlukla yüzleşmeden topluma entegre edilmeye çalışılmaktadır. Tüm yük aileye binmektedir. Bu sebeple de artık gençlerimiz iş beğenmez bir hal almış durumdadır. Görüşmecilerimizin neredeyse tamamı yoksul ile miskin arasında bir çizginin olması gerektiğine önemle vurgu yapmışlardır. İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban “*yoksulluk toplumsal, sosyolojik bir gerçekliktir, ancak sınırları çok iyi çizilmelidir*” diyerek bu konuya verdiği önemi belirtmiştir. Hatta bu sınırın çekilmesi ile normal şartlar altında yoksulluk sorununun ortadan kalkacağını belirten görüşmecilerimiz olmuştur. Ancak genel problem çoğu kişiye göre yoksulların ya beceriksiz olduklarından ya da çalışmak istemediklerinden dolayı azami geçim kaynaklarını elde edememesidir (Nilgün Oktik, 2008: 28). Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar “*yoksulluk diye bir problemin olmadığını; olan sorunun ise iş beğenmeme ya da işlerin zor gelmesi*” kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşü İznik Belediye Başkanı Kağan Mehmet Usta da “*yoksulluğun çalışmayı istememe ya da iş beğenmeme kaynaklı*” olduğunu dile getirmiştir. Literatürde ise Lewis Coser yoksulluğun ancak, yoksulların üretkenliklerini ve işgücü piyasasının çekiciliğini artıracak beceriler kazanmasıyla ortadan kaldırılabileceğini savunur (Coser, 1969).

Yukarıda sayılan sebepler kanıksanmış bir yoksulluğu ifade etmektedir. Bir de dönemsel yoksulluk sebepleri vardır. Tüm dünya gibi ülkemizde de 2019’un son aylarında başlayıp 2021 yılında etkilerini görmeye devam ettiğimiz Covid-19 virüsünün yarattığı ortam dönemsel yoksulların çıkmasına sebep olmuştur. Bu buhran döneminde birçok iş yeri sokağa çıkma yasakları sebebiyle çalışamaz hale gelmiş, birçok vatandaş işini kaybetmiştir. Normal şartlar altında kendilerini idame ettirebilen kişiler bu özel durum karşısında çaresiz kalmıştır. Bu duruma en iyi örnek Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş’tan gelmiştir. Normal şartlar altında kendilerini geçindiren vatandaşlarının olduğunu belirtmiş ve “*benim ilçemdeki insanlar ekmeğini bir şekilde elde eden insanlar ama kişi bir şekilde ticaret yapmıştır, bir şeyler yaşamıştır, kendi hataları yüzünden batmıştır ya da dönemsel bir kriz içinde ayakta kalmayı başaramamıştır. Bu şekilde yoksulluğa düşmüş olabilir, ama normal şartlarda benim ilçemde yoksul bir kişi dahi yok*” diyerek kişilerin ya da dünyanın özel şartlarına vurgu yapmıştır. Bu tezin yazıldığı

süreç içerisinde de dünya olarak özel bir pandemi dönemi yaşıyoruz. Bu süreç birçok kişiyi ekonomik olarak zora sokmuş bir dönemdir. Bu kriz durumunda devlet ve halk birine sınımsız kenetlenmiş ve bu krizi nasıl daha kolay atlatabiliriz sorusu her kesimden kişinin önem atfettiği bir soru niteliğini kazanmıştır. İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban *“pandemi sürecinde ülke olarak başlattığımız dayanışma ruhunu göz önüne alırsak bu anlamda zorlukları olan vatandaşların yanında güçlü bir devlet ve duyarlı bir milletin yer aldığını görüyoruz”* sözleriyle bu konuya değinmiştir. Ayrıca Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin bu durumu *“yoksulluk bu geçtiğimiz süreç içerisinde pandemi sürecinde yoksulluk biraz şurada oldu. Bursa’da ve büyük şehirlerde niçin bizde de bazı kişiler işinden oldu. Yani kahvehaneler kapandı, turizm tesisleri kapandı, bazı fabrikalar kapandı. Burada işsiz kalan hemşerilerimiz vatandaşlarımız oldu”* şeklinde özetlemiştir. Bu sürecin daha kolay atlatılması için belediyelerimiz birçok çalışma yapmıştır. Örnek olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi Başkanı Alınur Aktaş yaptığı çalışmayı şöyle özetlemiştir: *“Pandemi sürecinde “ bursa için omuz omuza” sloganıyla ihtiyaç sahibi vatandaşlara; erzak kolisi, pazar fileleri, ekmek dağıtımı, hijyen paketi, sıcak yemek, C vitamini destek paketi dağıtımı yapılmıştır”*. Yapılan bu maddi yardımlara ek olarak da bazen sadece vatandaşları arayıp onların sorunlarını dinlemek, onlara önem verildiğini hissettirmek gibi çalışmalar da yapılmıştır. Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin *“Pandemi döneminde mümkün olduğu kadar karantinaya alınan kişileri telefonla aradım”* diyerek manevi destekte de bulunulduğunu ifade etmiştir. Orhangazi Belediye Başkanı Bekir Aydın insanların pandemi sürecinde en büyük ihtiyaçlarının hatırlanmak olduğunu belirtmiştir. Bu durumu *“bence en önemli ihtiyaçları hatırlanmak. Çünkü bu insanlarımız -özellikle pandemi döneminde- bir şekilde temel ihtiyaçlarını giderdiler; bazı yaşlı vatandaşlarımızın parası var fakat bakacak kimsesi yok. Biz onlara daha çok önem verdik ve onların dışarıdaki eli ayağı olmaya özen gösterdik. Gerekirse faturalarını yatırdık. Gerektiğinde market alışverişlerini yaptık. Ya da hasta ise tedavi olmasına yardımcı olduk. Yemek yapamayacak durumda olana yemeğini götürdük.”* sözleriyle ifade etmiştir. Karacabey Belediye Başkanı Ali Özkan ise *“engelli vatandaşlarımıza tekerlekli sandalye, hasta yatağı, tıbbi ilaç, herhangi bir konuda ihtiyaçlarını karşılayamayan yaşlı vatandaşlarımıza ise alışveriş, ev temizliği ve ev tamiratları gibi tüm ihtiyaçlar için imkanlarımız dahilinde, hatta bazen imkanlarımızı zorlayarak destek*

veriyoruz” sözleriyle aslında yapılan yardımların sadece maddi kaynak sağlama olmadığını dile getirmiştir.

Görüşme sağlanan belediyelerin çoğunda yoksulluğun önlenmesi ya da yoksullar için çalışan bir belediye birimi yer almaktadır. Bu birimin adı kimi zaman Sosyal Yardımlaşma Birimi, kimi zamansa Kültür ve Sosyal Çalışmalar Müdürlüğü adı altında olabilmektedir. Ancak birim ya da müdürlük adı altında birleşmeyen fakat kendilerini bu göreve vakfetmiş kişiler de belediye çatısı altında olabilmektedir. Bu birim, müdürlük ya da kişiler hem kültürel faaliyetlerde bulunmak hem de fakirlerin yardımına koşmaya çalışıyorlar. Örnek vermek gerekirse İznik Belediye Başkanı Kağan Mehmet Usta Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’nün faaliyet alanını şöyle tanımlanıştır *“hasta nakil işlemlerinde yardımcı oluyoruz, cenaze işlemlerinde hizmet ve yardım sağlıyoruz Cenaze evine gidecek işte sandalyesi, dağıtılacak yemeği, çayı çorbası gibi ihtiyaçları varsa karşılıyoruz. Ayrıca aşevimiz var. Günlük yaklaşık 250 civarında kişiye yemek gidiyor. Ramazan’da bu 400 kişiye çıkıyor. Bu yemekler hem evlere gidiyor hem de gelen kişilere ücretsiz ikram ediliyor. Mevcut aşevinin gün içinde işçilerimize, öğrencilerimize, halkımıza sorgu sual olmaksızın daima kapılarını açık tutuyoruz. Ne olursa olsun sarhoş bile gelse yemek verin diyorum. Yani gönlü kırılmasın. Halkımızdan kişilerin kıyafet ihtiyaçları oluyor. Çocuklarının okul masraflarını karşılamada yardımcı oluyor. Bunların hepsi bizim belediye bütçemizden karşılanıyor.”* Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Korkmaz ise birimin görev çerçevesi hazırlanırken en öncelikli konunun *“yoksullar, engelliler, gaziler ve yaşlılar için faaliyetlerde bulunmak”* olduğunu tasvir etmiştir. İnegöl Başkanı Alper Taban, İnegöl Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü çatısı altında 65 yaş üstü, dar gelirli olan, asgari ücretin altında gelir durumuna sahip olup, ihtiyaçlarını karşılama noktasında imkanı bulunmayan, bunun yanı sıra çalışma potansiyeline sahip olmayan ve çalışmasına rağmen güç yetiremediği (hastalık, engel, borç vb.) durumları olan ihtiyaç sahipleri için çalışmalar yürüttüklerini ifade etmiştir. Tüm bu müdürlük ve birimlere ek olarak Kestel Belediyesi Başkan Önder Tanır ise Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ile Sevgi Derneği ile ihtiyaç sahiplerin yardım ettiğini söylemiştir. Ancak bu yapılan yardımlar o yöre halkına öncelik vermektedir. Bu konudaki eksikliği gören Yıldırım Belediyesi Başkan Oktay Yılmaz konuya şöyle bir açıklık getirmiştir: *“Sosyal Destek Müdürlüğümüz bu anlamda hem yolda kalmışların hem de ilçemizde yaşayan insanların barınma problemini bir nebze de olsa çözmek için kurulmuş*

bir konukevi ile gönülleri almaktadır". Ayrıca Yıldırım Belediyesi olarak yaptıkları diğer çalışmaları da şöyle özetlemiştir: "Evinde yemek yapamayanlara, her gün sıcak yemek götürdüğümüz bir aşevimiz var. Hem de malzeme ihtiyacını karşıladığımızda yemeğini kendi yapıp yardıma muhtaç olanlara dağıtabilen gönüllü hemşerilerimiz var. Bunlara destek oluyoruz veya düğün, bayram gibi özel günlerde çocuklarımızın giyinme noktasında ihtiyaçları oluyor. Bunu karşılıyoruz. Yine her yıl sünnet organizasyonları yapıyoruz. Bu anlamda ihtiyaç sahibi ailelerimizin ihtiyacını gideriyoruz, bununla beraber de en önemlisi balık tutmayı öğretmeyi önemsiyoruz. Devlet kuruluşlarıyla veya özel kuruluşlarla, ticaret odamızın katkılarıyla veya STK'lar ile ya da İş adamı dernekleri ile iş birliği yaparak bir Yıldırım İstihdam Merkezi'ni kurduk. Buradan da sanayinin ve ticaretin ihtiyaç olduğu alanlarda hemşerilerimizin ücretsiz yararlanabileceği eğitimler düzenliyoruz. Böylelikle de onlara iş gücü sağlıyoruz. Çünkü Yıldırım, genç nüfusa sahip bir ilçe. İşgücü yüksek fakat bu işgücünün aynı zamanda nitelikli hale getirilmesi gereken de bir bölge. Dolayısıyla bizim hedeflediğimiz durum hem bu eğitimleri sağlayalım hem de gençlerimizi işlerine kavuşturalım; onlara kendi yaşamlarını idame ettirebilecekleri iş bulalım. İşte bu iase durumu çok önemli. Aslında "herkesin kendi başının çaresine bakabilecek, kendini hayatını idame ettirebilecek bir noktaya getirmek" düsturu ile yola çıktığımızı söylersek doğruyu söylemiş oluruz." Bu yönden bakıldığında yoksullukla savaşmanın en iyi yolu yoksulları eğitmekten geçer. Eğiterek onları üretmeye meylettirmek gerekir. Yoksulların ekonomik olarak üretkenlikleri marjinaldir ve bu nedenle açık işgücü piyasalarında etkin bir şekilde rekabet edemezler. Kültürel olarak klasik Malthusçulukta olduğu gibi, yaşam tarzları, sosyal hareketliliklerini ve istikrarlı iş sahibi olma şanslarını engeller. Her durumda, eğer yoksulluk ortadan kaldırılacaksa, radikal değişime uğraması gereken ekonomik sistem değil, yoksullardır (Harvey, Reed, 1992: 280).

Yardımların kimlere verileceği gerçek anlamda bir vicdan meselesidir. Gerçekten kimin ihtiyaç sahibi olup olmadığı çok detaylı bir araştırma gerektirmektedir. Görüşmede bulunan belediyeler içerisinde bu araştırmayı yapmayan bir belediye yoktur. Tüm belediyelerimizin sahada gözü kulağı bulunmaktadır. Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş bu konudaki çalışmalarını *"Belediyemiz; muhtarlıklar, yardım hizmeti veren tüm diğer kamu kurum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışmaktadır Sosyo-ekonomik yetersizlik yaşayan kişileri belirlemek için teknolojik imkânlardan yararlanmaktadır.*

Bunun için online başvuru yöntemiyle, belediyeye özgü yazılımlar ve puanlama sistemi kullanılmaktadır. Ayrıca işleri bakanlığı e-belediye modülü kullanılarak başvuru sahiplerinin ailedeki fert bilgileri, İŞKUR kaydı, gayrimenkul bilgisi, alınan sosyal yardımlar ayrıntılı olarak araştırılmakta, mahalle ve yaşanan ortamda yerinde sosyal inceleme yapmaktadır” sözleriyle ifade etmiştir. Özellikle Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık “bizlere kendisi başvuru yapanlar da var, mahalle muhtarlarına gidip başvuranlar da var, parti teşkilatlarımıza gelenler de var. Bunların dışında bizim belediyemiz bünyesinde bir saha ekibi oluşturduk ve bu ekip sokak sokak, mahalle mahalle gezerek her binaya bir kimlik oluşturuyor ve burada yaşayan sakinlerin istatistikini çıkartıyor. Yani kaç kişi yaşıyor, kaç yardım muhtaç, kaç yaşlı, kaç dezavantajlı grupta bunların hepsini bizlere bildiriyor. Ardından tabi bu sadece bildirmeyle bitmiyor takibini de sağlıyorlar” sözleriyle bu konunun önemini vurgulamıştır. Yardımların kimlere verileceği konusunda ise belediyelerimizin elinde daima büyükşehir belediyesi, kaymakamlık ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile ortaklaşa oluşturduğu bir bilgi platformu vardır. Bu veriler neticesinde kimin ne zaman kime hangi yardımı yaptığı kayıt altına alınabilir. Ancak bazen bu verilere gerek kalmayabilmektedir. Bunu nüfusu az olan ilçeler daha kolay sağlayabilmekteler. Örnek vermek gerekirse Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş “Harmancık 6200 nüfuslu küçük bir ilçe. Buranın insanlarını biz tek tek aile aile ve hatta birey birey iyi biliriz. Özellikle ben biliyorum çünkü 25 yıl veteriner hekimlik yaptım yani özellikle önceki hali köy şu an mahalle olan yerlerde tek tek haneleri tanırım. Bizim belediyemize gelerek ihtiyaç sahibi olduğunu iddia eden kişi başvurur ancak önemli olan bizim ne gördüğümüzdür. Çünkü istemeyi ve hazır elde etmeyi şiar edinmiş kişiler de ilçemiz sınırları içinde ne yazık ki var. Biz onların bu alışkanlıklarının önüne geçmeye çalışıyoruz. Gerçekten ihtiyacı olanı da onun istemesine fırsat dahi vermeden ve o kişileri rencide etmeden ihtiyacını gidermek için anında harekete geçiyoruz. Olması gereken de bize göre bir elin verdiğini öteki el görmeyecek düsturudur. Şiarımızda şu hadisi şerif vardır: komşusu açken kendisi tok yatan bizden değildir. Küçük belediye olduğumuz için hem bizim gözlerimiz halkın üzerinde hem de vatandaşlarımız birbirine göz kulak olmaktadır. Belediye ve halk olarak birbirimize sahip çıkmak zorunda kalıyoruz” diyerek küçük bir ilçe olmanın avantajlarından bahsetmiştir. Orhangazi Belediye Başkanı Bekir Aydın ise kendi nahiyesinde yaşayan kişi sayısını ve bu kişilerin kaçının yardıma muhtaç

olduğunu kendi geçmiş yaşantısında bizzat görmüş biri olarak ve o eski mahalle kültürünü de yaşayan bir ilçenin verdiği bilgilerle “80000 nüfuslu bir ilçeyiz biz. Küçük bir ilçe olduğumuz için ve ben de doğma büyüme buralıyım ve hatta ailem de burada doğup büyüdüğü için neredeyse herkesi tanırız. Buranın yerlisi olduğu için bir geçmişimiz de var. Bu sebeplerden dolayı buradaki insanlar ile bire bir diyalogum her zaman var. Belediyemizin çalışanları da benim gibi insanlar o sebeple onları da herkes tanır, onlar da herkesi bilir. Ayrıca bizim kendi ilçe teşkilatımızın elinde bir havuz var. Muhtarlarımız tabi ki uç beyleri olarak bulundukları mahalledeki kişileri bize göre en azından daha fazla tanıma imkanları var. Bunların her birinin yanında bizim ilçe teşkilatlarımız yanında mahalle başkanlarımız var. Sandık görevlilerimizin her biri bizim her sandığımızda dokuz tane görevlimiz var. Bunlar sadece sandık zamanında ya seçim zamanında görev yapmıyorlar. Her seçim aynı kişiler sandıkların başında ve eşrafın daima gözleri onların üzerinde. Fısıltı gazetesi ve dinleme dediğim iki tane kendi kavramamım var. Fısıltı gazetesi, eğer ilçede herhangi bir şey ile ilgili bir şey yapmak istiyorsanız fısıltı hastasını harekete getireceksiniz. Dinleme dediğimiz noktada insanımız gerçekten belki bir özel dinlenmek aktif dinlenmekten çok büyük haz alır. Ben de kişilik olarak biraz daha aktif dinleyicimdir. Ayrıca her mahallede tanıdıklarım olduğu için böyle alıp bunlarla dönemden ya var mı senin sen bilmeyebilirsin ama senin akrabaların tanıdığı işte bizim atladığımız kişi var mı diye soruyorum. Okulda öğretmeniyile müdürüyle görüşüyor, çocuğundan ulaşıyoruz” sözleriyle Ataş’ın sözlerini desteklemiştir.

Yardımların kime verilmesi gerektiği konusunda yerel yönetimler de kendi yerel teşkilatlarına güvenmektedirler, çünkü her noktaya merkezden ulaşmak vakit alacaktır. Ancak sorunlu noktaya anında müdahale edebilecek olan kişiler o yörede ikamet eden ve o yörenin insanlarını tanıyan muhtarlar ve parti temsilcileri olacaklardır. İznik Belediye Başkanı Kağan Mehmet Usta “bu konuda sosyal yardımlaşma vakfı ve muhtarlara büyük görev düşmektedir. Onlar ile daima haberleşiyoruz. Ayrıca parti teşkilatımızın özellikle kadın kolları ve mahalle başkanlarımızdan bizi yönlendirmelerini istiyoruz. Çünkü hem muhtarlarımıza hem parti teşkilatımıza ulaşım daha kolay oluyor. Zaten herkes kendi mahallesindeki daha kolay tanır, daha çabuk yardım elini uzatır. Ben 44000 nüfuslu yerde herkesi tanımaya çalışıyorum ancak makamdan çekinen oluyor. O sebeple önce muhtarlarımıza ve parti teşkilatımıza muhtaçlığını bildirenleri de biz tanımak için çaba

sarf ediyoruz” sözleriyle bu konuya açıklık getirmiştir. Bu noktada halk ile iç içe olmak en önemli bilgi kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bekir Aydın’ın fısıltı gazetesi olarak tanınırlığını Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar her Cuma belediye binası önüne makamını indirerek halkın sorunlarını dinleyerek yapmaktadır. Keles Belediyesi de küçük olmanın avantajını kullanan bir diğer ilçedir. Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin *“küçük ilçe olduğumuzdan mütevellit halkımız daima bizim kapımızı çalabiliyor. Herhangi bir sıkıntısını bizlere direkt kendisi iletebiliyor”* sözleriyle bu avantajı belirtmiştir. Aslında yerel yönetimler birbirini tanıma ve kollama noktasında çok önemli bir noktada yer almaktadırlar. Devlet kurumu her bir bireye yetecek kadar çalışana sahip değildir. O sebeple de yerel yönetimlere birtakım haklar verir. Bu haklar ile yerel yönetimler hareket edebilirler ve bu hareket kabiliyeti ile de o yörenin vatandaşlarına yönelik çalışmalar yaparlar. Bu konu yoksulluk için de geçerlidir. Yerel yönetimler yoksullukla mücadelenin ön saflarında yer alan askerlerdir.

Yoksulluk savaşında eğitim büyük bir yer kaplamaktadır. Eğitim ile işe ihtiyacı olana iş sağlanır ve artık başkasına muhtaç olmadan yaşama şansı kişiye verilmiş olur. Bu sebeple de eğitimler genellikle mesleki alanlara yönelik yapılır. Bu sayede işi olmayan kişilere bir meziyet öğretilmiş olur. Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş bu konuda *“Bence eğitim ile bu sorunu aşmak mümkündür. Ancak eğitimden kastım sadece okul dersleri değildir. Ayı zamanda ilim irfan sahibi olmaktır. Geçmişini bilmektir. Geleneklerini örflerini adetlerine sahip çıkmaktır. Çünkü geçmişini bilmeden geleceğe hiçbir zaman yön veremezsiniz. İslamiyet’in önemle üzerinde durduğu kavramların başında ahlaklı olun, başkasına zarar verecek davranışlarda bulunmama fikirleri yer alır. Biz de bu iki kavram üzerinde durursak aslında en azından kendi içinde yaşadığımız coğrafyanın kaderini değiştirebileceğimize inanıyorum”* cümlelerini kullanmıştır. Bu eğitim yalnızca bilim olarak düşünülmemelidir. Kestel Belediye Başkanı Önder Tanır *“düşünce ve fikir yoksulluğunun ortadan kalktığı bir dünya inşa etmek bilim, ilim ve irfan ile mümkündür”* sözleriyle eğitimin çok boyutluluğuna dikkat çekmiştir. Eğitim vesilesiyle insanlara yeni iş alanları açmak için görüşülen belediyelerin hepsi Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (BUSMEK) ile ortaklaşa projeler yürütmektedir. Bunun yanı sıra kendileri de yörelerine özgü alanlarda eğitimler sağlamaktadırlar. Örneğin Mustafakemalpaşa Belediyesi Başkanı Mehmet Kanar bu konu ile ilgili çalışmalarını *“Ara eleman ihtiyacını karşılamak için eğitimler veriyoruz,*

kadınlara gelir kaynağı sağlamak için Uğurböceği adlı kuruluşumuzla onlara el becerisi kazandırıyoruz. Arıcılık, hayvancılık, tıbbi tarım bitkileri yetiştiriciliği gibi konularda halkımıza bilgi veriyor ve onlara bu konularda destek oluyoruz” sözleriyle ifade etmiştir. Buna ek olarak Gürsu Belediyesi Başkanı Mustafa Işık ise kendi belediyelerine ait bir araştırma geliştirme merkezi kurduklarını açıklamıştır. Yıldırım Belediyesi Başkanı Oktay Yılmaz ise eğitimler ile ilgili “İlçemizde istihdam merkezini önemsiyoruz. Bunla ilgili işyerleriyle irtibat kuruyoruz. Ne kadar istihdam ihtiyacı varsa ona göre yönlendiriyoruz. Milli Eğitim Kurumu ile de iş birliği içindeyiz. Eğitimlerimizi ve hemşerilerimizi nitelikli hale getirmeye gayret ediyoruz. Yani aslında yoksulluk problemini istihdamla çözebilmek çok önemli. Herkesin kendisini ayakta tutabilmesini sağlamayı görevlerimizden birisi olarak görüyoruz. Bunla ilgili isterse kendi işletmesini kurabilecek destekler de vermeye gayret ediyoruz. Bu süreç yönetimine ilişkin biraz önce ifade etmeyi unuttum, biz kadın kooperatifleri kurulmasına büyük destek vermekteyiz. Şu anda altı tane kadın kooperatifine sahip olarak Bursa'da en çok kadın kooperatifi olan ilçe unvanını taşıyoruz. Kadın kooperatifi olarak hem ticari kadın kooperatiflerimiz hem de tarımsal kadın kooperatiflerimiz mevcuttur. Bu kooperatiflerimizde kadınlarımız hem iş öğreniyor örneğin dikiş makinasında çok farklı dikiş örnekleri öğreniyor hem de diktiği ürünleri satarak ev bütçesine katkı sağlıyor. İlçemizde bulunan ticaret bölgesi bizim avantajımız. O anlamda yöresel ürünlerin çıkartılması kadınların yoğun çalıştığı bir sektör ve burada biz onların daima destekleyicisi olmayı sürdürüyoruz. Yine tarımsal bölgelerimiz ve mahallelerimiz var. Buralarda da kadınlarımızın el emeği, ürünlerinin hazırlanması, onların korunması, üretim süreçlerine destek olunması ve satış noktalarında onlara destek oluyoruz” sözlerini kullanmıştır.

Öte yandan, insanlara vicdan kazandırma da eğitimin bir parçasıdır. Orhaneli Belediye Başkanı Ali Akyurt eğitim ve yoksulluk konusundaki fikirlerini “Yoksulluğun olmadığı bir dünya eğitimle yoluyla mümkündür. İnsanları biz ne zaman ki Peygamberimizin söylemiş olduğu şu söze dikkat edersek bunu başarabiliriz: bir insan, mümin kardeşinin yerine kendisini koymadıkça gerçek mümin olamaz, gerçek Müslüman olamaz. Bugün düşünün yani o zamanlar asr-ı saadet dönemi yaşanmış. İnsanlar bugünkü kadar varlık yok. Peygamberimiz üç gün aç kaldığı zamanlar olmuş. Ama Yüzleri hep gülmüş. Çünkü daima liyakat sahibi insanlar yönetime gelmişler. Şimdi de partiler, müftülükler, milli eğitimler, bütün hepsi liyakatli insanlarla donatılmalı.

İnsanlar arası yardımlaşmayı koordineli bir şekilde aldığımızda yoksulluğun ortadan kalacağına inanıyorum. Vicdan geri dönmeyecek şekilde hareket etmesini bu millete öğretince bizim yoksullukla kesinlikle bir sorunumuz olmaz” sözleriyle dile getirmiştir. Vicdana sahip insan diğer insanları da düşünme mecburiyetindedir. Bu vicdan muhasebesi vesilesiyle bir gün kendisinin de o duruma düşme ihtimalini göz önüne alacaktır. Düşme ihtimali olmasa dahi Allah rızası için yardım yapacaktır. Vicdan konusu yoksulluğun çözümünde en büyük kalelerden biridir. İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban ise yoksulluk ve vicdanın ters orantılı olduğunu ve insanların yoksulluğu en aza indirebilmek için vicdanlarını dinlemeleri gerektiğini “yoksulluğun yok edilmesi insani ve vicdani bir düşünce ile mümkün olabilir. Yaşanılan her sıkıntının, dünya üzerindeki tüm çözümsüzlüklerinin ardında; insana verilen değer eksikliği, vicdanın sesinin dinlenmemesi, fazla olanla az olanın dengede duramadığı ve bu yüzden bitmek tükenmek bilmeyen uçurumların oluşması yer alıyor. Yoksulluğu sadece farkındalık kelimeleri arasında sığdırdığımız birkaç çalışma ile yenemeyiz. Ne zamanki yokluğunun hissedildiği yaşamsal ihtiyacın israfından vazgeçer, ardında kartopu gibi büyüyen bir bilinç oluştururuz o zaman üstesinden gelebiliriz. Zimem defterlerini bilirsiniz. Aynı şekilde ihtiyaç kadarını alan özveri, sadaka taşlarında unutulmayan önemli detaylardır. Ardında muazzam bir düşünce yatar. Bugün bunu uygulamak için bugünün koşullarıyla çaba sarf eden ülkeler olduğunu görüyoruz. Yaşanacak başka bir dünya olmadığının farkında olursak ve tüm değerlerin başında insani ölçüleri fark edersek yaşadığımız şehrin, ülkenin ve dünyanın içinde toplumsal bir hareketi tetikleyebiliriz. Ancak bu sadece tüm insanların inanması ile mümkün olabilir” sözleriyle ifade etmiştir. İnsanlar ellerini vicdanlarına koyduklarında daima kendileri kadar bir başkasını da düşünme eğilimindedirler. Kendisi bir şeye sahip iken o şeye muhtaç olanlara yardım elini vicdan sebebiyle uzatırlar. Örnek vermek gerekirse Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin’in “kendi ihtiyacımızın fazlasını da üretilip ihtiyacı olan kişilere yardım eden bir ilçeyiz. İnsanlarımız ihtiyacı olana yardım için koşmayı kendilerine bir görev edinmiş durumda. O sebeple bizlere sağ olsunlar çok fazla iş yüklemiyorlar. Bizler sadece onların ulaşamadığı ya da onların güçlerinin yetmediği noktada devreye giriyoruz” sözleri hatırlanabilir. Bir diğer örnek ise İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban’ın sözleri “Geçtiğimiz yıl başlattığımız Askıda İyilik Kampanyası ile birlikte dayanışma duygumuzu bir kez daha tazeledik. Dershaneler, oyuncak firmaları, fırınlar ve lokantalar

kampanyamıza destek verdi. Köklerimizde bu değerleri taşıdığımız için bizce daha iyi koşullarda bir arada olmak, daha refah bir hayatı birlikte yaşaya bilmek birlikte mümkün diye düşünüyorum” şeklinde olmuştur.

Yoksulluğun yukarıda görüşmeciler tarafından belirtilen sebeplerine karşı verilen mücadele ile yoksulluk problemini azaltmak bir nebze mümkün olsa da makro düzlemde daima daha fazlası gerekmektedir. Bunun için sadece yerel yönetimlerle verilecek mücadele daima eksik kalmakta ve global bir çağrıya ihtiyaç duyulmaktadır. Yoksulluğa karşı yapılacak mücadelenin daima bir uluslararası konjonktürü olması gerektiğine inanılmaktadır. Yoksulluğun temel sebeplerinin yanında bir de globalleşen dünyanın zenginlerinin daha da zengin olma istekleri eklenebilir. Zenginler kendi zenginliklerini daha da büyütmek için bazen yoksulları, kullanılabılır ucuz iş gücü ya da yeni bir pazar olarak görmektedirler. Global dünyanın zenginleri için yoksullar yalnızca cüzi bir miktar ücret karşılığı emeğini satan işçi ya da elinde avucunda ne varsa yeni bir ürünü verebilecek bir müşteri durumunda yer alırlar. İznik Belediye Başkanı Kağan Mehmet Usta bu durumu “*yoksulluğun ana sebebi ne biliyor musunuz, zenginleri doyurmak. Genel sebebi dünyadaki zenginler dolmadığından dolayı dünyada yoksullar bu zenginleri doyurma ya gün olur başarısak dünyada yoksulluk biter*” şeklinde izah etmiştir. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş ise bu durum için “*tabi ki yoksulluğun olmadığı bir dünya mümkün. Ancak bunun için ülkelerin kendi içinde vereceği mücadelelerle birlikte ülkelerarası iş birliklerinin önemi büyük. Bilindiği gibi yoksulluk; ülkelere, bölgelere, cinsiyete, hane halkı özelliklerine göre değişkenlik gösterebiliyor. Yoksulluğun önüne geçilememesinin sebepleri arasında birçok başlık sayabiliriz. Küreselleşme sürecinde gelirin ülkeler arasında adil dağılmaması, gelişmekte olan ülkelerin tasarruf, yatırım, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarının yetersizliği gibi konular bu başlıklardan bazıları. Bizim ülkemizde yoksullukla mücadele noktasında özellikle son 20 yılda ciddi gelişmeler kaydedildi. Müreffeh bir toplum hedefiyle ülkemize kazandırılan dev yatırımların yanında mağdur, mazlum, yetim ve ihtiyaç sahibi vatandaşlarımızın hayatına dokunan birçok adım atıldı. Yoksullukla mücadelede özellikle uluslararası arenada hakkımızın teslim edildiği malum. Örneğin 2018 dünya bankası raporunda ülkemiz, son 15 yılda ülkemiz yoksullukla mücadelede en başarılı ülke konumunda gösterilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti olarak bugün sadece yurt içindeki değil, dünyanın pek çok farklı ülkesindeki yoksul ve ihtiyaç sahibi insanlara yardım eli*

uzatılıyor. Bütün ülkeler bizim yoksullukla mücadeleye gösterdiğimiz hassasiyeti göstermeleri durumunda yoksulluğun olmadığı bir dünya hayal değil” sözlerini dile getirmiştir. Bu yoksulluk savaşında görüşmecilerin ekseriyeti dini duygularıyla hareket etmektedir. İslamiyet’in yardımlaşma ve birbirini kollama konuşlarındaki derin hassasiyeti daima ön plana çıkmaktadır. Bu hassasiyetin en bariz örneği Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık’ın “bunun için de Müslüman olarak insan olarak bize çok görev düşüyor. Komşumuzda varsa komşumuz, mahallemiz de varsa mahalle sakinleri o ilçemizde de varsa gerekli sakinleri bir alanda toplayarak buna göre bu yönü bir cevap bulmamız lazım. . Yani herkes zekat ve firesini tam manasıyla verse en azından Müslüman dünyasında yoksul kalmaz” sözlerinde açıkça görülmektedir. İslam kültüründe bir belde de aç birinin olması o belde halkının iman etmediğine delil sayılır (Tabakoğlu, 1987: 37). İbn Hazm'a göre zenginler genel anlamda fakirlerin ihtiyacını gidermekle sorumludur. Bir mahallede açlıktan ölen kimsenin diyetinin o mahallenin tamamına ödetilir (Korkut, 2019: 86).

İslamiyet yardımlaşmayı; eşi, dostu, akrabayı gözetmeyi emreder. İslamiyet’in müjdelendiği yıllarda nasıl ki fakir ile zengin aynı safta birleşmiş ise sonraki dönemlerde de bu birlikteliğin korunması gerekmektedir. Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar İslamiyet’in ilk yıllarında yoksulluk ile mücadelenin başarılı olduğunu Hz. Ömer zamanında yoksulluğun olmadığı bir dünyanın var olduğuna inandığını ifade etmiştir. Hz. Ömer adaletiyle nam salmış bir halifedir ve bu adaleti İslam hukukuna uygun bir şekilde tesis etmiştir. Adaletin tam manasıyla tesis edilebildiği bir İslam toplumunda mutlak bir yoksulluktan, karnı aç iken uyumak zorunda kalandan, kış aylarında evinde ocağı yanamayan kişilerden söz edilemez. Adalet insanların eşitlenmesi değil, hak edene hakkını verme anlamına gelmektedir. Eşitlik yalnızca mahkeme huzurunda sağlandığında makbul olan kavramdır. Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Korkmaz adalet ve yoksulluk arasındaki bu bağı “Adalet sağlanabilir. Ama adaletin sağlanması demek bütün yoksulları zengin yapacağız anlamına gelmez” şeklinde açıklamıştır. Tüm yoksulları zengin dahi yapsanız dahi yoksulluk durumu bir görece kendisine zuhur edecek bir alan yaratacaktır. Yoksulluk hak ile batılın mücadelesi gibi dünyanın son gününe kadar devam edecek bir durumdur. İslamiyet’in emirlerine dikkat çeken bir diğer görüşmeci Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin ise “bizde İslamiyet’ten kaynaklanan, geleneklerimizden kaynaklanan aile bütünlüğümüz var. Herkes kendi ailesine sahip çıkar,

hısım akrabasına sana sahip çıkar. Bundan sonra din kardeşlerine ve değerlerine sahip çıkar. Öbür taraftan İslam'da zekat müessesesi var. Zekat müessesesinde Cenap ı hak fakirin, yoksulun hakkını, zenginin malının 40-ta birine saklamış. Şimdi zengin var malının 40-ta birini zekat verecek ya o 40-ta 1 kendisinin değil o 40-ta 1 yok sunum hakkı verirse hak sahibine Ulaştırmış oluyor, vermezse hak sahibinin hakkını yemiş oluyor. Dolayısıyla insanlar zenginler zekatını verirse; hayır hasenatını yaparsa fakirlik, asgariye iner. Şimdi biz şu anda tam bunu sağlamamışken bile diğer ülkelerden krizler de daha rahat hareket ettiğimizi görüyoruz. Öbür taraftan İslam'da bir de karz-ı hasen müessesesi var. Bu karz-ı hasen Müslümanın din kardeşine güzel bir şekilde borç verme faaliyetidir. Ülke olarak diğer ülkelere de en çok yardım eden ülke sanıyorum biziz. Çünkü bu bizim milli ve manevi değerlerimizden kaynaklanan birliktelikten kaynaklanıyor. Çünkü bir sıkıntısı olanın sıkıntısını gidermek İslam'da bir ibadettir.” sözlerini kullanmıştır. Karz-ı hasen faizsiz olarak verilen borç demektir (Çapak, 2018: 320). İslamiyet'in yoksulluğu yok edebileceğini ifade eden bir diğer görüşmeci Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş'tır. Ataş “İslamiyet yoksulluğun olmadığı bir dünyayı mümkün kılar, ama eşit bir dağılım olursa ancak mümkün olabilir. Ama günümüzde Necip fazıl Kısakürek'in de dediği gibi bir kişiye dokuz pul, dokuz kişiye de bir pul düşmekte. Bizim inancımızda zekat kültürümüz var. İnancımıza olan bağlılığımızı bu alanda da korursak yoksulluğun ortadan kalkacağına inanıyorum” sözlerini kullanmıştır.

İslam Devleti yıllarında İslamiyet'in önerdiği yardımlaşmayı ve kendine ve ailesine bakacak gücü olmayanlara bakmayı devlet örgütlemekteydi. Günümüzde ise laiklik ilkesi ile din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış durumda. Fakat dini konuları konuşan, tartışan ve çözümü için uğraşan bir diyanet kurumu bulunmaktadır. Orhangazi Belediye Başkanı Bekir Aydın ise bu kurumun önemini vurgulayarak, bu kurumun ve yerel yöneticilerin ortaklaşa yürüteceği yapacağı bir çalışma ile yoksulluğu en aza indirebileceğimizi “*Hep şunu düşünmüşümdür. Bir ilçede müftü var belediye başkanı var. Yani bu insanlar gerçekten inanmış Müslümanlarsa ilçede toplanacak fitre ve zekatı toplayabilsek ve bir kasa yapıp bu biriken parayı gerçekten ihtiyaç sahiplerine dağıtabilsek bence yoksulluğu yok edebiliriz*” sözleriyle ifade etmiştir. İslam devletinde zekat, devlet tarafından alınarak fakire verilen sosyal yardımlaşma fonu mahiyetinde toplumsal bir ibadettir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de devlet desteğiyle zekat fonunun açılması ve usulüne uygun bir

şekilde işletilmesi fakirliği önemli ölçüde azaltacaktır (Korkut, 2019: 85). Zekat temelli bir çözüm daima yoksulluğu en aza indirebileceğine inanılan bir çözüm fikridir. Yalnız zekat için yalnızca devlet özelinde diyanet kurumu sorumlu değildir. Zekat konusunda insanlara yardım eden vakıflar gibi belli başlı organizasyonlar da bulunmaktadır. Zekat ile yoksulluğu en aza indirebileceğimizi vurgulayan bir diğer görüşmecimiz olan Yıldırım Belediye Başkanı Oktay Yılmaz ise fikrini “*Biz Müslüman bir toplumuz. Bizim temel dileklerimizden toplumsal birlikteliğin temel direklerinden bir tanesi de zekat müessesesidir. Bu nedir? Zenginin fakire, yolda kalmışa bakması demektir aslında. Böyle bir ilahi emri, geleneği, kültürü yaşatmak gerekiyor. Bu aradaki uçurumu farkı bu şekilde giderilebilir. İşte bunun için organizasyonlar yapılıyor*” sözleriyle dile getirmiştir.

Yardımlaşma dediğimizde sadece maddi yardım anlaşılmamalıdır. Bir kişinin herhangi bir ihtiyacını karşılamak ona yardım etmek anlamına gelir. Peygamber efendimiz ashabına sürekli çalışma, kazanma ve kazandıklarını paylaşma ahlakını öğretmeye ve hatta işsizlere iş imkanları oluşturmaya çalışmıştır (Zehra, 1969: 97–100). Karacabey Belediye Başkanı Ali Özkan yardımlaşma ile ilgili “*sevgi mağazasında ücretsiz kıyafetler dağıtıldı, öğrencilere kırtasiye ve kıyafet yardımı yapıldı, sık aralıklarla gıda yardımları yapılıyor, durumu olmayan ailelerin çocuklarına toplu sünnet törenleri yapıldı*” cümlelerini kurmuştur. Bu yardımlar ile vatandaşın muhtaçlığının bir nebze de olsa kaldırıldığına inanılmaktadır. Bu sevgi mağazasının bir diğer örneği de Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık tarafından “*bizim sevgi mağazamız var kişilerin ücretsiz kıyafet alabilecekleri bir nokta oluşturduk. Buraya Tırlarla hayırseverlerimizden yardım geliyor*” şeklinde ifade edilmiştir.

Yapılan yardımlar sayesinde müşkül durumda olana bir yardım eli uzatılmaktadır. Bu uzatılan el ihtiyaç sahiplerini topluma entegre etmek için onlara bir güç verme anlamı taşımaktadır. Yoksulluk kavramının kişiden kişiye, durumdan duruma değiştiği bir dünyada bu toplumla entegrasyon ile aslında ülkemizde muhafazakar kesimin yoksullara ne kadar değer verdiği de anlaşılmaktadır. Dünyanın çoğu modern ülkesinde yoksullar istenmeyen evlat muamelesi görür. Modern insanın yoksulluğa küçümseyerek bakma eğilimi açıktır (Geremek, 1997: 6). Örneğin Peter Golding ve Sue Middleton’a göre birçok gazete haberinde yoksulluk yardımı alan kişiler “otlakçılar” olarak sergilenmektedir (Nilgün Oktik, 2008: 30). Ülkemizde ise geleneğin, örfün, adetin ve

dinin etkisiyle yoksul itilip kakılacak bir oyuncak ya da üzerinden servete servet katılacak bir köle olarak hiçbir zaman görülmemiştir. Bunun aksine yoksul kişi ve kişiler daima toplumun bir parçası olmuş ve onları kazanma yönünde çalışmalar yapılmıştır. Öncelik daima muhafazakarlığın temelinde yer alan aile kavramına verilmektedir, çünkü aileleri güçlendirmeden yoksulluk ile mücadele edemezsiniz (Willetts, 2005). İslam alemi ayakları üzerinde durabilen bir toplum olabilmesi için kendisini meydana getiren unsurların en küçük biriminden en büyüğüne kadar kendi aralarında ve birbirleriyle ahenkli bir dayanışma içerisinde olmalarını gerekli görür ve bu sebeple de İslam'ın öngördüğü sosyal dayanışma hayalci değil pratiktir (Tabakoğlu, 1987: 35). İslam inananlarına daima bir reaksiyon içinde bulunmayı önerir. Bu sebeple de görüşmecilerimizin inançları doğrultusunda yoksulluk hakkındaki fikirlerini tek tek şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş *“Bir kere biz şu inancın devamıyız: “Kapına her geleni Hızır bil!” Evet bu çok suiistimale açık bir konu fakat bizden birisi bir şey talep ettiğinde bu Allah'ın bir taktiridir. Belki de benim sahip olduklarımın değerli ve şerefli kılınmasına vesile olabilecek bir araçtır. Allah bana bu kişiyi göndermiştir anlayışıyla olaya yaklaşıyoruz. Bu sebeple de kapımıza her kim gelirse gelsin biz asla onları yük olarak görmeyiz. Şunu da unutmamak lazım sosyolojik olarak da toplumdaki belirli güç, belirli dengeleri toplumun dışına itmeye çalışırsanız ya bunlar gettolaşabilirler ve toplumla çelişebilirler. Örneğin roman vatandaşları toplumun içine katmayıp; eğitimden, sosyal haklardan ve toplumsa değerlerden uzaklaştırırsanız onlar gider bir bölgede konuşanırlar ve ilerleyen zamanlarda toplama problem olarak geriye dönerler. Bu durum bir iki mahallemizde yaşanmaktadır. Dolayısıyla bir sıkıntı ortaya çıkar, ama toplumun katmanları içerisinde bunları eritmek ya da bulundurmak gibi bir altyapı oluşturursanız daha sorunsuz bir geçiş sürecinin yaşanacağını düşünüyorum. Aynı şekilde yoksulları uzak tutalım sadece belirli gelir düzeyi ve üzerine sahip olanlarla bir hayat sürelim dersiniz yanlış düşünmüş olursunuz. Çünkü insanlar fakir iken zenin; zengin iken fakir duruma gelebilirler. Dolayısıyla zenginlik de fakirlik de toplumun bir gerçeğidir. Ayrıca bizim sahip olduğumuz inancımızda da zekat diye bir müessese ve fitre kavramı vardır. Dinimiz belirli standartlar belirlemiş ve bu standartların zerinde bir gücünüz*

varsa zekat vermede hayır yapmakta fitre vermek de şart oluyor. Dolayısıyla bunu düzenli olarak yaptığınızda. Toplumda bir denge oluşturma durumu söz konusu oluyor. Ama biz büyükşehir belediyesi olarak mümkün olduğu kadar çeşitlendirip toplumun farklı kesimlerine yaymaya çalışıyoruz. Eğer yoksulluk nasıl ki her sağlam bir engelli adayıysa, her zengin insan da bir gün fakirleşebilir. Biz hem kurum olarak hem de birey olarak inancımız gereği elimizdekini toplumla paylaşmayı, gücümüz oranında yaralara deva olmanın derdi içindeyiz” cümlelerini kullanmıştır.

- Gürsu Belediye Başkanı Mustafa Işık düşüncelerini “Ben yoksulları yük olarak görmüyorum; ama yük olduğunu düşünenlerin de aslında yoksulları için üstlerine düşen görevlerini yerine getirmeyenler olduğuna inanıyorum. Bu nedir imkanınız vardır. Sadakasını vermezseniz, zekatınızı vermezseniz, fitrenizi vermezseniz bunlar kişi üzerinde biriken yüküdür. Bunlar kişi üzerindeki yüküdür bu yükü kişiler boşaltırsa zaten en azından Müslüman toplumlarda fakirlik, yoksulluk diye bir durum söz konusu olmaz. Ben gerçek Müslümansam o zaman gerçek Müslümanlara yakışır bir şekilde hareket etmem lazım. Ne diyor peygamberimiz? “Komşusu açken tok yatan bizden değildir” diyor. Her kişi komsusunu, mahallesini, ilçesini koruyup gözetirse zaten yoksulluk olmayacaktır. Yük bizim üzerimizde maddi durumu iyi olanlar üzerinde. Yoksullar yük olamaz yük sadece zenginler ve zenginlikte var olabilir. Bu maddi durumu iyi olanların üzerindeki, ben dahil, yükü boşaltırsak o zaman ne yük kalır ne kimseye yük olunur ne de kimse mağdur olur” şeklinde ifade etmiştir.
- İznik Belediye Başkanı Mehmet Kağan usta ise “Asla yük değildir. Hani dedik ya arsızlık bir yüküdür, tembellik bir yüküdür ama yoksulluk değildir. Çünkü bizim kazancımızdan fakirlerin hakkı vardır. Fakir olmazsa yoksul olmazsa biz nereye vereceğiz bunu. Bu döngü bu şekilde Allah’ın kullarını bir kurtarma imkanımız vardır. Bunları açacak olursam; fitremiz vardır. Zekatımız vardır, sadakamız vardır öşrümüz vardır. Mallarımızda bizde bunları yani kazandığımızın bize helal olması için yoksullara da ihtiyacımız vardır. Hani arsızları ve tembelleri ayırıyoruz. Tabii ki herkes aynı şekilde kazanamaz. Rabbimin de nimeti kime ne kadar bol vereceği Onun bilgisinde onun tasarrufunda olan bir şey ona yapacak

bir şey yok. O yüzden biz her zaman yoksulla beraber burada aynı sofraya oturabiliyorsak, herkesin karnı doyuyorsa sıkıntı kalmamış demektir” demiştir.

- Mustafakemalpaşa Belediye Başkanı Mehmet Kanar “Yük değildir. Bizlere kendi gelenek ve göreneklerimizin de üstünde İslam medeniyetimizin verdiği değerlerle baktığımız için onları birer yük olarak görmek saygısızlık olur. Aksine bence biz onların yüzü suyu hürmetine ayakta kalabildiğimize inanıyorum. Keşke onlar içinde bulundukları durumda olmasalar diyor bazı arkadaşlarımız ama onların ettiği hayır dualarıyla bence biz afetlerde ve diğer olaylarda sapaşğlam kalabiliyoruz. Hem toplumsal hem de bireysel olarak yoksulları daha iyi hale getirmek için devletimiz çok çalışıyor ve bence yoksulluk bitmiştir; var olan durum sadece ihtiyaç sahibi olmaktır” şeklinde görüş bildirmiştir.
- Büyükorhan Belediye Başkanı Ahmet Korkmaz ise “Biz yoksulluğun toplum üzerinde kesinlikle bir yük olmadığını düşünüyoruz. Hatta varlıklının elindeki varlıklarının da yoksullara borçlu olduğunu düşünüyoruz. Bizim inancımızın gereği budur. Varlıklı insanların mallarının, paralarının, sıhhatlerinin zekatı, toplumda yoksulların olmasıyla; onlara yardım edilmesiyle mümkündür. Yoksa insanla yoksulla paylaşılmadığı hiçbir varlık insana fayda sağlamaz. Bu hem bizim inancımızda hem de deneme yanılma yöntemiyle insanlarımızın çoğu özellikle varlıklılar bunun farkına varmışlar. Zekatı ve sadakası verilmemiş. Hiçbir varlık, temiz ve helal bir varlık değildir. Onun da insanoğlu faydasını görmez. Dolayısıyla dünyanın ve hayatın dengesi anlamında yoksullar bence toplum için kesinlikle yük değildir” cümlelerini kullanmıştır.
- Harmancık Belediye Başkanı Yılmaz Ataş ise “Yük değildir. Çünkü dinimize bir sadaka var mı? Var. Zekat var mı? Var. Peki bunun karşılığındaki olan insanlar kim? Yoksullar. Ben durumunuz iyi ki size niye zekat vereceğim? Diyor ki fakiri bul, ona ver. Demek ki böyle bir kitle var, böyle bir gerçek var. Dolayısıyla da bize yük değil. Bize düşen o yoksulları bulup rencide etmeden onların da refahını yükseltmek. Görevimiz bu bizim. Çünkü bir sadaka bin belayı defeder. Bu hadisi şerif ve bunun ötesi yok. Dolayısıyla bizim için yük değil. Bu onun kaderi de değil, suçu da değil. Biz ona sahip çıkacağız. Allah bize birtakım mallar ve güç vermiş biz malımızın zekatını vermek zorundayız. Zaten vermezsek bizden alınacağını da

biliyoruz. Bu dünyada alınmasa bile öte dünyada bu mal üzerinden hesap sorulacağımızı biliyoruz.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

- Keles Belediye Başkanı Mehmet Keskin ise *“Bizim iki saat sonra yoksul olmayacağımızın olamayacağımızın garantisi var mı? Yok. Yoksulu yük olarak görürsen yarın da sen milletin sırtına yük olursun. Ama yoksulu yardım etmek için bir nimet olarak görürsen yarın da sen yardım edildiği zaman insanlara sevap kazandıracak bir nimet olursun. İşin özeti bu. Hazreti Ömer nedim Ne demiş? İşte Nil kenarında, birisi aç kalsa bir kuzuyu kurt kapsa, bunun hesabı benden sorulur demiş. Bunun bilinciyle hareket etmeye çalışıyoruz. Rabb'im yanlış yaptırmasın ben yoksulluğa böyle bakıyorum”* sözlerini kullanmıştır.
- Orhaneli Belediye Başkanı Ali Akyurt ise *“yoksullar bizler için birer emanettir. Allah'ın Kuran'ı Kerimde “miskinler” diye adlandırdığı emanetlerdir. Yoksullar ve miskinler yükten ziyade onları bulabilene bir kıymettir. Onlar birer değerdir yardım işini değerlendirebilene”* şeklinde fikir beyan etmiştir.
- Orhangazi Belediye Başkanı Bekir Aydın *“Bence yük değildir. Yine İslami hukukla cevap vereceğim. Niye yük değil. Biz burada bir sınavdan geçiyoruz. Bu sınavın aşamalarından biri de işte bu yoksula fakir ve fukaraya yardım etmek, hayvanlara, doğaya değer vermek olarak görüyorum. Bunu aşmak size artı ve eksi puan getirecek kanaatindeyim”* demiştir.
- İnegöl Belediye Başkanı Alper Taban ise *“vicdani bir sorumluluk ve birlikte yaşamının, paylaşmanın güzelliğini keşfettiğinizde manevi bir lütuftur. İnsanlığın varlığından beri toplumsal ve sosyolojik olarak bakıldığında yoksulluk gerçeği her süreçte var olmuştur. Herkesin maddi koşullarının aynı olması ve her imkana ulaşılabilirliği durumunun aynı olması beklenmez. Ancak toplumsal ve insani dengenin kurulması açısından insanların dayanışma ruhunun gelişmesindeki en büyük faktör yardımlaşmadır. Bu inancımızın olduğu kadar kültürel mirasımızın da bir getirisiidir”* diyerek fikir bildirmiştir.
- Kestel Belediye Başkanı Önder Tanır ise *“Yoksullar, toplum üzerinde yük değil, bir derstir. Bir dakika sonrası için garantisini veremediğimiz bir dünyada ihtiyaç sahibi kardeşlerimizi yük olarak görmemeli ve her zaman kendimizi yoksul bir kişi olma adayı olarak görmeliyiz. Hayat, bizlere sunulan büyük bir sınav ve yoksulluk ise derstir”* demiştir.

- Yıldırım Belediyesi Başkanı Oktay Yılmaz ise “*Yoksullar toplum için bir yük değildir. Bizler hiçbir insanı yük olarak görmeyi doğru bulmuyoruz. Bize göre yoksullar hayatın bir dengesi, bir rengidir. Aynı zamanda yoksullar varsıllar için de bir hatırlatmadır. Aslında yoksulluk hayatın gerçeğidir. Yük olarak bakmak bizleri doğru bir noktaya götürmez. Bunu görmek lazım. Aslında “var” da var “yok” da var. Bu ikisi arasındaki dengeyi yakalamak ve uçurumu azaltmak en önemli şeydir. Burada kişileri değil şartları düşünmek daha doğru olacaktır. İnsanların şartlarını ya da kapasitelerini eşitlemeye çalışmak en büyük görevimizdir*” cümlelerini kurmuştur.
- Karacabey Belediye Başkanı Ali Özkan ise “*dünya var olduğundan beri insanlar zengin-fakir, genç-yaşlı olarak hep varmış. Fakat kişi, komşusu açken tok uyumadığında; ki bu bizim inancımız gereği böyle olmalı ve bu olay gerçek olduğunda, yoksulların topluma yük olmayacağını düşünüyorum. Ancak günümüzde aşırı tüketim ve kapitalizm, insani duyguları öldürdü. Apartmandaki komşularımızı tanıyamaz olduk. Yoksullar yük gibi görünmeye başladı. Fakat gerçekçi düşünüp inançlarımız ile hareket ettiğimizde, bir yoksula destek olduğumuzda, ondaki minneti, duayı ve gözlerindeki teşekkürü gördüğümüzde, onun bize verdiği huzur duygusu çok önemli. Bu aldığımız hazzın, dünyadaki en önemli hazlardan biri olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla sosyal dayanışma ve adaleti gerçekten sağlayabilirsek; komşumuz açken biz tok yatmaz isek, yoksulların toplum üzerinde yük olmayacağını düşünüyorum*” şeklinde fikirlerini sunmuştur.

Dünyadaki yoksulluk hakkında düşünürken dikkatimizi yalnızca yoksullara yardım etmeye odaklamaktan kaçınmak gerekir. Yoksulların elbette yardıma ihtiyaçları vardır. Fakat bu insanlar maruz kaldıkları korkunç eşitsizlikler nedeniyle yardıma ihtiyaç duyarlar. O halde yoksulları, tümüyle bizim eserimiz olan ve bünyesindeki eşitsizliğin yalnızca bize yarar sağladığı küresel kuralların etkilerinden korumaya odaklanmalıyız. Sadece iyileştirici önlemler üzerine değil, küresel düzenin içinde barındırdığı eşitsizliği, iyileştirici önlemlere duyulan ihtiyacı ortadan kaldıracak kurumsal reformlar yoluyla nasıl azaltabileceğimiz konusunda da düşünmeliyiz (Pogge, 2006: 37). Ferdi çalışma, zekat ve yakınların nafaka mükellefiyeti fakirlerin ihtiyacını gidermeye yetmiyorsa devlet bunu gidermeyi üzerine almalıdır (Tabakoğlu, 1987: 41). Yoksulluk konusunda Türk

muhafazakarları mağdur ve muhtaçlar için devletin sosyal politikalar öne sürmesi gerektiğine inanmaktadırlar (Akdoğan, 2004a: 13). Devlet kimsesizlerin kimsesi olma görevindedir. Hz. peygamber İslam devletinin halkın her türlü ihtiyacını gidermek zorunda olduğunu belirtir. Tirmizi ve Ebu Davud’a göre kendisinin hiçbir destekçisi olmayan kimsenin destekçisi devlettir (Tabakoğlu, 1987: 128). İslam dünyasında ise yoksulluğa çare olarak Seyyid Kutup tarafından şöyle öneriler gelmiştir:

Bazı kimseler ihtiyaçlarından fazla ellerinde mevcut aşırı serveti muhtaç insanlara vermeleri gerekmektedir. Bunun neticesinde doğacak zarar ve kötülükler önlenmiş olur. Zira hırsızlık, zillet, ahlaki düşkünlük gibi birçok içtimai rezaletler fakirliğin beşiğinde gelişir. Bunun men'i için gücü kuvveti olan herkese iş temin etmek, çalışanın ücretini hemen vermek, her aciz ve malullere tıbbi yardım yapmak, sosyal sigortalar kurmak lazımdır (Kutup, 1976: 308).

Avrupa’nın tamamında egemen olan Hristiyanlık inancında ise yoksullara günümüz şartlarında iyi bakılmamaktadır. Hristiyanlığın ilk zamanlarında yoksullar onurlu insanlar olarak görülmesine rağmen günümüzde kibirli ve sahtekar, asalak boş zamanları çalışmaya tercih ediyor ve Hristiyan yaşamının ilkelerini açıkça hiçe sayıyor olarak kabul edilmektedir (Geremek, 1997: 141).

Modern tarihin başladığı andan itibaren dünya ve toplumlar sürekli bir gelişme ve değişim göstermiş, hal ve hareket tarzı ile sahip olunan alışkanlıklar ve duygular değişmiştir. Bu değişimi maddi kaynaklarda da görmek mümkündür. Ancak bütün bunlara karşın insanların mutluluğunda bir artışın olup olmadığı şüphelidir, çünkü maddi mutluluk elle tutulur, gözle görülür ve en önemlisi tüketilebilir bir meta değildir. İnsanları mutlu etmenin yolu sahip oldukları metaları arttırmadan geçmez, onun yerine taleplerini azaltmaya çalışılmalıdır (Brownson, 1982: 279–80). Türk muhafazakarının devletten beklediği de budur.

SONUÇ

Yoksulluk dünya genelinde “mutlak”, “göreceli” ve “insani” yoksulluk olmak üzere üç şekilde tanımlanır. Abdurrahman Benli ve Bora Yenihan “Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla” adlı derleme kitap için yazdıkları makalede mutlak yoksulluğu gıdalara ulaşamama şeklinde tanımlarlar. Göreceli yoksulluk ise yazarlar tarafından kişilerin toplum içinde dağıtılan refahtan adil şekilde yararlanamamaları, varlık içinde eşitsizliğin görüldüğü yoksulluk olarak tanımlanır. Stefan Sullivan ise “Reel Sosyalizm sonrası Marx” adlı eserinde mutlak yoksulluğu kadere bağlar. Yazar göreceli yoksulluğu da, “insanca”nın anlamının toplumsal normlara bağlı olarak son derece göreceli bir niteliğinin olduğu “insanca hayatın temel gereksinimlerini karşılamadaki başarısızlık” olarak ifade eder. Ayrıca Hüseyin Gül ve Songül Sallan Gül “Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları” adlı kitap için yazdıkları makalede yoksulluğu açıklama çabalarının, yoksulları ve onların kültürel örüntülerini temel alan yaklaşımlar ile yoksulların karşılaştıkları çevresel ve yapısal unsurları temel alan yaklaşımlar olarak iki karşıt kutupta yoğunlaştığı gözlenmekte olduğunu söylemektedirler. İlk kutup; yoksulluğun nedenlerini mağdurda arayan Neoliberal yaklaşım ve yeni muhafazakar yaklaşım ile yoksulluk kültürü (culture of poverty) tezleridir. İkinci kutupta ise; insan sermayesi yaklaşımı, yoksulluğun kadınsılaşması yaklaşımı ya da feminist yaklaşım ve yapısalcı ya da eleştirel yaklaşım olarak tanımlanan ve yoksulluğun nedenini kapitalist sistemin doğasında ya da işleyişinde, sınıf, toplumsal cinsiyet, etniklik, ırk gibi ilişkilerde gören ve diğer uçta yer alan yaklaşımlar bulunur.

Bu kutupların ilkinde yer alan Friedmann 1996’da UNESCO için yaptığı çalışmanın sonucunda ortaya çıkan “Rethinking Poverty: Empowerment and Citizen Rights” adlı makalesinde, Anglo-Amerikan ülkelerinde yoksullukla ilgili bürokratik, ahlaki, akademik ve stratejik görüş olmak üzere en az dört görüş olduğunu belirtir. Bu görüşlerden biri olan bürokratik perspektif açısından gelirin belirleyici bir etken olarak kullanılması yoksul insanların tüketim gücü ile ilgili temel bir sorun oluşturmaktadır. Gelirin en büyük belirleyicisi ise insanların çalışarak, yani emeklerini satarak kazandıkları ücrettir. Bu ücret için göreceli yoksulluğun tanımını “insan”ca yaşamının minimum limiti olarak asgari ücret belirler. Laurent Cordonnier “Garibanlara Yer Yok” adlı kitabında yoksulluğun ana sebebini bu asgari ücretin varlığı olarak tanımlar. Söz konusu bu asgari ücret Cordonnier için insanların rahata alıncakları ve daha fazla

alışmalarına engel olacak bir sitemdir. Cordonnier’e göre asgari ücret kalifiye olmayan insanın işsiz kalmasına, bu işsizlik de yoksulluğa neden olur. İşvereni asgari ücret ödemeye mahkm etmek, kalifiye olmayan kişilerle kalifiye olanlar arasındaki kazanç farkını azaltarak üretkenliği asgari ücret düzeyinin altında olan kişileri işsizliğe mahkm etmektedir. Bu kişiler de daima genç ve yaşlı işçiler anlamına gelmektedir. Yazara göre asgari ücret sadece sendika gücünün yasal kaydından başka bir şey değildir, çünkü sendikalar bir yardım sandığı oluşturarak işsizleri çalışmaya devam eden kişilerin ücretleri üzerinden beslerler. Böylece Cordonnier ülkedeki işsizleri birer “asalak” olarak tanımlar. Ona göre bu asalakları yaratan şey yoksulluğun temeli varsayılan asgari ücrettir, çünkü asgari ücrete çalışmak istemeyen kişiler işsizlik sandığından alacakları parayı kendilerine yeterli görececek ve ülkede yoksul olarak kalacaklardır. Bu durum Batılı muhafazakarlığın tavrına bir örnektir. Batı’da muhafazakar olarak kendisini tanımlayan aristokrat kendisinin bulunduğu yüksek konumu korumak için elinden geldiğince alt tabaka olarak gördüğü kişileri ezer. Ancak Türk muhafazakarları ise dini açıdan olaya yaklaştığı için ne kendisini yüksekte görür ne de yoksulları ezer. Türk muhafazakarı için yoksulluk hem yoksul olana hem de yoksul olmayana bir imtihandır. Türk muhafazakarının bu çalışmada hayırseverliğe, dayanışmaya ve sosyal barışa önem verdiği görülmüştür. Katılımcılara göre dayanışma toplumun temelini oluşturur. Bu temel çöktüğünde toplum yok olur.

Batı’da muhafazakar için yoksulluk dinsel bir yaklaşımla çözülecek bir şey değil bilakis ekonomik bir sorundur. Gelir dağılımı veya başka bir sebepler yoksulluğun temelinde bulunabilir. Muhafazakar için yoksullara maddi yardım yapmak yoksulluk sorununu çözmez bilakis ona süreklilik kazandırarak var olmaya devam etmesini sağlar. Halbuki Türk muhafazakarları için yoksulluk ekonomik bir durum olduğu kadar dini bir durumdur. Zenginın karını paylaşması fitre ve zekat gibi dini ve sosyal yardımlaşma, dayanışma biçimleri İslamiyet’e özgü ve yoksulların lehine düzenlemelerdir. Muhafazakarların bu paylaşmada öte dünyaya olan inançları ziyadesiyle etkilidir. Yapılan mülakatlar incelendiğinde Türk muhafazakarları için yoksullar hiçbir zaman toplumun ya da bireylerin sırtında bir yük olarak görülmemiştir. Türk muhafazakarı yoksulları ile daima bir barış içindedir. Batılı muhafazakarlar gibi Türk muhafazakarının “yoksul”u dışlama ya da tanımama gibi tavırlar sergilememiş olduğu yapılan mülakatlarda grlmektedir. Görüşülen belediye başkanlarının hepsi yoksulu kucaklama

ve onu bulunduğu acizlikten çıkarmak için çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Belediye başkanlarının hepsi de yoksullar için hem maddi yardımlar yapmışlar hem de onları yoksulluktan kurtarmak için birçok olanak sağlamışlardır. Belediyelerin kendi imkanlarının yetmediğı noktalarda ise diğer belediyeler ile ortaklaşa yürüttükleri çalışmaların varlığı da dikkat çekmektedir. Belediyeler koordineli bir şekilde kendi bölgelerini alt birimler aracılığıyla taramış ve yoksul olarak görülen kişi ya da kişilere daima bir yardım eli uzatmışlardır. Bu yolla da yoksulluğun yok edilemeyeceğine ancak azalabileceğine inandıkları görülmüştür. Buradan da Türk muhafazakarlığını merhametli olarak tanımlamak mümkün müdür? gibi sorular ile tartışma devam ettirilebilir. Ancak bu tartışma başka çalışmaların konusu olabilir.

Batı muhafazakarı ile Türk muhafazakarı yoksulluk kontekstinde birbirine zıt çizgilerde yer almaktadır. Çünkü Batı muhafazakarı sahip olduğu statükoyu koruma şevkiyle yoksulları bir “alt sınıf” olarak görür. Türk muhafazakarlarının dini inançları, sınıf çatışmasını engeller ve yoksulları kendilerine eşit bir “kardeş”, “ümme” olarak görmelerini sağlamaktadır. Mülakatlarda en çok vurgulanan nokta bir “ümme” olma durumudur.

Çalışmamızın eksik tarafı ise Batılı muhafazakarların sadece teorik açıdan incelenmiş ve sınırlı imkanlar nedeniyle kendileriyle uygulamalı bir çalışma yürütülemediğimiz olmamızdır.

KAYNAKÇA

- ABRAMOVITZ Mimi, "Political Ideology and Social Welfare," *Encyclopedia of Social Work*, Oxford University Press, 2008.
- AĞIRMAN Cemal, *Dünya-Ahırt Dengesinde Zenginlik ve Yoksulluk*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- AKÇAOĞLU Aksu, *Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- AKDOĞAN Yalçın, *Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004a.
- , *Muhafazakar Demokrasi*, 2004b.
- AKINCI Mehmet, "Türk Muhafazakar Düşüncesinde Cumhuriyet Dönemi Hakim Modernleşme Anlayışı Eleştirisinin Bir Boyutu Olarak Anti-Pozitivist Tutum ve Bu Tutumun Kaynağı," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 5, no. 18, 2008.
- ARABACI Rabihan Yüksel, *Yoksulluk: Kavram, Ölçüm, Mücadele*, Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım, 2021.
- ARGIN Şükrü, "Siyasetin 'Taşra' Sında Taşranın Siyasetinin Tahayyül Etmek," *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce -Muhafazakârlık-*, ed. Ahmet Çiğdem, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, p. .
- ARISTOTELES, *Politika*, Ankara: Remzi Kitabevi, 1975.
- ARSLAN Hüsamettin, *Jöntürkler, Jönkürtler, Muhafazakarlar: Mechul Okura Söyleşiler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2016.
- AUERBACH M. Morton, *The Conservative Illusion*, New York: Columbia University Press, 1959.
- AWAD Y., N. ISRAİLİ, "Poverty and Income Inequality: An International Comparison," , 166, Jerusalem: 1997.
- AYTAÇ Ayhan, Mustafa HATİPLER, *Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Ankara: Paradigma Akademi, 2013.
- BALTACIOĞLU İsmayıl Hakkı, *Türke Doğru*, İstanbul: Kültür Basımevi, 1943.
- BARBIER Maurice, *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, İstanbul: Kaknüs Yayıncılık, 1999.
- BAUDELAIRE Charles, *Kötülük Çiçekleri*, İstanbul: Varlık Yayınları, 2005.
- BAUMAN Zygmunt, *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, İSTANBUL: Sarmal Yayınevi, 1999.
- BECK Ulrich, *Risk Toplumu : Başka Bir Modernliğe Doğru*, İstanbul: İthaki, 2011.
- BEIER A. L., *The Problem of Poor in Tudor and Early Stuart England*, London: Methuen, 1938.
- BELGE Murat, "Muhafazakârlık Üzerine," *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce -Muhafazakârlık-*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, p. .
- BENETON Philippe, *Muhafazakarlık*, İSTANBUL: İletişim Yayınları, 1991.
- BERGER Peter, Thomas LUCKMANN, *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- BERKES Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: YKY, 2003.

- BERLIN Isaiah, *The Crooked Timber of Humanity*, New York: Knopf, 1991.
- BERMAN Marshall, *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- BEYATLI Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1971.
- BORA Tanıl, "Türk Muhafazakarlığında Bazı Yol İzleri," *Toplum ve Bilim*, vol. 74, 1997, pp. 6–31.
- , *Türk Sağının Üç Hali*, İstanbul: Birikim Yayınları, 2003.
- BORA Tanıl, Murat GÜLLEKİNGİL (eds.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce - Muhafazakârlık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- BORA Tanıl, Burak ONARAN, "Nostalji ve Muhafazakarlık ‘Mazi Cenneti,’” *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce -Muhafazakârlık-*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, pp. 234–60.
- BOTTOMORE Tom, Robert A. NISBET, "Muhafazakarlık," *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014, p. .
- BROWNSON Orestes, "Liberalism and Progress," *The Portable Conservative Reader*, New York: Penguin Books, 1982, pp. 267–92.
- BRYJAK G.J., M.P. SOROKA, *Social Problems: A World at Risk*, Boston: Allyn and Bacon, 1999.
- BURKE Edmund, *Select Works of Edmund Burke Vol. 3*, Indianapolis: Liberty Fund, 1999.
- , *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefî Bir Soruşturma*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2008.
- , *Fransa’daki Devrim Üzerine Düşünceler*, Ankara: Kadim Yayınları, 2016.
- CAMMACK Paul, "Küresel Yoksullukla Savaşmak," *New Left Review 2002 Türkiye Seçkisi*, İstanbul: Everest Yayınları, 2002, p. .
- CANAVAN Francis, "Edmund Burke’de Mülkiyet ve Hükümet," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 7, no. 27, 2011.
- CECIL Lord Richard Heathcote Hugh, *Conservatism*, London: Williams and Norgate, 1912.
- CEREV Gökçe et al., *Yoksulluk Farklı Boyutlarına*, eds. Gökçe Cerev, Bora Yenihan, Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım, 2018.
- CEVİZCI Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- CIPOLLA, *Dünya Nüfusunun Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- CORDONNIER Laurent, *Garibanlara Merhamet Yok: İşsizlik Üzerine İktisadi Teoriler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- COSER Lewis A., "Presidential Address: Unanticipated Conservative Consequences of Liberal Theorizing," *Social Problems*, vol. 16, no. 3, 1969, pp. 263–72.
- COUDOUÉL et al., "Poverty: Measurement and Analysis," *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition*, no. May, 2015, pp. 741–46, doi:10.1016/B978-0-08-097086-8.71035-X.
- ÇAHA Ömer, "Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği," *Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasî Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, 2008, pp. 205–29.
- ÇAPAK İsmail, *İslam İktisadî İlmi*, İstanbul: Miras Yayınları, 2018.

- ÇETİN Halis, "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi," *Doğu Batı*, vol. 25, 2003.
- , "Muhafazakarlık Kaosa Karşı Kozmos," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2004.
- ÇİĞDEM Ahmet, "Muhafazakarlık Üzerine," *Toplum ve Bilim*, vol. 74, 1997, pp. 32–51.
- , "Sunuş," *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (5)*, eds. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, pp. 13–19.
- DUMAN Fatih, "Edmund Burke Muhafazakarlık, Aydınlanma ve Siyaset," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2004.
- , *Muhafazakarlık Okumaları*, ed. Fatih Duman, Ankara: Kadim, 2020.
- DURAL A. Baran, "Muhafazakarlık Düşünce Kalıbı Mı, İdeoloji Mi?," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 3, 2006.
- EDELMAN Peter B, "Poverty & Welfare : Does Compassionate Conservatism Have a Heart?," 2001 *Edward C. Sobota Memorial Lecture*, 2001, pp. 1073–83.
- EDEN Frederick Morton, *The State of the Poor*, London: Cambridge University Press, 2011.
- ERDOĞAN N. et al., *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, ed. Necmi Erdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- EUROSTAT., "The Measurement of Poverty and Social Inclusion in the EU: Achievements and Further Improvements," , 25, *Seminar "The Way Forward in Poverty Measurement" UN Economic Commission for Europe. Working Paper 25*, Geneva: 2013, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP_25_Eurostat_D_E_n.pdf.
- FAIRCHILD Henry Pratt, "When the Population Levels Off," *Harper’s Mounthly Magazine*, vol. 176, 1938, pp. 596–602.
- FEDAYI Cemal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sağ Siyaset*, Ankara: Kadim Yayınları, 2019.
- FEYMI Pelin Turak, *Yoksulluğun Sosyolojik Analizi*, Ankara Üniversitesi, 2004.
- FRIEDMANN John, "Rethinking Poverty: Empowerment and Citizen Rights," *International Social Science Journal*, vol. 48, no. 148, 1996, doi:10.1111/j.1468-2451.1996.tb00070.x.
- GEORGE Vic, "Globalization and Poverty," *Global Social Problems*, London: Polity Press, 2004, p. .
- GEREMEK Bronislaw, *Poverty: A History*, Oxford: Blackwell Publishers, 1997.
- GIRARD René, *Kültürün Kökenleri*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010.
- GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.
- , *Makaleler 9*, ed. Şevket Beysanlioğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.
- GÖLE Nilüfer, *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- GÜNGÖRMEZ AKOSMAN Bengül, "Türk Muhafazakarının Devrimci Pratikle İmtihani: İmparatorluktan Demokratik İmparatorluğa," *Liberal Düşünce Dergisi*, 2020, 25–37, doi:10.36484/liberal.739796.
- GÜNGÖRMEZ Bengül, "Muhafazakârlığın Sosyolog Havarisi: Robert Nisbet," *Doğu Batı*, vol. 25, 2003, pp. 147–57.
- , "“Jakoben Modernist’e Karşı ‘Endişeli Modern’: Türk Muhafazakarlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2004a.

- , “Muhafazakar Paradigma ‘Dogma’ ve ‘Önyargı,’” *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2004b.
- , “Türk Muhafazakarlığı Dünyü Bugünü, Yarını,” *Sivil Bakış*, no. 3, 2012.
- , “Siyasi Hayatın Huzursuz Kuzenleri : Liberaller ve Muhafazakarlar,” *Liberal Düşünce Dergisi*, vol. 18, no. 69–70, 2013, pp. 108–14.
- , “Batı Muhafazakarlığı ve Türk Muhafazakarlığı: Genel Bir Mukayese,” *Bir Kimlik İnşası Olarak Muhafazakarlık*, ed. Osman Alacahan, Sivas: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, 2014a, pp. 19–32.
- , *Modernite ve Kıyamet*, Ankara: Kadim Yayınları, 2014b.
- , “Türk Düşünce Dünyasında Türk Muhafazakarlığı Sorunsalı ve Kültürel Muhafazakarlık Olarak Türk Muhafazakarlığı,” *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 10, no. 39, 2014c.
- HARALAMBOS Michael, Martin HOLBORN, *Sociology Themes and Perspectives*, Collins, 2013.
- HARVEY David L, Michael REED, “Paradigms of Poverty : A Critical Assessment of Contemporary Perspectives,” *International Journal of Politics, Culture, and Society*, vol. 6, no. 2, 1992, pp. 269–97.
- HAYEK F. A. Von, “Niçin Muhafazakâr Değilim ?,” *Liberal Düşünce Dergisi*, 2004.
- HAZLITT Henry, *The Conquest of Poverty*, New York: Foundation for Economic Education, 1996.
- HEGEL Georg Wilhelm Friedrich, *Tarihte Akıl*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2014.
- HEYWOOD Andrew, *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, Ankara: Adres Yayınları, 2007a.
- , *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, Adres Yayınları, Ankara: Adres Yayınları, 2007b.
- HILL Katharine M. et al., “Assessing Clinical MSW Students’ Attitudes, Attributions, and Responses to Poverty,” *Journal of Poverty*, vol. 20, no. 4, 2016, pp. 396–416, doi:10.1080/10875549.2015.1105345.
- HIMMELFARB Gertrude, *The Idea of Poverty: England In The Early Industrial Age*, New York: Vintage Books, 1983.
- HISAR Abdülhak Şinasi, *Boğaziçi Mektupları*, İstanbul: YKY, 2012.
- HUNTINGTON Samuel, “Conservatism as an Ideology,” *The American Political Science Review*, vol. 41, no. 2, 1957, pp. 454–73, doi:10.1038/280849a0.
- İŞİK Oğuz, Melih PINARCIOĞLU, *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- İREM C. Nazım, “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakarlığını Kökenleri,” *Toplum ve Bilim*, vol. 74, 1997, pp. 52–101.
- İREM Nazım, “Türk Muhafazakâr Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm,” *Doğu Batı*, vol. 58n, 2011.
- JANOFF-BULMAN Ronnie, “To Provide or Protect: Motivational Bases of Political Liberalism and Conservatism,” *Psychological Inquiry*, vol. 20, no. 2–3, 2009, pp. 120–28, doi:10.1080/10478400903028581.
- JOST John T., “The End of the End of Ideology,” *American Psychologist*, vol. 61, no. 7, 2006, pp. 651–70, doi:10.1037/0003-066X.61.7.651.

- JÜTTE Robert, *Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2008.
- KARDAVI Yusuf-el, *Fakirlik Problemi Karşısında İslam*, İstanbul: Nur Yayınları, 1975.
- KEKES John, *A Case for Conservatism*, Cornell: Cornell University Press, 1998.
- KIRK Russell, "Süreklilik ve Değişim," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 4, 1AD.
- , "Muhafazakarlığın On Prensipleri," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 16–17, 2008, pp. 243–50.
- , *Muhafazakar Anlayış*, Ankara: Kadim Yayınları, 2019.
- KORKUT Ramazan, "İslam Düşüncesinde Yoksulluk Problemi," *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 50, 2019, pp. 61–97.
- KOVANCI Onur, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2003.
- KÖNİ Hakan, ENSAR NIŞANCI, "Muhafazakar Düşünce Yönetim Anlayışı: 18. Yy.'dan 20. Yy.'ın Başlarına," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2004, pp. 62–78.
- KUTUP Seyyid, *İslamda Sosyal Adalet*, İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi, 1976.
- KUYPER Abraham, *The Problem of Poverty*, Michigan: Baker Book House, 1992.
- KÜÇÜKÖMER İdris, *Düzenin Yabancılaşması*, İstanbul: Ant Yayınları, 1969.
- LAZZARATO Maurizio, *Borçlandırılmış İnsanın İmali: Neoliberal Durum Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Açılım Kitap, 2015.
- LOCKE John, *The Reasonableness of Christianity As Delivered in the Scriptures*, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- MAISTRE Joseph DE, *Against Rousseau: "On the State of Nature" and "On the Sovereignty of the People," Choice Reviews Online*, Montreal, London: McGill-Queen's University Press, 1996.
- , "Considerations on France," *The Generative Principle of Political Constitutions*, 2018, doi:10.4324/9781315132198-2.
- MANNHEIM Karl, *Conservatism: A Contribution To The Sociology of Knowledge*, New York: Routledge, 1999.
- MARDİN Şerif, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- , *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- MARSHALL Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1999.
- MARX Karl, *Kapital Cilt:1*, İstanbul: Yordam Kitap, 2011.
- MARX Karl, FRIEDRICH ENGELS, *Nüfus Sorunu Malthus*, Ankara: Sol Yayınları, 1976.
- MCAULEY James, "What Must Be Developed?," *The Portable Conservative Reader*, New York: Penguin Books, 1982, p. .
- MERİÇ Cemil, *Mağaradakiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- MOLLAER Firat, *Liberal Muhafazakarlık Karşısında Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.
- MULLER Jerry Z., *Conservatism: An Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present*, New Jersey: Princeton University Press, 1997.

- MÜLLER Jan Werner, "Comprehending Conservatism: A New Framework for Analysis," *Journal of Political Ideologies*, vol. 11, no. 3, 2006, pp. 359–65, doi:10.1080/13569310600924012.
- NISBET Robert A., "Conservatism and Sociology," *American Journal of Sociology*, vol. 58, no. 2, 1952, pp. 167–75.
- , *Muhafazakarlık Düş ve Gerçek*, Ankara: Kadim Yayınları, 2014.
- NIŞANYAN Sevan, *Nişanyan Sözlük : Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, Liber Plus, İSTANBUL: Liber Plus Yayınları, 2009.
- NOTTEN Geranda, Chris DE NEUBOURG, "Monitoring Absolute and Relative Poverty: 'Not Enough' Is Not the Same as 'Much Less,'" *Review of Income and Wealth*, vol. 57, no. 2, 2011, pp. 247–69, doi:10.1111/j.1475-4991.2011.00443.x.
- O'SULLIVAN Noel, *Modern Ideologies : Conservatism*, Toronto: J.M. Dent & Sons Ltd, 1983.
- OAKESHOTT Michael, *Rationalism in Politics and Other Essays*, London: Methuen & Co Ltd, 1962.
- , "Muhafazakar Olmak Üzerine," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2004, pp. 55–78.
- , "On Being Conservative," *Conservative Moments*, 2019, doi:10.5040/9781350001565.ch-009.
- OKŞAK Yüksel, "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi," *Türkiye'nin Yakın Dönem İktisadi Tarihi ve Sosyo Ekonomik Sorunları*, ed. Enver Günay, Ankara: Gece Kitaplığı, 2020, pp. 59–72.
- OKTIK Nilgün, "Yoksulluk Olgusuna Kavramsa Bir Bakış," *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları, 2008, pp. 22–56.
- OKTIK Nurgün et al., *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, ed. Nilgün Oktik, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları, 2008.
- OKUMUŞ Ejder, "Bir Sosyal Eşitsizlik Örneği Olarak Yoksulluğun Dini Meşrulaştırımı," *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, vol. 5, 2011, pp. 3–14.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT., "The DAC Guidelines. Poverty Reduction," *International Development*, 2001, doi:10.1787/9789264194779-en.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, "Türk Muhafazakarlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakar Yanılgısı," *Toplum ve Bilim*, vol. 74, 1997, pp. 102–54.
- , "Muhafazakarlık Soruşturması," *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, no. 1, 2004.
- , "Lümpen Muhafazakarlık Üzerine," *Doğu Batı*, vol. 58, 2011, pp. 11–24.
- ÖNDER Harun, Fikret ŞENSES, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi," *İktisat, Siyaset ve Devlet Üzerine Yazılar: Prof.Dr.Kemali Saybaşı'ya Armağan*, eds. Burak Ulman, İsmet Akça, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006, pp. 1–29.
- ÖZİPEK Bekir Berat, *Muhafazakar Toplumda Akıl, Siyaset*, Ankara Üniversitesi, 2000.
- , "Muhafazakarlık," *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (5)*, eds. Tanıl Bora, Murat Gültekinil, İletişim Yayınları, 2006, p. .
- , *Muhafazakarlık : Akıl, Toplum, Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- , "Muhafazakarlık, Devrim ve Türkiye," *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce -Muhafazakarlık-*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, pp. 66–84.
- ÖZKAN Mustafa, *Hız. Muhammed Fakir Miydi?*, Ankara: Liberte Yayınları, 2016.

- PERRY Robin, "Who Wants to Work with the Poor and Homeless?," *Journal of Social Work Education*, vol. 39, no. 2, 2003, pp. 321–41, doi:10.1080/10437797.2003.10779138.
- POGGE Thomas, *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- PRENTICE Ezra Parmalee, *Hunger and History: The Influence of Hunger on Human History*, New York: Harper & Bros, 1939.
- RANDALL John Herman, *The Making of the Modern Mind: A Survey of the Intellectual Background of the Present Age*, Boston: Houghton Mifflin Co., 1926.
- RHODES Martin, Yves MÉNY (eds.), *The Future of European Welfare : A New Contract?*, Hampshire: Palgrave, 1998.
- ROBINSON James W., "American Poverty Cause Beliefs and Structured Inequality Legitimation," *Sociological Spectrum*, vol. 29, no. 4, 2009, pp. 489–518, doi:10.1080/02732170902904681.
- ROUSSEAU Jean - Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- SAID HALİM PAŞA, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- SARITAŞ İbrahim, *Muhafazakar Devrim: Alman Muhafazakarlığı ve Devrim*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- SCRUTON Roger, *The Meaning of Conservatism*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2001.
- SEN Amartya, *Poverty and Famine: An Essay on Entitlement and Deprivation*, New York: Oxford University Press, 1982.
- , *Özgürlükle Kalkınma*, İSTANBUL: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- , *Inequality Reexamined*, New York: Oxford University Press, 2006.
- , *Extract from Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation, Food History: Critical and Primary Sources*, 2017.
- SHKLAR Judith N., *After Utopia: The Decline of Political Faith*, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2020.
- SIMMEL Georg, *Sociology : Inquiries Into The Construction of Social Forms*, Boston: Brill, 2009.
- SIMPSON Evan, "Analitik Muhafazakarlık," *Muhafazakarlık Okumaları*, ed. Fatih Duman, Ankara: Kadim Yayınları, 2020, p. .
- SMILES Samuel, *Kendine Yardım*, İstanbul: Hayat Yayınları, 1998.
- SMITH Adam, *Milletlerin Zenginliği*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- SPIVAK Gayatri Chakravorty, *Madun Konuşabilir Mi?*, *Dipnot Yayınları*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2020.
- STANKIEWICZ W. J., *In Search of a Political Philosophy, In Search of a Political Philosophy*, London and New York: Routledge, 2005.
- STOEFLER Stephen W., Rigaud JOSEPH, "Poverty and Social Justice: The Building Stones of Social Work Identity," *Journal of Poverty*, vol. 24, no. 4, Routledge, 2020, pp. 284–99, doi:10.1080/10875549.2019.1695700.
- SULLIVAN Stefan, *Reel Sosyalizm Sonrası Marx: Yoksulluk, Yolsuzluk ve Bayağılık Üzerine*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2018.
- SWANEPOEL Marc, *Sefaletten Zenginliğe*, Ankara: Liman Kitapları, 2018.

- ŞENSES Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İSTANBUL: İletişim Yayınları, 2006.
- ŞEYHANLIOĞLU Hüseyin, *Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakarlık*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009a.
- , *Türk Siyasal Muhafazakarlığın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009b.
- TABAKOĞLU Ahmet, *İslam ve Ekonomik Hayat*, İstanbul: Diyanet İşleri Yayınları, 1987.
- TEZEL Yahya Sezai, “Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’sinde ‘ Muhafazakarlık’ Sorunsalı: Devamlılıklar, Değişmeler ve Kırılmalar,” *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Muhafazakârlik-*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, pp. 21–39.
- TILLICH Paul, *Ahlak ve Ötesi*, tran. Aliye Çınar, Ankara: Elis Yayınları, 2006.
- TOPÇU Nurettin, *Taşralı*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1998.
- TOWNSEND Joseph, *A Dissertation on the Poor Laws*, London: Ridgways, 1817.
- TOWNSEND Peter, *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Middlesex: Penguin Books Ltd, 1979.
- UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, “Human Development Report,” New York: 1996.
- VEBLEN Thorstein Bunde, *Aylak Sınıfın Teorisi*, Ankara: Heretik, 2015.
- VIERECK Peter, *Conservatism Revisited*, New York: Routledge, 2017.
- VINCENT Andrew, *Modern Politik İdeolojiler*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006.
- VURAL Mehmet, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, Ankara: Elis Yayınları, 2003.
- WADSWORTH Michael E.J., “The Emerging British Underclass,” *Social Science & Medicine*, vol. 32, no. 9, 1991, p. 1077, doi:10.1016/0277-9536(91)90169-d.
- WALLACE R.A., A. WOLF, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, İzmir: Punto Yayıncılık, 2004.
- WALLERSTEIN Immanuel, *Liberalizmden Sonra*, İstanbul: Metis, 1998.
- WEBER Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, *Angewandte Chemie International Edition*, 6(11), 951–952., Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013.
- WEEKS Arland D., “A Conservative ’s View of Poverty,” *American Journal of Sociology*, vol. 22, no. 6, 1917, pp. 779–800.
- WILLETTS David, “Compassionate Conservatism and the War On Poverty,” London: 2005.
- WILSON Francis G., “A Theory of Conservatism,” *The American Political Science Review*, vol. 35, no. 1, 1941, pp. 29–43.
- WORLD BANK, “World Development Report : Poverty,” New York: Oxford University Press, 1990.
- , “Attacking Poverty,” New York: 2000.
- YÜKSEL ARABACI Rabihan, “Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi,” *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2019, 123–40, doi:10.32331/sgd.582630.
- ZEHRA Muhammed Ebü, *İslam’da Sosyal Dayanışma*, tran. Ethem Ruhi Fırlalı, İstanbul: Yağmur

Yayınları, 1969.

ZEITLIN Irving M, *Ideology and the Development of Sociological Theory*, New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1968.

ZÜRCHER Erik Jan, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve SİYASAL Muhafazakarlık,” *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce -Muhafazakârlık-*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, pp. 40–53.

ETİK KURUL RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI

(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik
Kurulu)TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ

31 Ocak 2019

OTURUM SAYISI

2020-01

KARAR NO 4: Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden alınan Sosyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Bengül GÜNGÖR Z AKOSMAN'ın danışmanı olduğu doktora öğrencisi Hakan ATEŞ'in "Muhafazakar Yerel Siyasetin Yoksulluğa Bakışının Sosyolojik Bir İncelemesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak mülakat sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN'ın danışmanı olduğu doktora öğrencisi Hakan ATEŞ'in "Muhafazakar Yerel Siyasetin Yoksulluğa Bakışının Sosyolojik Bir İncelemesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak mülakat sorularının, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Ferudun YILMAZ

Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslüm AKDEMİR

Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR

Üye

Prof. Gülay GÖĞÜŞ

Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ

Üye

Prof. Dr. Abdurrahman KURT

Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

Üye

Mülakat Soruları

1. Ak Parti’de siyaset yaptığınıza göre sizi muhafazakar bir siyasetçi olarak tanımlayabilir miyiz? Eğer cevabınız “evet” ise muhafazakarlığınızı nasıl tanımlayabilirsiniz?
2. Sizce Türkiye’de (özellikle de Bursa’da) yoksulluk problemi var mıdır? Varsa size göre bunun nedeni nedir?
3. Sizce “yoksul” kime denir?
4. Belediyenizde yoksullar için çalışan bir birim bulunmakta mıdır?
5. Belediye başkanı olduğunuz ilçede yoksulları belirlemede kullandığınız yöntemler nelerdir?
6. Yoksulluğun olmadığı bir dünya mümkün müdür? Mümkünse böyle bir dünya sizce nasıl kurulabilir?
7. Belediyenizde yoksulluğu yok etmek sizce mümkün müdür? Mümkünse bunun için ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz? Değilse neden?
8. Belediyenizde sizden önce yoksullar ne durumdaydı ve siz bu konu hakkında ne gibi çalışmalar yaptınız?
9. Yoksul insanlarla birebir diyalogunuz bulunmakta mıdır? Onların temel şikâyetleri nelerdir?
10. Büyükşehir belediyesi veya merkez yönetim ile yoksulluk hakkında ortak çalışmalarınız var mı ya da olacak mı?
11. Sizce yoksullar toplum üzerinde bir yük müdür? Neden ?

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Hakan ATEŞ		
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2000	2004	Soma Rıfat Dağdelen Anadolu Lisesi
Lisans	2007	2013	Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans	2013	2016	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora	2017	2024	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	YÖK 1200/2000 Doktora Programı		
Yayınlar:	Günümüzün Sosyal ve Politik Kontekstinde Adem-i Merkeziyet ve Prens Sabahattin (Yüksek Lisans Tezi) Osmanlı'dan Günümüze Prens Sabahattin, Turgut Özal ve Adem-i Merkeziyetçi Yönetim Anlayışına Dair Sosyo-politik Bir İnceleme (International Journal of Social Sciences, doi: 10.52096/usbd.7.33.06) Türkiye'de Tarikatların Siyasi ve Ekonomik Alanlardaki Seküler Yükselişi ve Yoksullar/Yoksulluk (Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, doi: 10.21550/sosbilder.1421338)		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih:		07.03.2024	
İmza:		Hakan ATEŞ	
Adı-Soyadı:			